

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LŐR

XXXII. ÉVFOLYAM I.
2023/1. SZÁM

A TÖREDELEM
ZSOLTÁRA
LACKFI JÁNOS
VERSEI

**A HYMNUS
SZÜLETÉSE**

EGYÜTT TÖBBET ÉR
A SZAVUNK...

**ÁRPÁDOK
ORSZÁGA**

„ANGYALTOLLAT
KERESNI MENTEM”
NAGY LÁSZLÓ
EMLÉKEZETE

KÜLÖNSZÁM

**VIVÁT
PETŐFI!**

BAROKK FRESKÓFESTÉS ZET MAGYARORSZÁGON III.

Győr-Moson-Sopron és Vas megyében

Cikkünk a 8. oldalon

1. Szombathelyi szemináriumi könyvtár
2. Pannonhalma
3. Templombelső Nyúlón
4. Mennyezeti freskó Vasszécsenyben
5. Szombathelyi püspöki palota dísztereme
6. Díszterem Pannonhalmán

SZAKONYI KÁROLY

KÜZDJ ÉS BÍZVA BÍZZÁL!

Így szól az Úr a szakadék szélén álló, kétségbeesett Ádámhoz: „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!”

A kétszáz éve született Madách Imre a Bach-korszak sötét éveiben, háta mögött a veszített szabadságharc, meghurcoltatás, tönkrement házasságával, sztrégovai magányában nekiül, hogy megírja az ember útját a paradicsomi kiűzetéstől az elképzelt végig, s noha művét az Úr biztató szavaival fejezi be, lelke mélyén – hogy Hubay Miklós esszécímét idézzem – ott lehet a kérdés: „Aztán mivégre az egész teremtés?”

Pesszimista mű-e a Tragédia? – kérdezték elejétől fogva. Mert nem csak azzal halogatták színre kerülését, hogy megvalósíthatatlan, hanem a szellemisége miatt is. Amikor Emich Gusztáv megjelentette az Akadémiai Kiadónál 1861-ben, rögtön viták keresztüztüzébe került. Csak Paulay Ede merészelte színre vinni, jóval Madách halála után, 1883-ban, a Nemzeti Színházban. Később sem lett kevésbé mostoha a sorsa, vallási és politikai kifogások, kritikák illették, a mi korunkban pedig (a második világháború utáni években) betiltások.

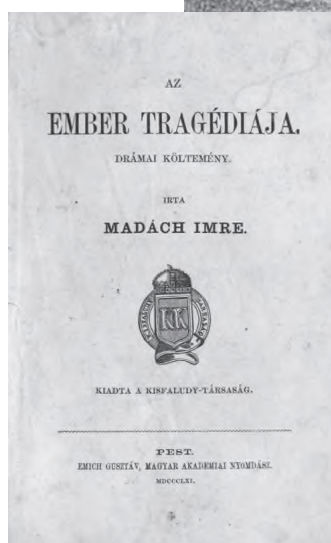
De hagyjuk közismert sorsát, a kérdés fontosabb: pesszimista mű-e a Tragédia? Ha Madách közzeretét, látomását tekintjük, miért is ne lehetne pesszimista? Amit végigálmodik, nem szívderítő. De igazuk van azoknak, akik azt mondják, mindennek ellenére megmutatja, hogy az ember tud élni, ha élni akar. Pedig semmi oka nem volt az optimizmusra abban szorongató világban. És mérjük a művet ahhoz is, ami a világunkban történik.

A második világháború végén, amikor Hiroshima és Nagaszaki lakói megismerték a borzalmas halált, amikor kinyitották a koncentrációs táborok kapuit és a felszabadítók megéreztek az égett emberhús krematóriumokból áradó szagát, és meglátták a még mozgó csontvázakat, úgy vélhették, nem lehet épeszű ember, aki ne mondaná, hogy soha többé!

A gyűlölet persze a fegyverek csitulásával nem múlt el, a hatalmak megtalálták a módját, hogyan tegyék keserversé az életet, de – legalábbis Európában – hetven évig nem volt háború. A világban másutt tomboltak a harcok, az őseink ösztöne, a véres küzdelem a koncert sok helyütt robbantott ki háborúkat, s bár legtöbbször messze esett tőlünk, mégis féltünk, hogy lángba borul a föld.

Aztán a kilencvenes években már egész közel ért hozzánk a fegyverdörgés. A délvidéki konfliktusban szomszédaink véreztek, köztük magyarok is. Emlékezhetünk a menekültáradatra, az otthonaikat veszítették nyomorúságára. De utána ideig-óráig csend lett. Tavaly febru-

Zichy
Mihály-
illusztráció
Madách
Az ember
tragédiája
című
drámájához

Madách Imre:
Az ember tragédiája
(Első kiadás, Pest,
1861, Emich Gusztáv)

árban azonban feldübörögtek a tankok, bombák hullottak békés városokra, s menekültek otthonaikból, hazájukból azok, akik rettegve és értetlenül nézték a hirtelen támadt örületet.

Madách az angyalok dicsőítő kara után, az Úr meg Lucifer konfrontációját követően a paradicsomi idillt festi, a Teremtésből éppen életre kelő Évát a párjával, a boldog nyújtózást az aranyló napfényben, a virágok illatában, az állatok szelíd gyűrűjében: *Ah, élni, élni, mily édes, mi szép. / És úrrá lenni mindenek felett...* – teszi hozzá, önelégülten Ádám.

Úrrá lenni mindenek felett?!

Madách megmutatja tizenöt színén keresztül, hogy milyen is ez az *uralkodás*. Hát persze,

hogy mindazzal szembesülve Ádám a szikla peremére áll, hogy a mélybe vesse magát. De Éva méhében már megfogant a Jövő. Mi tarja vissza Ádámot, az apaság hirtelen támadt öröme vagy csupán az ugyancsak váratlanul megérezett felelősség? Félek, hogy inkább az utóbbi. Mert bár megdobban a szíve, de előnti a félelem is: mire, miféle virágra jön létre a gyermek? Az emberiség?

Az Úr megmondja: küzdésre. Küzdésre és bizakodásra. Nincs fellebbezés.

Mi mást is tehetne Ádám? Mi mást a XXI. század embere? De mondhatja Babits Mihállyal: „...béke! béke! / béke! béke már! / Legyen vége már!”

Lackfi János
Tokajban az
írótalálkozón
2022
augusztusában

LACKFI JÁNOS ESENDŐ

Nézd, legjobb esetben azt fogják beszélni, hogy nem bírtam a véremmel, és Isten áldását semmibe véve rávettem magamat egy szütleánykára, még mielőtt a törvény előtt egybekötöttük volna életünket. Rosszabb esetben, hát, tudod, milyenek a népek, lefogadom, hogy azon járatták majd a lepcsés szájukat, hogy ki melyik férfiembert látta, Mária körül sertepertélni (itt pusztuljon el, ha nem a szintiszta igazat mondja), gyanús, nagyon gyanús, nekem meg máris növekedni kezdenek fejemen a jókora agancsok. Úgyhogy köszi szépen, felemelő, hogy Isten pont rám gondolt, nézett annyira balféknek, hogy bevállalom, de szívesen átengedem másnak ezt a megtiszteltetést. Vagy nincs nagy tolongás? Jó, tudom, hogy nem kéne törődnöm se-füle-se-farka emberi mendemondákkal, inkább éljek a Teremtő tekintetének tüzeiben, sebjaj, ha mások kiröhögnek a hátam mögött, Noé is bolondnak nézték, Mózes ellen is zúgolódtak, Dávidot lesajnálják. Igen, de te is tudod, milyen kicsi hely ez itt, mindenki mindenkit ismer, még a megélhetésem is attól függ, hogy ez a sok pletykafészek milyen híreket költi. Oké, persze, az Úr Betlehemben is Úr, az itteni figurák furaságait is fel tudja használni nagy céljai érdekében, de biztos nem lehetett volna ezt ízlésesebben intézni? Nem vagyok gazdag, nincs hatalmam, nem vagyok túl bölcs, de a tisztességemre mindig kényes voltam, még a tetű rómaiaknak is befizettem minden vacak adópetátot, akit megbántottam, attól bocsánatot kértem, akitől kölcsönt kaptam, annak fizettem, aki nem tudta visszafizetni a kölcsönt, annak elengedtem. Látod, ezt a terhes lánygyermeket is titokban akartam elbocsátani, hogy visszamenjen a szüleihez, pedig tíz férfiből kilenc kimondott élvezettel kövezte volna halálra jegyesét hasonló esetben. Mindegy, téged küldött a főnök, és ha kicsit megerőltetem az agyam, akkor kezdem is érteni, hogy ez az egész valahogy olyan esendő, mint amilyen maga az ember, és egyben olyan örülten szenvedélyes, amilyen az Isten, úgyhogy nincs más hátra, fejet hajtok, és várom a kibontakozást, a Nagy Történetet, mert sztoriszövésben a Főnök igazán nagymester.

LEGERŐSEBB

Nem lehet ilyet mondani a szenvedőnek. Mert ha a szenvedés csövében süvitek épp, ez csak üres malaszt, kegyes vigasz. Pedig ez a valódi, legerősebb igazság. Nem a bántalmazó rokon, nem a ki tudja, ki az apám, nem a beadtak intézetbe, nem az eldobott az anyám, nem az éhezünk-fáztunk, nem a visító egyedül voltunk. Pedig épp az lenne jó, ha tudhatnám éppen akkor, amikor leginkább a torkom a kés, amikor leginkább borul a bili, amikor nyüszít a rémület, amikor nincs, ki segítsen, amikor a falat kaparom, amikor halálra vágyik bennem az élet. Akkor lenne tudni jó, hogy tényleg mindegy, ki az apa, ki az anya, ha ő az Atya, ha ő uralkodik. Aki már anyánk méhében, akkor is, ha egy béna diszkóéjszakán foganak, akkor is, ha gondosan tervezik jöttömet, akkor is, ha kitesznek a kórház elé, vagy a konténerbe vagy a nyilvános vécébe. Akkor is, ha utcára kerülök, ha börtönbe, ha rossz társaságba, ha soha nem ismerek jó társaságot, ha értelmiségi családba, ha tisztos kétkeziék közé, ha sívó szeretetlenségbe, pedig amúgy minden rendben, ha puha fészekbe, ha nevelőhöz, ha örökbe. Nála örökbebe nem tudok, mert ő minden sejtemet, akkor is, amikor gyűlölvé ordítom, nincsen, s ha van, dögöljön meg. Ha messzire futok előle, feledve, hogy nem tudok, mert ott fut velem. Ha érdemeim elismerése mellett, ha bármire is érdemtelen vagyok, ha széthajtom magam, ha munkában, ha függőségben, ha a nagy semmiben, ha világosságban járok, ha sötétségben szédelvek, ő megfogadta, és meg nem bánja... hűsége égis ér, türelme hosszú... még nyílnak a völgyben a... ő akkor is, ott is, örökre...

FALUSZÁJA

Az otthon szülés már nem divatos, vadidegenbe mennek szülni sokan, ezek is itt, Betlehemben hozták össze, a szülésturizmus elképesztő méreteket ölt. Az emberek készpénznek veszik a rémhíreket, ezek is kapták a betyárbútort, úgy menekültek Egyiptomba, hátra se néztek, pedig nem volt ám valami nagy retorzió, pár csecsemőt falhoz csapdoztak, és annyi. Némelyek nem férnek a bőrükbe, először emigrálnak, aztán meg hazajönnek, és persze ők az okosok, mindent jobban tudnak, hogy Egyiptomban így a csillagászat meg úgy az öntözőses gazdálkodás, oda ne rohanjak, mi se vagyunk Mucsafalva, tudunk azért ezt-azt. Jó, hogy a férfi legyen idősebb az asszonynál, úgy normális, de ez a korkülönbség mégis fura kicsikét, a lánya lehetne, aztán nem csoda, hogy Istenre hivatkozik, hogy tán az a gyerek apja. Az ács maradjon a szekercénél, nőszüljön meg, legyenek kölkei, ki rendelne bútort, ajtót olyan mestertől, aki mindig másfele koricál, itt prédikál, amott tanít, aztán a határidős munkákkal meg mi lesz, aranyapám? Aki papfélének adja ki magát, annak ne legyen akkora szája, ne haragítsa magára az egyházi vezetést, mert megnézheti magát, nem vacakolnak, ha megsérti valaki a hiúságukat. A betegeket nem kéne piszkálni, éhen halnak az orvosok, sem a gonosz lelkeket kikergetni a megszállottakból, jó helyen vannak azok ott, a halottak feltámasztása is félreértés, a temetők ott állnak üresen, felkopik a sírásók álla. A halipar meg a pékmeszterek sem örülnek a konkurenciának. A vízen járást se vigye túlzásba. Ki venne akkor csónakot? A rómaiakkal bajuszt akasztani nem bölcs dolog, vérbe fojtottak több földrészt, még élvezik is, csúnya halál éri ellenségeiket, kész halálspecialisták, a legnagyobb örömmel trancsírozzák szét, aki azt hirdeti, ő maga az élet. Meg amit nem kéne a pletykás szomszédok miatt, hát feltámadni, terjedni kezd a sok faluszája közt, aztán kétezer év múlva is erről beszél az egész világ.

FELBECSÜLHETETLEN

Abszolút rendhagyó projekt, viszont rettentően motiváló és jövőbe mutató, a béranyaság ehhez képest kismiska, igazából bérről nem esett szó, ha úgy vesszük, ingyen csinálom és bérmentve, ha úgy vesszük, enyém a világ minden kincse. A közönséges nap (átlagos teendők, söprés, mosogatás), egyszerűen megszűnt közönséges nap lenni, az ember lányának nem sokszor mondja egy angyalarcú jövevény, hogy hoppá, sok millió nő közül választottak ki, én vagyok a legjobb, a legméltóbb, a legáldottabb, a legmegfelelőbb, persze, hallottam én már egy-két angyalarcú fiúcska ácsingózását, de ez, hogy mondjam, láthatóan szakmabeli volt, a névjegyén az állt, GÁBRIEL – OKLEVELES ARKANGYAL, nem tréfadolog az ilyesmi, ritka manapság jó szakembert találni, pláne ilyen különleges teológiai területen. Nem is tudom, miket mondtam, azt hiszem, dadogtam összevissza, felfogni az ilyesmit képtelenség, leszek szíves eleven húsból épült palota lenni, trónszék lenni, melybe minden élők királya telepszik, húsoskamra, melyben a világ eledele mocoog, kemence, melyben kisül az angyalok kenyere, teherhajó, melynek rakománya felbecsülhetetlen érték, vemhes nőstényoroszlán, mely a legerősebb létezőnek ad majd életet, vasalt láda, melyben váltságunk aranya csillog, élő kehely, melyben a szent vér bora izzik. Nem is egyszerre történt, bár egyszerűen ki kellett mondanom az igent, mondhattam volna nemet is, kikoszarozhattam volna a legjobb partit, a világteremtőt, minden bankszámlák urát, a legjobb képű, a legszenvedélyesebb, a legokosabb, a legdivatosabb létezőt, aki hatalomba öltözött, és erővel övezte fel magát, akinek irgalma égig ér. Feltette a világegyetemet a ruletetre, piros nyer vagy fekete nyer, senki többet harmadszor, tegyék meg tétjeiket, egy halandó szava dönt, élet vagy halál, megváltás vagy kárhozat. Lassanként ivódott belém, másnap, még egy nap, felkeltem, és eszembe jutott, hoppá, nem egyszerű lány vagyok ám, hanem a mindenséggel állapotos, szép lassan járta be sejtjeimet a tudás, terjedt széjjel ereimben, járta át szívemet, lámpást gyújtott a szememben, kisujjamtól a fülcimpáig eltelített, miközben szegény József azon töprengett, agyonkövezzen vagy hazaküldjön titokban.

Lackfi János saját versét
mondja Tokajban

A TÖREDELEM ZSOLTÁRA

Moss tisztára engem, Uram, intelligens mosóporoddal, és fertelmes zezzugaimból súrold ki a vétkeket! Csaló vagyok, hiú és szeretetlen, apró-cseprő bűnök szellőkéseit fogom vitorlámba, hajóm té s tova szédeleg, akár rovarirtóval lefújt bogár. Kásás szittyóban toporgok a te szép, fényes ösvényed helyett, és, Uram, még kicsi dobócsillag, surrogó zigóta voltam, már megárnýékozott a bűn engemet. Mert igazából a bűn nem más, mint nem-veled-lét, mint nem-időzni azzal, aki szeret, szikkasztani téged szeretetlenségemmel, megvonni tőled jelenlételem, miközben te sosem vonod meg tőlem magadat, ott állsz minden zsákutcám végén, de nem gáncolsz ki, nem papolsz nekem, és nem is nézel rám bánatos bociszemekkel, mint egy szemrehányó anya, hogy hát hogy tehetem én ezt veled, hát van nekem szívem, hát véreDET adtad, hát vigyáztál rám minden utamon, hát tanítottál, ruháztál, mint a divatszalonok liliomait, s lám, én, anyaszomorító, atyaszomorító, én mégis és mégse, bezzeg de tudnál ujjal mutogatni, hogy

Szent Ferenc így, Szent Erzsébet amúgy, a te rendes gyerekeid, fehér báránýkáid. Rájöttem, Uram, hogy ezt a szemrehányó néni bácsit én gyúrtam össze magamnak szomszédokból, dadusokból, tanár nénikből, hordószónokokból, nem sok közöd van hozzá, afféle aranyborjú ez is, össze kell törnöm, hogy mögöttem megpillantsalak. Mert valójában, Uram, te vagy az egyetlen szurkolóm, már üres a stadion, mindenki azt elemzi, a formaidőzítéssel volt-e baj vagy csak ennyi volt bennem, semmi több, tehetségesnek látszottam pedig eleinte, de mindegy, a fontos versenyt elbuktam, majd jön helyemre más. Te viszont, Uram, bőszen lobogtatod üdvösséged örömet, fújod a túlköket, püföld a dobót, mert bízol bennem akkor is, mikor már nem sok bízivalóm maradt magamban. Mini-szivárványt biggyesztesz az égre, azzal üzensz, hullámkarton táblát tartasz magasba, rajta filctollal ügyetlen felirat: TE VAGY AZ ÉN SZERETETT FIAM, AKIBEN KEDVEM TELIK, és alig várod, hogy kifordított, véres szívem, ez a valószínűtlen lepke végre megpihenjen válladon, és kedves lesz a te színed előtt az én áldozatom.

PROFÁN VERSEK A SZENT CSALÁDRÓL

Lackfi János költeményciklusáról

Lackfi János versegyüttese nem más, mint a hívő keresztények által vallott Szent Család történetének átírata. A Biblia görögül fordított *Új Testamentuma* négy evangéliuma változataiból (Máté, Márk, Lukács és János) hárman: Máté, Márk, Lukács, az úgynevezett szinoptikusok beszélnek el Jézus Krisztus születésétől fogva az *Evangéliumot*, a „jó hírt” – Jézus élettörténetét, tanításait, mártíriumát, feltámadását és mennybemenetelét. Közülük *Máté és Lukács evangéliuma* foglalkozik legrészletesebben a Szent Család korai korszakával. A Megváltó születése után mintegy 40–70 évvel keletkeztek az újszövetségi iratok. Ennek tulajdoníthatók a négy változat eltérései. János evangéliuma nem bocsátkozik a Megváltó születésének és gyerekkorának történetébe – ő viszont az utolsó ítéletet tartó, üdvözítő és büntető Jézus Krisztus – Jézus, a Pantokrátor (Mindenható) – tanításaira és kinyilatkoztatásaira összpontosít.

Lackfi János, ahogy én látom, Máté és Lukács evangéliumát vette alapul versciklusának megírásakor. A ciklus most közölt részleteinek tárgya Szűz Mária szeplőtelen fogantatásától a mártírsorsa elé tekintő és alázatosan imádkozó Jézus megjelenítéséig terjed. A szent történet Jézus és családjának életét ismerteti profán stílusban, a mai magyar nyelv, közelebbről a mai *szleng* modorában. *Újszerűen* mondani valamit szerencsés esetben már annyi, mint *újat* mondani – és ehhez azt is hozzátehetjük, hogy az új változatban a szerző láthatóan egy új életfelfogásban élő, sajátosan bizalmas és laza stílusban vagy modorban beszélő nemzedékhez intézi szavait.

A módszer korántsem új. Akár a klasszikus görög irodalomig is visszanyúlhatnak a régi példákért, az Euripidészt és Szophoklész párodizáló Arisztofanészig. Hivatkozhatnak mai szerzőkre is – például Schweiger Frank *Zeusz és bandája* című, ógörög mitológiai alakokat nevetető stílusban bemutatató könyvére, mely élvezetesebbé teszi a mai diákoknak a számukra néha nehezen kimondható nevű istenek cselekedeteit és mesébe illő tetteit. (Némelyik műzsa, például Polühümnia, Terpszikhoré vagy a műzsák anyja, Mnémoszüné nevében eleinte bárkinek megbotlik a nyelve.) A katolikus egyház nem hagyta mindig szó nélkül a

legkitűnőbb íróktól sem, ha a profanizálásban korlátlan szélsőségeikig vetemedtek. A pápság tiltakozása nem minden esetben származott prudériából. A legnagyobb írók közé tartozó Voltaire-nek a szentté avatott orléans-i szűzről írott hírhedt műve például nemcsak egyházi emberek ízlését sértette, még ma is némi fejcsoválásra ad okot.

Vajon a Szent Családdal mi a helyzet? Vajon jogos érzékenységet horzsolhat a profánság az evangélisták szent írásaival és a bibliai szereplőkkel kapcsolatban?

Nem tisztom, hogy a Szentírás szövege modern irodalmi alkalmazhatóságának erkölcsi határait meghúzzam, de szerintem Lackfi János helyesen jelölte ki költői tárgyának helyét a *humor* mezsgyéjén belülre. Nem szatírárt írt, és sem körülírt, sem „direkt” tragárságot nem követett el művében. Szerzői korrektsége nem

csorbul, miközben a mai ifjak ízléskörébe helyezi a Szent Család történetét és a kényesnek mondható bibliai mozzanatokot. Például a szeplőtelen fogantatást. Vagy Szent József morfondírozását arról, hogy bár Mária az égből küldött Gábielt „ismerte meg” (ez bibliai szó!), vajon fölszarvazottnak tekintse-e magát, vagy kitüntetésnek vegye azt, ami vele megessett. Íme egy részlet ama kényes részletből, József ácsmester, a későbbi szent monológjából: „köszí szépen, felemelő, hogy / Isten pont rám gondolt, nézett annyira / balféknak, hogy bevállalom (...), tíz férjből kilenc / kimondott élvezettel kövezte volna / halálra jegyesét hasonló esetben”.

Ez a versrészlet az átírat legkényesebb pontja. De súlyos rágalom volna, ha valaki azt mondaná, hogy ez is olyan istentelen gúnyolódás, mint amikor Voltaire a *szodómia* mocsarába taszítja egy számmal a hátán az orléans-i szűzet, Szent Johannát. Ezt csak a nagy felvilágosító egyéb művei ellensúlyozzák; az olvasó – igaz, csak a magam nevében mondhatom – elnézi neki.

Lackfi János nemcsak a profán blaszfémia tárgyában vétlen. Az érzelmi beleélés humánus gesztusáért még elismerést is érdemel. Elképzelte, hogy Mária, a szentek közt a legszentebb asszony férjét milyen kínok gyötörhették, amikor tudomására jutott jegyesének a mégly tekintélyes idegentől való megejtése. Az emberek közti gyűlölködés, eláztatás vagy a rágalmazás vétkét Lackfi nagyobb átoknak tartja, mint az állítólagos házastársi hűtlenséget, amely a történetben – tehetem hozzá szóval – éppenséggel megtiszteltetésnek is vehető József, a tiszteletre méltó ács szemében.

Ha nem szatíra költőnk versciklusa, akkor hát micsoda? Én úgy érzem, a Szentírásnak még csak nem is szatirikus, csupán humoros átírata ez. Lackfinak esze ágában sincs, hogy tiszteletlenül gúnyolódjon a Biblián. A *Könyvek Könyve* kiállja a népszerűsítésnek ezt a módját, sőt, szentül hiszem, még hálás is lehet érte az olvasó.

Még örülhetünk is, ha a mai keresztényüldözésekről és a mecsetté átalakított keresztény templomokról szóló híreket egyre gyakrabban hallva ilyen témára bukkanhatunk az irodalmi művek némelyikében. ♦♦

FÖLDESI FERENC

A Hymnus születése

„Tinódiak helyett...”¹

2023. január 22-e, a Hymnus kétszáz éves születésnapja tiszteletére küldte el memoárját a Lyukasóra számára Földesi Ferenc, az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának filológusa.

(A szerkesztő)

„Ismét felvirádozott a nap, melyen százak előtt, az ország szerencsétlen királya, népe virágával együtt Mohácsnál elhullott. Álomtalan éjen keresztül vártam ezt, mit úgy hittem, közérzelem fog megszentelni. De nem első, s bizonyosan nem is utolsó eset, hogy a magányos ábrándozó hitében megcsalatozott. [...] Nekem mind a magányos, mind a nemzeti gyásznapok szentek; s mennyivel inkább annak kell lenni e mai reggelrel visszafordultnak, mely e nép múltja és jövője közé úgy állott, mint keresztülrohant tenger az általa különszakasztott két világréz közé! Ami nagy, legyen az bármi, szívet és lelket érdekel; s hatása századok múlva is kiemel a mindennapi élet parányiságából. És ily kiemelkedések nélkül sem egyes ember, sem nemzet a történetek sorában állásra méltó nem lehet; s azért mi szükségesb, mint az alkalmat reájok hüven keresni és használni?

E gondolatok újulnak meg lelkemben, s e gondolatokkal eltöltve néztem le ablakomból; együgyűségemben azt hívnék, hogy nincs magyar, kit e pillanatban másvalami foglalhatna el. És miért vesztegessen szót, néztem és láttam mindazon ezerféle tarka jeleneteket, mik a város utcáin naponként egymást váltogatják; csak azt nem, amit keresek.”

Ünnepelt szerzőnk, Kölcsey ezzel a képpel indítja 1826. augusztus 29-ére datált nagy történeti esszéjét, a *Mohácsot*, hogy majd aztán a magányos álmodozó visszavonultságában gondolja végig a vágyott valóság és a realitás viszonyát, szembesítse a nemzet jelenét és félig feledett múltját. A probléma és egyben költői feladat, a nemzet múltjának érzelmekkel is megfoghatóvá tétele, nem itt fogalmazódik meg először és nem is utoljára az életműben. Már az 1814-ben született *Rákos nimfájához* is nagyon erős felütéssel jelöli ki a költői pálya újra és újra visszatérő fő szövegét:

„Keggel teljes, de búsan / Tűnik fel képed, ó hon, / Mint Róma Caesar álmain, / Ó szent, ó szent! / De fájdalomnak érzete, / Mely rólad sugárzik reám.”

A honnak ez a kétarcú megjelenése kíséri aztán végig Kölcseyt, a nagy győzelmek és a nagy vereségek megkerülhetetlen és nem is megkerülendő tudása. Dicsőséges tettek és tragédiák kísérik a nemzet életét, különösen a nemzet hőskorát, melyre vissza kell tekintenie, részben azért, hogy azok ne merüljenek feledésbe, részben pedig azért, hogy ténylegesen megérintsék a visszatekintőt. Ha ezekre vissza tud emlékezni, a maguk súlyának megfelelően értékelve az eseményeket, ha ezekről nem feledkezik meg, vagy, ha már nem él emlékezetük, ezeket megidézi, akkor mind a közösség, mind pedig az ezeket megidézni hivatott költő lelke felhevül, felizzik, fellángol, melyből nagy tettek és nagy művek születnek. Itt van a súlypontja a már idézett *Mohács*on túl az ugyancsak 1826-ra datált, de valószínűleg korábban megkezdett másik nagy tanulmányának, a *Nemzeti hagyományoknak*, és erre a szólamra fűzhető fel nagy „történeti” versei, a *Fejedelmünk, hajh...* (*Rákóczi, hajh...*, 1817), a *Rákos* (1821), illetve majd a 30-as években egyre súlyosabb ítéleteket vizionáló versek, a *Zrínyi éneke* (*Zrínyi dala*, 1830) és a *Zrínyi második éneke* (1838).

Munkáinak ebben a körében kap helyet a *Hymnus* is 1823 januárjából. A vers születéséről alig tudunk valamit, legalábbis a konkrétumokat tekintve. Tulajdonképpen egyetlen idevágó adattal rendelkezünk, az egyetlen fennmaradt autográf tiszttázat keltezésével: „Cseke. Januar. 22d. 1823”. Kölcsey életét már egészen korántól, az 1810-es évektől hullámvölgyek és az azokból való reményteljes, ám mindig csak átmeneti kiemelkedések tagolják. Azzal a megoldhatatlan problémával küzd, elméletileg és gyakorlatilag is, hogy írói, tudósi hivatása a fővárosba, az irodalmi és kulturális élet centrumába vonzaná, egyéni helyzete azonban – és itt nem hagyhatjuk említetlenül azt a nagyon erős etikai parancsot és tartást, ami mindvégig jellemzi életét – nem engedheti meg magának a független értelmiségi életet, akkora terhet ró rá a gyámi feladat, amit a felnőttkort elérvén neki kell betöltenie öccsei mellett, valamint ezzel együtt a gazdaság gondja is.

Remény és csüggedés váltogatja egymást életében, és a *Hymnus* elkészültének ideje éppen egy ilyen csüggedt, borús, csaknem depresszív időszakra esik. Nincs konkrét utalásunk arra, hogyan készült a vers. Azt mondja egy Szemere Pálhoz írott későbbi, 1833-ban kelt levelében, hogy 1818 és 1823 között volt egész év, hogy az udvarról sem ment ki, ami pedig az ezen időszak alkotásait illeti, szó szerint kell idéznünk a levelet: „...ha sötét képeim engedték, a parasztdal tónját találgtám. Nehezebb stúdiumom egész életemben nem vala.” Tehát ezen évek legjelentősebb költői fejleményének a népdallal való találkozást és a népdal tónusával, hangjával való ismerkedést, kísérletezést tekinti. Felsorolja, vagy legalábbis megemlíti ennek a néhány évnek eredményeit, a népdal tónusának megjelenését költészetében, így keletkeztek – mondja – a *Hervadsz*, *hervadsz, szerelem rózsája* és a *Csolnakon* című vers. A mai olvasó meglepődhet, hogy az ekkor született *Hymnust* nem említi, pedig akár még a parasztdal kapcsán is utalhatott volna rá, hiszen a vers ritmusa pontosan megfelel a *Kanásztánc* címen ismert népdalnak. Ugyanakkor érthető is, hogy nem sorolhatja a népdallal folytatott kísérletekből megszülető verseivel egy csoportba a *Hymnust*, hiszen hangsúlyosan szakrális tartalmú a szöveg, nemcsak abban az értelemben, hogy a nemzet képviselőjeként Istent szólítja meg a költő, hanem azért is, mert a számára minden megnyilatkozása szerinti legszentebb valóságot, a magyarság múltjának dicső és tragikus eseményeit érinti. A vers körüli csend azt is jelenti, hogy 1823. január 22-én nem abban a tudatban tette le a tollat a költő, hogy megírta a magyar nemzet himnuszát, hanem azt tudhatta, vagy legalább remélhette, hogy nagy történeti vonatkozású verset alkotott, ami elsősorban érzelmi azonosulás a nemzet történetével, ereklyeértékű, kultikus szöveggé pedig majd csak később, utóéletében nyerte el eminens helyét a magyar kultúrában.

A közönség az 1828-as év végén, a Kisfaludy Károly szerkesztette *Aurora* irodalmi évkönyv 1829-re kiadott kötetéből ismerhette meg a verset, majd még egyszer megjelent a költő életében, 1832-es, *Versék* (Kölcsey Ferenc munkái, I. Szerk.: Szemere Pál) című kötetében. A *Hymnus* egyetlen fennmaradt autográf kéziratát azonban sem a közönség, sem az irodalomtörténészek nem ismerték, egészen a XX. század közepéig. Papp Viktor zenekritikus, zenei író adott róla először hírt 1944 nyarán, az Új Magyarország című lapban. Egy társaságban, mintegy véletlenül derült ki előtte, hogy a vers kéziratát Móricz Kálmán László Magda úrnő lakásán őrzik, ahol másnap már meg is tekinthette.

¹ Kölcsey Ferenc: *Mohács* In *Kölcsey Ferenc válogatott művei*. Bp., 1975. 564.: „Mi tilt, hogy Tinódiak helyett magatok álljatok elő lángénekekkel?”

Hymnus, a' Magyar nép
divataros szavadaiból.

Ceke. Januar. 22d.

1823

Isten áld meg a Magyarant
Jó kedvel, bővéggel,
Szigys feléje védő kant
Ha kürd ellenvéggel,
Bal voss a' kis régen tef
Hossz rá vig evatendöt,
Megbünhödte már e' nép
A' múltat s' jövendöt!

Öseintes felhozád
Karpát saent bencsere,
Attalad nyert saep hazat
Bende gúrnak vére.
I merne dúnak kabjai
Tiszának, Dunának
Arpád hős nagyatjai
Felvirágozának.

Értünk Hunyág mezejin
Ért kalászát lengettel,

„Kezembem tartottam nemzeti imánk szövegének kéziratát. Meghatódva forgattam a papírt. Ott ragyog az élén: „Hymnus, a Magyar nép zivataros századaiból! Cseke, Január 22 d. 1823.” Aztán jönnek a versszakok. Érett, kiírt, gondos, logikus, szép férfi írás. Szent betűk! »Isten áld meg a Magyarot« (így, egy d-vel).”

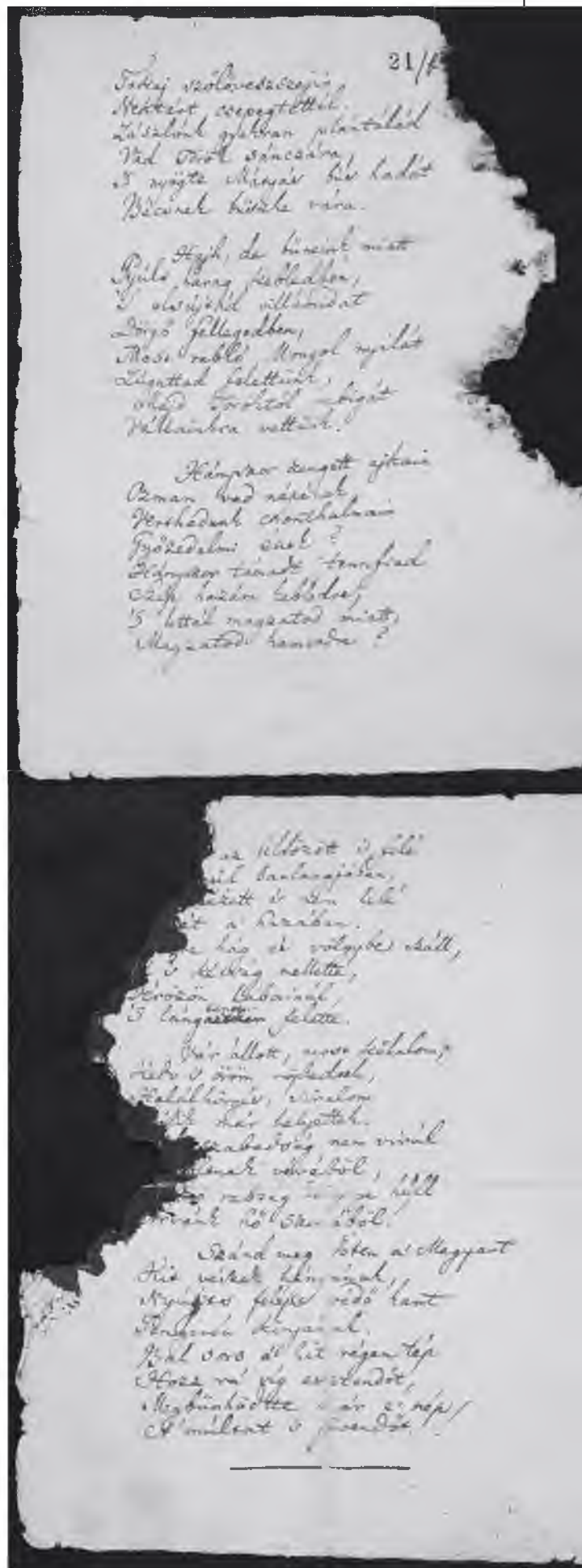
Kölcsey kéziratát a halálát, 1838 nyarán követően mind a Tudós Társaság, mind a könyvkiadó Heckenast érdeklődött, utóbbi egy részletes szerződésben vállalt kötelezettséget a művek kiadására. Mivel a költő végrendelete szerint kéziratait, műveit is özvegy sógornője, Szuhány Josephine, illetve a *Parainesis* címzettjeként ismert unokaöcs, Kölcsey Kálmán örökölte, a kéziratok eladásából és a kiadásból származó összeg is őket illette meg. Josephine nehéz szívvel vált meg a kéziratoktól, a vevő és az eladó között közvetítő Szemere Pálnak így ír 1839. április 21-én: „Csak egy van, [...] mit nem szeretek [...], az eredetiektől, ha mind kevés időre is, megválni. Szömyű gondolat ez nekem, hogy a kedves hagyományokat házamból kivigyék. Ez egy második temetés.”

Az átadott dokumentumok áttekintő jegyzéke fennmaradt, ám abban nem találjuk a versek kéziratának leírását. Nem kerültek Heckenasthoz, hanem, a hagyomány szerint, melynek minden bizonnyal hitelt adhatunk, a verseket, köztük a Hymnus kéziratát 1944-ig Álmosdon, a Miskolczi-kúriában őrizték. A háborús harcok közeledő réme bírta rá a családot, hogy a Hymnust Budapestre hozzák, a Kölcsey-verskorpusz náluk megőrzött kézírataival együtt, mert itt nagyobb biztonságban tudhatják, elhelyezve majd letétként a Széchényi Könyvtárban. Ma a kézirat tulajdonosai László Magda leszármazottai, de hogy legalább a kézirat és az OSZK-ban őrzött többi autográf verskézirat útját pontosan lássuk, László Magda fölmenőit kell sorra vennünk. Édesanyja Miskolczi Etelka, akinek nagyanyja Miskolczi Lajos politikusnak, országgyűlési képviselőnek, Hajdú vármegye első főispánjának a felesége, Kölcsey Klára. Klára pedig a költő legidősebb öccsének, Sámuelnek egyetlen gyermeke. Nem tudjuk, egészen pontosan mikor és milyen megállapodás eredményeként, de minden bizonnyal még Kölcsey Sámuel életében, 1841 előtt az álmosdi kúriába kerültek Csekéről a költő verskéziratai.

Nem tudjuk továbbá azt sem, hogy a Hymnus szövegét megőrző lapok sérülései mikor keletkeztek. Papp Viktor az idézett cikkben sajnálattal állapítja meg, hogy „[a] papírost – amint látható – régen tűz nyaldosta, de a költemény kilenc strófájából hét teljesen ép s a megrongálódott két strófa sorainak nagyobbik fele is olvasható”. Valóban, égésnyomnak tűnő sérülés csonkítja meg a Hymnus kéziratát, főképp a második lapot. Ugyanez az égésnyom, csak sokkal kisebb, esetenként alig észrevehető mértékben látható a többi Kölcsey-vers egyes kéziratlapjain, melyek eredetileg a Hymnus lapjai mellett voltak elhelyezve. A második világháborút követően, amikor Sámuel egyenes ági leszármazottaitól ugyancsak a Széchényi Könyvtárba került mintegy száz autográf Kölcsey-vers, a feldolgozók pontosan meg tudták határozni a letétben lévő Hymnus-kéziratnak a helyét a kéziratcsomagon belül. Látható, hogy a kéziratcsomagnak ezt a részét érte a sérülés. Papp Viktor újságcikke óta a restaurátori vizsgálatok azt is kiderítették, hogy nem égésről, hanem tintamarásról van szó. Valamikor a 19. század folyamán tinta ömlött a kéziratra, mégpedig erősen vasgallusz tartalmú, az reakcióba lépett a papírral, és néhány évtized alatt szétmarta az érintett felületet.

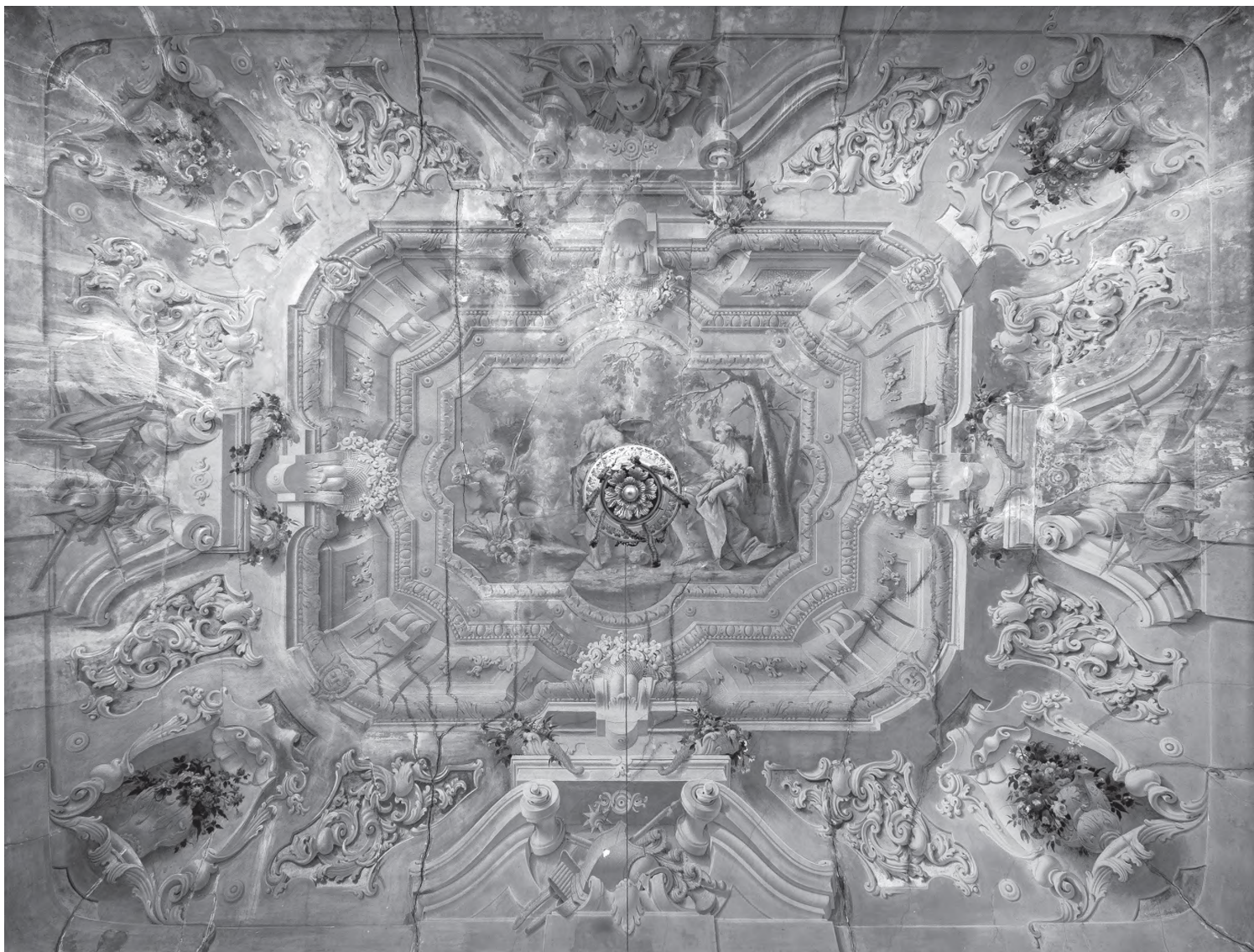
A magyar nemzeti könyvtár a Hymnus születésének 200. évfordulója alkalmából mindenkinek hozzáférhetővé tette a nemzeti ereklyét és a Kézirattárban található összes autográf verset Kölcseytől, továbbá leveleit is, a <https://copia.oszk.hu/> oldalon. Bárki kutathatja és szabadon letöltheti őket. A Széchényi Könyvtár a kéziratok közzétételével méltó módon járult hozzá a bicentenáriumi megünnepléséhez, mert – Kölcsey sorait idézve – „[a]mi nagy, legyen az bármi, szívet és lelket érdekel; s hatása századok múlva is kiemel a mindennapi élet parányiságából”.²

² Kölcsey Ferenc: *Mohács* In *Kölcsey Ferenc válogatott művei*. Bp., 1975. 556.

Barokk freskófestészet Magyarországon

„Hagyjuk elbűvölni magunkat!”

A hazánkban fellelhető műemlékek döntő többsége a barokk korban született, ezért e korszak tudományos kutatását, építészeti és művészettörténeti múltunk megismertetését a szakemberek fontos feladatnak tekintik. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Művészettörténeti Tanszékének kutatócsoportja több mint tíz éve kutatja és dolgozza fel a magyarországi barokk freskófestészet emlékeit. A nagy jelentőségű művészettörténeti munka eredményeit a Magyar Művészeti Akadémia kiadója – szívesen fogadva a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi

Dokumentációs Központ (MÉM MDK) közreműködését – 2019–2023 között négy kötetben kívánja megjelentetni. A *Barokk freskófestészet Magyarországon* sorozat harmadik kötete 2022 végén látott napvilágot, és Győr-Moson-Sopron, valamint Vas megye alkotásait öleli fel.

A kiadvány ünnepélyes bemutatójára a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának dísztermében január végén került sor, amelyen Richly Gábor, az MMA főttkára az akadémia teendőit hangsúlyozta: a kortárs művészeti élet széles spektrumának támogatását, a szakemberek személyes

megbecsülését, a kiemelkedő teljesítmények elismerését és a XX. és XXI. századra vonatkozó kutatások ösztönzését.

Birher Nándor, a PPKE dékánja beszélt arról, hogy a barokk festéssel foglalkozni akár a küldetésnyilatkozatuk része is lehetne, hiszen a katolikus egyetem több erős szálon is összefonódik a barokk kor művészetével. Az eddig megjelent kötetek tanúsága szerint ugyanis a legtöbb freskó liturgikus helyeken található. Az egyetem alapítója, Pázmány Péter pedig nemcsak egyházszerző és politikus volt, hanem a magyar irodalmi barokk jelentős szerzőjének is számított.

A dékán elmondta azt is, hogy a kutatócsoport 2008-ban alakult meg, s az első kötet Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye freskóit vette számba 2019-ben, a második kötet pedig Baranya, Somogy, Tolna és Zala megye alkotásait mutatta be 2020-ban. A sorozat negyedik, hivatalosan utolsónak szánt darabja a fővárosra és környékére, valamint Kelet-Magyarországra kalauzolja majd az olvasókat. A távlati tervek között szerepel a trianoni határokon túl fellelhető magyar barokk freskók feltérképezése és bemutatása is. A sorozat tudományos érdemei mellett kiemelte a kötetek esztétikai értékét, formai és tartalmi szépségét. Nem véletlen, hogy a könyvsorozat grafikai tervezője, Király Gábor 2021-ben az ünnepi könyvhét *szép könyv versenyén* elnyerte a közársasági elnöki különdíjat. Világunkon pedig igencsak sokat segítené, ha visszakanyarodna a lélekemelő szépség birodalmához.

A MÉM és az MDK részéről Almássy Kornél igazgató azt emelte ki, hogy nem csupán műemlékvédelmi és társadalmi szempontból fontos ez a sorozat, hanem egyfajta értelmező szótárként is használható. Hiszen a barokk kor allegorikus nyelvét már nem beszéljük. E hiánypótló kötetek a kor megértéséhez sok segítséget nyújtanak. A megértés által pedig megtapasztalhatjuk, hogy a barokk közelebb van hozzánk, mint gondolnánk. Csak hagyjuk magunkat elbűvölni! Emlékeztetett arra is, hogy a kötetek megjelenését nemzetközi érdeklődés is övezte, valamint számos, többek között MTA-elismerésben is részesült már a sorozat.

A könyvbemutató érdekességét növelve Jernyei Kiss János, a PPKE BTK Művészettörténeti Tanszékének docense, a kutatási program vezetője és Gaylhofer-Kovács Gábor művészettörténész és műemlékvédelmi szakértő számoltak be a kutatás menetéről, érdekességeiről.

Végül jó hírként jelentették be azt is, hogy a Magyar Művészeti Akadémia művészettörténészek segítségével kisfilmekben is feldolgozza és bemutatja majd a kötetekben szereplő, a közelmúltban műemlékvédelmi felújításon átesett barokk emlékeket. ♦♦

(Az MMA anyaga alapján:
Weltler Ildikó)

Freskóillusztrációk
A barokk freskófestészet
Magyarországon
(III.) című kötetből

SIMON ERIKA

A KÖLTÉSZET KINCSESBÁNYÁJÁBÓL...

Beszélgetés Adamik Tamás klasszika-filológussal

Adamik Tamás nyelvész, irodalomtörténész, műfordító, az MTA doktora, a Szent István Akadémia tagja, az Ókortudományi Doktori Iskola alapítója, az ELTE Latin Tanszékének professor emeritusa. Oktatói, kutatói és műfordítói tevékenységét díjak és kitüntetések egész sorával ismerték el.

– A boldogságos Szűz Mária Zsoltároskönyve a *Psalterium Beatae Mariae Virginis* ismert volt már évtizedek óta, megvolt a maga szakirodalma. A kutatások történetében azonban meglepő fordulatot hozott az ön fölfedezése, miszerint Mátyás király feleségének nászajándéka lehetett ez a gyönyörű könyvecske. Milyen utat kellett munkája során végigjárnia, hogyan jutott el a meglepő eredményig?

– A korábbi kutatás a *Psalterium Beatae Mariae Virginis* című kéziratnak csak könyvészeti vonatkozásaival foglalkozott. Azzal egyáltalán nem foglalkozott, mit tartalmaz ez a csinos könyvecske, miről szól. Engem viszont éppen ez érdekelt. Hosszú munkával elolvastam az előszót, s kiderült belőle, hogy Szűz Márián kívül még van benne egy csodálatos szűz leányzó és egy felséges férfi. A férfit igen kedves barátomnak (*amice carissime*) szólítja a könyv írója vagy megrendelője, és ezt mondja neki: „Ön négy misztikus ajándékot fog elnyerni, ha majd ez a kiváló leányka önhöz kapcsolódik, lelki kötődéssel, ön pedig majd forró karjaival öleli őt.” Szűz Máriára nem vonatkozhatik a „kiváló lányka” (*preclara puella*) megnevezés, s az sem, hogy a drága baráthoz kapcsolódik (*copulata*). Ahogyan halad előre az előszó, annál inkább előtérbe kerül a férfi: „Ezért kérem kegyelmedet, az igen szerető és vágyódó férfit, hogy vissza ne utasítsa ezt az oly gyönyörűséges úrnőt, és le ne alacsonyítsa ezt az oly kecses és csodálatos királynét (*reginam*). „Nyilvánvaló ugyanis, hogy az ő érkezésétől odaadobb lesz, az ő érintésétől tisztább, ölelésétől pedig ártatlanabb. A vele való házasságtól (*ex conubio eius*) erény és kegyelem tekintetében kiválóbb és választékosabb lesz.” Ezen szöveg alapján feltételezhetjük, hogy ez a felséges férfi a völegény, Mátyás király, a kiváló leányka a menyasszony, Beatrix, akiről Berzeviczy Albert ezt írja: „Beatrixnak például egyetlen leánykori levelét ismerjük, azt is abból az időből, amikor már mint Mátyás menyasszonya, jogosítva érezte magát neve alá odatennie a magyar királynéi címet.” Az Aragon királyi család – úgy vélem – ebben az előszóban üzen Mátyás királynak: világosan és egyértelműen megfogalmazza elvárásait vele szemben.

– Milyen zsoltárokat, imádságokat tartalmaz a könyv?

– A *Psalterium Beatae Mariae Virginis* második része azt tartalmazza, ami a könyvecske címében van: A boldogságos Szűz Mária Zsoltároskönyvét. Ez a rész 150 zsoltárból áll ugyanúgy, mint Dávid zsoltároskönyve. Csakhogy míg Dávid zsoltárai Istenhez szólnak, ezek a zsoltárok Szűz Máriához. Tehát a könyv készítője követi az ószövetségi zsoltárok sorszáját, és finoman tematikáját is, de Szűz Máriára alkalmazva és rövidebben. Először idézi az ószövetségi zsoltárnak egy változatát, majd Szűz Máriára alkalmazza egy ima keretében. Példaképpen idézem az 1. és a 2. zsoltárt:

Zsolt. 1, 3: *Mint a fa, amelyet a vizek forrása öntöz, az igazságosság igen bőséges gyümölcsseit fogja megteremteni.* Boldog vagy te az asszonyok között, alázatosságod és szívednek hite miatt. Tested szépségével ugyanis minden nőt legyőzöl, szentséged kiválóságával fölülmúlod az angyalokat és az arkangyalokat. Irgalmasságodat és kegyességedet

Adamik Tamás
portréja

mindenütt (5a) hirdetni fogják: Isten megáldotta kezeid művét. Zsolt. 2, 1. *Miért dühöngenek ellenségeink, és hiúságokat terveznek ellenünk.* Védelmet fog bennünket jobbod. Istennek anyja: félelmetesen odaszólitod, összezavarod és szétzúrod őket. Jöjjetek hozzá mindnyájan, akik szenvedtek és meg vagytok terhelve és enyhülést hoz lelketeknek (5b).

– *Hogyan derítette ki, hogy valójában nászajándékról van szó? Ki volt az adományozó és kinek szánta?*

– A harmadik rész közepéről két imát emeltem ki. Az elsőnek a címe: A messze legáhítatosabb ima (139b). Eleonora ezt az imát elmondva

Beatrix királyné
imakönyvének
kezdőlapja

Beatrix királyné

Az eposz
első kiadásának
címlapja 1825-ből

serva tua Lionora (a te szolgálólányod, Lionora) néven nevezi meg magát. Az *obsecro te domina* (Kérlek téged, Úrnőm, 145a) kezdetű, második imában *famula tua Lionora* (a te szolgálólányod, Lionora) néven fordul Szűz Máriához. Mivel a *Psalterium III.* részének közepe táján, a vége felé pedig még egyszer, az egyes imádságok között pedig háromszor is felfedeztük Beatrix királyné nővérének, Eleonorának a nevét Lionora népies formában, feltételezhetjük, hogy az imakönyv megrendelője, elkészíttetője és ajándékozója, Eleonora volt. Eleonora 1450-ben született, és 1473-tól Estei Herkulesnek, Modena és Ferrara hercegének volt a felesége. Férje hercegségében, Ferrarában a példás családanya életét élte, miközben hat gyermeket szült. Anyjuk korai halála miatt már gyermekkorukban bizalmas viszony alakult ki Beatrix és a nála hét évvel idősebb és sokkal visszafogottabb és megfontoltabb Eleonóra között. Például Balogh Jolán *Mátyás király és a művészet* című könyvében említi, hogy Eleonora mint Ferrara hercegnője műtárgyakat küldött ajándékba Beatrixnek és Mátyás királynak. Ez a bizalmas viszony és testvéri szeretet, mely mindvégig megmaradt közöttük, feljogosíthatja Eleonorát arra, hogy kissé szertelen és meggondolatlan hűgát tanácsaival óvja, intéseivel nevelje. Ez a nevelési szándék az imakönyv szerkezetében is tetten érhető. Összegezve vizsgálódásom eredményeit úgy vélem, megállapíthatom, hogy míg a korábbi kutatók, Csontos János és Csapodi Csaba csak azt hangsúlyozták, hogy a *Psalterium Beatae Mariae Virginis* a hagyomány szerint Beatrix királyné imakönyve, nekem sikerült bebizonyítanom, hogy ez a hagyomány erős alapokon nyugszik: az imakönyvet Eleonora kezdeményezésére az aragóniai királyi család ajándékozta Beatrixnek, feltehetőleg nászajándékként.

– A latin nyelv grammatikája nem véletlenül vívta ki az érdeklődők tiszteletét. Hasonlóan nagy hatást keltett a régi klasszikusok költeményeinek metruma, ritmusvilága. Utalnék Szabolcsi Bence zenetörténeész nem sokat emlegetett tanulmánykötetére, amelynek címe: *Vers és dallam*. Kiragadott példaként mutatja meg a gagliarda, a régi, háromnegyedes olasz tánc ritmusának jelenlétét az irodalomban. Kecskeméti Végh Mihály zsolttárfordításának soraiban is megeljük ezt a ritmusképletet, jól ismerik mindazok, akik már néhányszor meghallgatták Kodály Psalmus Hungaricusát. „Mikoron /Dávid / nagy búsul / –tában”, vagy évszázadokkal később József Attilánál: „Mikor az / utcán / átment a / – kedves.” Vagy a népdalban: „Elment a / két lány / virágot / – szedni.” És még: Kis kacska / fürdik / fekete / – tóban.” Weöres Sándor tekintette inspirációnak Mallarmé latinosan sokágú szonettjeit, Szabolcsi pedig a magyar próza remekeinek bonyolultnak ható, mégis zeneileg igen szép, polifonikus, orgonapontos szerkezetét. Horatius ismerete nélkül bizonyára nem jöttek volna létre Berzsenyi Dániel szépséges költeményei, Vergilius és Ovidius eposzainak ismerete nélkül nem születhetett volna meg a fiatal Vörösmarty Mihály remeke, a *Zalán futása*... Sorolhatnánk az örömszerző példákat, de inkább beszéljünk arról, hogy a latin nyelv és annak grammatikája, sok hagyománya hogyan hatott a magyar szépirodalomra, egyáltalán a magyar nyelvre.

– Thomas Mann *Varázshegy* című regényében az olasz Settembrini azt állítja, hogy a latin szó műalkotás. Hans Castorp pedig ezt mondja: „*Requiescat in pace. Sit tibi terra levis. Requiem aeternam dona ei, Domine.*” Látod, amikor a halálról van szó, mikor az ember holtakhoz

vagy holtakról szól, megint a latin lép érvénybe, a latin a hivatalos nyelv ilyen esetekben, ebből is látszik, milyen különös valami a halál. Feltehetőleg ezzel arra utalnak, hogy a latin szó kiejtve zenei hatást kelt. Valóban, Vergilius Aeneisével kapcsolatban sokan megállapították már, hogy tartalma és formája között egybeesések figyelhetők meg. Vermes Stefánia például *Hangutánzás és hangfestés Vergilius hexameterében* (1948) című tanulmányában leszögezi, hogy az *a* sokszor szerepel tragikus szövegek környezetben. Más hangokkal, így az *ae*, *e* és az *i*-vel együtt sajnálatot, szomorúságot, szánalmat fejez ki. Az alliteráció, a rím és az asszonánc lényegüket tekintve ismétlések, e minőségükben a nagytás eszközeiként működnek. A költők és a szónokok között azok a jók, akik tudnak hihetően nagytani és kicsinyíteni. A rím leggyakrabban a sormetszet előtt vagy után és a sor végén jelentkezik. E hangfestések az érzelmileg telített részekben tűnnek föl a leggyakrabban. Dido királynő szomorú, mégis öntudatos szavaiban, amelyekben uralkodásának eredményeit összegezi, az *i* hang uralkodik, alliteráció és rím formájában. Jól felismerte Lakatos István a hangfestés fontos szerepét az *Aeneis*ban, s ami még ennél is fontosabb, átköltésében igyekezett hűen visszaadni. Vergilius Összes műveinek utószavában így vall az alliterációról: „Vergilius munkáiban az alliterációnak rengeteg szerepe, funkciója lehet. Dallamot adnak a sornak, hangokat-hangulatokat festenek, ábrázolnak, jellemeznek stb. Egyetlen példát idézünk csak: az *Odüsszeia* jól ismert varázslónőjének, Kirkének villan fel arca egy pillanatra:

*Itt székelte maga is, burkolva rövid köpönyegbe,
Lóbetörő Picus; kit a vágy vadította varázsló,
Circé, fényes botjával s bora bájerejével
Tarka madárrá tett, tollát színekkel elöntvén.*

Ahol a három utóbbi soron végigfutó hármas alliteráció egy egész kultikus szertartás elmondását helyettesíti, azt ti., hogy a mese szabályai értelmében, a tündérnek háromszor kell érintenie pálcájával azt, akit elvarázsol.”

– Vergilius *Aeneis*a a költészet kincsesbányájává vált a magyar költők számára a humanista kortól kezdve. Az természetes, hogy Janus Pannonius latin nyelvű verseiben gyakran fogalmaz vergiliusi szókapcsolatokkal. Balassi Bálint, a magyar irodalom egyik legnagyobb lírai költője Esztergom vára alatt török ágyúgolyótól halálosan megsebezve ezzel az *Aeneis*-sorral erősítette a lelkét: *Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo* (6, 261) – *Most van szükség hős lélekre s a szívben erélyre* (Lakatos István fordítása). Az első magyar rangos irodalmi alkotásban, Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelem* című eposzában kézzelfoghatóan megmutatkozik az *Aeneis* hatása. Ugyancsak termékenyítően hatott az *Aeneis* Csokonai *Dorottya*jára, különösen az eposzi dikció stílusesszközeinek tárházával. Vörösmarty *Zalán futása* című eposzában pedig nemcsak a honfoglalással kapcsolatos témája köszönhet sokat Vergiliusnak, de nyelvi megformálásának igényes és finom líraisága is. Még ennél is jelentősebb, hogy a varázslatos vergiliusi hexameter magyar nyelven szólal meg, úgy, mintha évszázados tradíciókra tekinthetne vissza. Mi, magyarok büszkék lehetünk arra, hogy van a görögök Iliászához, a latinok *Aeneisé*hez hasonló nagyeposzunk, mert nem minden nép büszkélkedhetik ezzel. Külön díszkiadásban kellene többször kiadni, hogy a magyarok felfigyeljenek arra, mekkora kincs birtokában vannak. ♣

ALFÖLDY JENŐ

Tudunk-e világul?

Bella István költészete

Összegyűjtött versei 1999-es kötetének Bella István (1940–2006) a *Tudsz-e még világul?* címet adta. Azt sugallja, némi számonkérés is éreztetve, az olvasót jóllehet megtisztelve: nem hanyagoltad el, nem felejtetted el mindazt, amit léted nagy fölisméréseivel kaptál a világtól? Éled-e, megéled-e látásodat, hallásodat és minden érzékszerved szerzeményét: gyönyörét, undorát, hidegmelegét, édesét, keserűjét? Színeket, hangokat, illatokat. A hirtelen föltámadt vágyakozást, a rémületet és a retteget. A szerelem gyönyörét és fájdalmát. Vagy azt, amit az érzelmi kultúra e kiemelkedő költője már legkorábbi verseiben is tanúsított: az árvaság súlyát, a gyászmaró fájdalmát s az elmúlás melankóliáját. S még annyi mindent, ami a hamari felejtéstől megtizedelt ismereteink raktárába süllyedt, s a tudat látens képeiben vagy elvont fogalmaiban szunnyad, míg a művészet fel nem támasztja az érzéki megismerés élményével. Ez a költészet mind a hat érzékünket foglalkoztatja, az érzékelhetőt is túlmutatva a végtelenség sejtelmeibe.

„Világul” tudni annyi, mint létezni, emberi módon. Lenni. Ez a költő egyik leggyakoribb szava. Módosulataival, rokonaival együtt: születni, szeretni, élni, halni, félni, féltetni, remélni. Megtörténni. Egyik önmegszólító versében így írja: *megtörténsz*. A magyar nyelv törvényszerűségeit kiválóan ismerő Bella István szabadon válogat a szavak és toldalékok – ragok, képzők, jelek, igeikötők – között, és újszerű, a közhasználatban ritkán előforduló változatokat állít elő. Szokatlan üzemmódban használta új szóteremtényeit: a *történik* szenvedő igéjét (passzívumát) cselekvő módba helyezte a második személyű raggal s a *meg* igeikötővel – hasonlóan, mint amikor a fent említett kötet cím *világul* módhatározó ragjával művelt szinte észrevétlenül varázslatot. Vannak még meglepőbb példái – ígét névszóval, névszót igével helyettesítő – és más boszorkányságokkal művelt nyelvjátszásai. Némelykor a modorosságig viszi neologizmusait – ezzel nem áll egyedül a kötőjeles szóösszetételekkel bőven élő Ady vagy Juhász Ferenc mennyei-Hungária-kávéházi társaságában sem. A *magamodom*, *hamuhodom* is Bella copyrightja; erősebb hatású, mintha azt mondaná: elmagányosodom, illetve öszülök. Az *élemedem* is világos: az élemedett jelző igésítésével keletkezett, rendhagyó kifejezés. Ha valaki mégis kifogásolná ezt, megkérdezném szelí-

den: tudsz-e bellaistvánul? Kétségtelen: rá kell hangolódunk komolyan vett nyelvi játékaiba, akkor is, ha – gyerekverseiből jól láthatóan – a kisgyermek ösztönös szóalkotásait imitálja (*segítsegezik* a hátára esett bogár), miközben figyelemre méltón érvényesíti nagyfokú morális ítéleteit és étellel, halállal teli, panteista gondolatiságát. Szabálytalanságai az anyanyelvet nem sértik, hanem gazdagítják, zenei, festői hangulatúvá teszik. A hagyományosan elterjedt hasonlat, a metafora, megszemélyesítés, a szinekdoché, a valóság fölötti asszociáció és más szóképek annyira Bella István-iak, hogy az előzményeiknél is merészebbek, mert a rendkívülit és az abszurdit is a követhetőség határáig fokozzák. A hang- és fényhatásokban, szinesztéziákban és más trópusokban Tóth Árpád és Radnóti legjobb tanítványa. És abban is hasonlít mestereire, hogy erős életakarát – vitalizmusát – ugyancsak erős haláltudat és létszorongás ellenpontozza. „Az Élet él és élni akar” – írta a halottak élén „vezérkedő” Ady Endre. Bella aggódó előérzete utolsó évtizedeiben növekvő helyet követelt magának a versek érzelmi világában. Legtöbbször azonban föloldódott az utódok iránti szeretet és bizalom sosem apadó forrásvizében.

Az olvasó észrevehette, hogy ebből a versösszeállításból hiányoznak a költő híres, nagyobb terjedelmű versei, olyanok, mint a Bella fiatakorában magasrendű slágerként terjedő *Szeretkezéseink*; a *Sárkeresztúri ének*, a *Káin és Ábel* ciklus, vagy a *Tudsz-e még világul?* című hosszúvers. Vagy mint a legfőbb költőmesterei, Illyés Gyula, József Attila, Nagy László, Weöres Sándor megidézésével írt, eredetivé bűvölt, áthallásos versegyüttesek. Úgy gondoltam, a dalköltő, a szonettben remeklő, zsoltaróktól, népballadáktól, virágénekektől és a *Kalevalától* ihletett, régies és népdalformákat kedvelő Bella István sokoldalúságát jobban meg tudom így mutatni, mint ha csak egy-két hosszú poemájával tölteném ki a rendelkezésre álló helyet. A versek zeneiségét illetően mégis a *Szeretkezéseink* többrészes, mágikus költeménye kínálja a legjellemzőbb példákat. A szeretkezők felszavai, nyelv előtti (prelogikus) érzelmkifejező hangjai tolnak az összefonódó emberi pár ajkára. Úgy születik a vers, mint az érzelem, mint a hangokból a zene,

tétován, mégis titokzatos energiákat oldozva el, mint az emberré válás hajnalán. Minden azt készíti elő, hogy az érzés eggyé váljon a szerelmi egyesülésnek s a vers születésének mozzanatában. A nyelvi közlés nem az agyban, hanem az eszmélkedés szavakat megelőző hangjaiban, sóhajtva, suttogva keletkezik, sikollyal hal el. A Bella műveiben oly gyakran előforduló *Világ* teljessége tárul föl ebben a mindent megvilágító pillanatban. A XIII. századi *Ómagyar Mária-siralom*hoz ugyanolyan sok köze van Bella művének, mint a népi imádságokhoz. (A verses, latin ima magyar fordítása csak a XX. században vált ismertté hazánkban, tehát a régi folklórban önállóan nyert hasonló formát.)

Bella István

Úgy vélem, ez a régiesség párosul a *Szeretkezéseinkben* és másutt az ultramodern irányzat, a francia Isidore Isue manifesztumához kapcsolódó lettrizmus módszerével: a végsőkig lebontott versben nemcsak a szavak, hanem az egyes hangok is kifejezhetik az érzelmeket, mint a mosoly vagy az érintés. Az 1947-ben indult irányzat szélsőségeiből a klasszicizmusra, tündéri realizmusra hajló Bella csak az alkalmilag használt ötletet vette át.

Költészetének sajátosságai közé tartozik a stílus és a szemlélet korai tökélye, a formák szépsége. Az összegyűjtött versek bő ötszáz oldalából a kötet első harmada annyira lenyűgöző eredetiségével és leleményességével, hogy a már kiválasztott versekből képtelen voltam annyit kihagyni, hogy a továbbiaknak is kelendő hely jusson. Ezért hagytam, hogy túlsúlyra jussanak a fiatal Bella István versei, ha nem is kizárólagosan. Világképe elénk tárja az örök fiatalság gyönyörűségét, sóvár kínlását, a szegénység fájdalmát és öntudatos tartását. S ami különösen fontos: a szerelmi költészet érzelmi telítettségét. A pályakezdő József Attilához fogható hetykeséggel hivatkozik bemutatkozó versében éhes diákként is szárnyalni képes ifjúságára: „testétől meggyullad az inge”, és „táltos paripán / rugaszködik tágas mezőnkig”. Ez a tűz nem az amerikai filmlátványosságok petárdáira emlékeztet, hanem a természetvalóság népek tűzimádatára – és József Attiláéra, Nagy Lászlóéra, Petőfiére –, meg Baudelaire-ére, Rimbaudéra, Jeszenyinére. Rájuk gondolhatott, írván: „Óriások unokája, vers.” ♣

BELLA ISTVÁN
ÖNARCKÉP

Apám elúszott észrevétlen
nyújtott testtel, mint a szarvasok,
átszökken a nagy tétlenségen,
s az idők fenyesébe futott.

Anyám itt van még, mind fehérebb,
begyolcsozza a bánatot,
s az elmúlással beszélget,
mint a megháborodott.

Én, az öklömnyi gyerekember,
kettőjük közt ágaskodom.
Anyám veszekszik szép szememmel,
apám dörömböl hátamon.

CSÉPLÉS

Augusztus van, agancsosodnak
szarvasok, bikák dulakodnak.
Parázson ágaskodó ménék
harapdálják hasát az éjnek.

Rezes sugárral gőzölögnek
a csillaggal bevetett mennyek.
Hold párállik – aranyló trágya –,
mit elejtett az éj bikája.

Az égi vetésben ezüst nyúl,
néha egy-egy csillag megindul,
iramlik füstölgő szántókig,
a mindenség fényekben porzik.

Égi búzák nőnek, megnőnek,
fényvel, harmattal telítődnek,
fejüket a földig lehajtják,
magukat megadón megadják,

mert a hajnalban vörös képpel
szuszog a nap nagy cséplőgépe,
sovány akácok, üres zsákot,
bogozzák, oldják a világot.

M. K.

Nagy réten foghatták el egyszer,
ott csodálták piros csikók,
kipányvázták szerelemben.
Szájára köttetett a csók.

Könnyű bilincsben toporzékolt,
most állig vasban, vasban reszket.
Hát csapjatok rá halálos béklyót,
öleljétek meg, mert elmegy.

Maholnap így is elbitangol
– viharból van, viharba száll csak –
Ördögfüvet, tüzet harapjon
a boldog, ki utána vágat.

ÍM, ÉN IS

Ím, én is, ki az örök nyártól,
fogantattam az ifjuságtól,
s bordáim között, így születtem,
világszaggató szerelem ver,
elhamvadok, de el nem égek,
az idő feketébbre éget,
s ha nem leszek, csak füst, korom, sár,
ört fogok állani síromnál.

LEGENDA

Kit földbe vetettek derékig,
hogy fölsírt és vért izzadtott,
azon a darazsak érzik
a megváltozott kárhozatot.

Kinő a szikes magányból,
fa lesz, és messzire lát.
Testvérként érti a jámbor
füvek zarándoklatát.

S mit érzeink nem értnek,
megsejti érdektelen,
az érdemben mennyi az érdek,
a rokon hol idegen.

Kit földbe vetettek derékig,
ízekre osztja magát.
Eljut az őszinteségig.
Füvekben lázad tovább.

ARCCAL A FÖLDNEK

Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó,
Óram tisztességes, csak légyen utolsó.
így!!! (pro domo)
Akár farkas, akár emésszen meg holló,
Mindenütt felyül ég, a föld léssen alsó.
(Zrínyi Miklós)

Arccal a földnek, ahogy éltem,
élek, élő, a föld alatt,
fekete kátránypapír-éjben,
hol nem megy le, s nem kel föl a nap,

mert ragyog örökön örökké
földdel szívem helyén
napvilág-hallhatatlan rögökké
fényesedett ember-remény,

fejvel lefelé nőnek, égnek
a füvek, lombozik a fa,
és földben száll a földnek, égnek
minden csillaga, madara,

a föld alatt fordult az égbolt,
változik nappal, éjszaka,
a fönti ég csak sötétség volt,
vagy a napvilág látszata,

kátránypapír-fekete éjben,
hol nem ment le, s nem kelt fel a nap,
arccal a földnek, ahogy éltem,
élek, élő, a föld alatt.

SZERETŐK

Összegabalyodva, mocskosan, zihálva,
de homlok a homlokra, váll a vállra,
úgy fekszünk itt, olyan hiába,
mint két zsoldos, ki egymást halálra
szúrta, kaszabolta és vágta,
s most itt fekszenek, egymás kardjába
dőlve, mégis egymás karjában,
szívük, tüdejük, agyuk kitarva
a szemérmetlen napvilágra,
fekszünk pucéran a hiába-
harcmezőn, elárult, árva,
nyomorult zsoldosok sokaságában,
oly egyedül, hogy sírásra
görbül a test; egyetlen száj csak,
fekszünk,
temetetlenül –

De életem véresre harapva
rá tudok-e nézni magamra,
káromkodva és felzokogva
– mellemhez szögezett szívemmel –
ki tudok-e állni a napra?
Föl tudok-e ébredni reggel,
ha nem kell megívnom szemekkel,
ha a mindennapért nem veled kell
pusztulásig megverekednem?
Halálos ellenségem, szerelmem,
ne hagyj magamra!

ÚGY ÍRTAM ÉN

Úgy írtam én eddig a verset,
ahogy csak népmesék születtek,

a valót mondtam, nem a világot,
a szelet, nem a mozduló ágat,

csak úgy, hogy a semmibe nézett
egy – ki tudja, ki – és megébredt,

s ahogy fölnez, hát sírástól
bugyborékol a rét, tűz táncol,

s zöld ág, leveles hasú kígyó
forgolódik, sziszeg a kintől.

E dalokat el kell temetnem,
hogy dallá magamat tehessem –

ifjúságom kell megtagadnom,
hogy fiatal, s egyetlen maradjon –

mert várjon virág, vagy csak a föld,
nem mindegy, hogy mit örököl:

csak, ami voltam, az leszek.
Nincs szebb és rettenetesebb.

AZ IFJÚSÁG MÚZEUMA

Az volt a jó az ifjúságban,
hogyan tudtam, ez az ifjúság.

A szerelemben is az volt a jó,
a sejtés, hogy nem volt neve sem.

Most már tudom: van ifjúságom.
S ez anyyi: elmúlt. Elmúló

Észvesztésekben sírva játszom,
ami még megjátszható.

Kék szerelmet, játszói dühöt,
de betelvé, egyre éhesebb,

sajog szívem, gyűlölködök,
szerelmekben szégyenkezek.

Jó volna semmiben sem hinni,
s mielőtt még elégetik,

földdel, kővel elcsitítani
ifjúságom kellékeit.

FANYŰVŐ RÍMEK

Fanyűvő rímek, kengyelfutó
versek, szélfúvó óriások,
tudtok-e erdőt irtani,
s megmunkálni, fölszántani
fél nap alatt a nagy világot.

Vagy mese, versek, a híros erő,
hogy világ pörög mindegyik ujján?!
A kacsalábú kastély nem forog,
vadászok jönnek, párducok,
s a költő lélegző léken csúszkál;

örül, hogy él. De vers, mit ér
a rím, ha nem úgy ölelkezik,
mint meztelen testek az ágyon,
ha nem úgy értik egymást a sorok,
mint a jobb ujjai a szerszámon?!

Óriások unokája, vers, csak egyszer,
egyszer tudnám rólad elmondani:
fölkelsz hajnalban, mint a pékek,
s nekigyürkőzöl, nem fényből, sárból,
– lisztből, kovászból kenyeret dagasztani.

ARANY JÁNOS UTÁN

Én éltem-e, amit éltem,
vagy valaki más,
ha én éltem, nem én éltem,
hanem az a más,
mert ha épp én éltem volna,
miképp az a más,
éltem túl nem éltem volna,
miképp az a más.

RÉGI DAL

Valaha nádi farkas
voltam, csak énekeltem.
Lett így vétkem hatalmas:
vérebbé nem vedlettem.

Rozsdás szőröm kihullott
az első tejfogakkal.
Bátorságomba bulldog
ősz és kuvasz tavasz mar.

Földönfutó csikasznak
belőle – amíg élek –
ordas szívem maradt csak:
a tiszta, szabad ének.

Idegés nádasban háló,
itt hál most idegeimben.
Horkan, fut a haláltól.
Mély vermet kapar bennem.

MINT EGYKOR

Míg nem voltam, amíg aludtam,
valami nagy rengő követ
varrtak belém, elordasodtan
cipeljem, amíg lehet,

most ez víz valami folyóhoz,
valami vashideg hídig,
hol se isten, se emberfogódzó
nincsen, csak hetedzig,

mint egykor, fölegyenesedtem
előtt, víz engem, s én viszem,
de egyre több kő csörömpöl bennem:
kő-meghalok, kő-képzelem,

félek, annyi marad az énből,
dönthetek, megválaszthatom:
magamra nézek vissza az énből,
vagy vicsori kővé változom.

PARTIZÁN PILLANAT

Telefonpóznán doktor kopogtat.
Férgeket faldos a harkály.
És muzsikál a fa, zenét bozsogtat,
hírekkel teli kaptár.

Irgalmas idő, te történelemdoktor!
Az lenne valami,
ha az igaz szót a fényes hazugoktól
el tudnád választani.

Ha kiirtatna minden hamis és tolvaj
diktátum, törvény, talán
kicsillagozna a pózna, s virággal, deli
lombbal
állna, mint hajdanán.

INNEN ÉS TÚL

Milyen mélységből emelem
föl a fejem, hogy nem látsz engem,
Uram, s nem látod a szemem,
s nem látlak én sem a szememben.

Hány ezer éves perc e mozdulat-
kudarc – és saruid se látom.
Lányomaid, forró kutak,
elcsobognak a pusztaságon.

Gaz és dudva fölitta fény
csöng csapásodban, tengereknek
aszály-medre, lánc-televény.
Koponyádból előperegnek.

Ha vagy is, tudom, nem te, csupán
a múltás formái időznek
el bennem, és én tűröm, tunyán,
hogy születés, halál megelőzzenek.

Mégis, ha néha megszüli
magát a nincs, s kiáltok: ott van!
Ott vagy! – otthagysz egyedüli,
egyetlenedő árnyékomban.

Mással leszel. S én életemen,
jón, rosszon, bűnhödt igazságon
innen és túl, ahogy élemedem,
csak a saját árnyamat látom.

De rám hagyta hiányod, fényed,
hogy szemmel tartsam, mit csinálók.
Szempillám közt nincs-gyűrűzése, se,
fekete forgószél tátog.

MAGÁNY

Szél ömlik, szél csikordul, szél –
késő telek virágot falnak.
Nem való vagyok én
csak ordasnak, veszett fiatalnak.

Szívemben háborúság, harc.
A vadság hadai seregelenek.
Kinő a szerelem a számon, a kihalt
állatok metszőfogai kinőnek.

Talán, ha lenne valaki,
ki magához kötözne engem,
föl tudna szabadítani,
s én nyűgeim, arcom levedlem.

De ím, ki hall is, magát tagadja.
Alkudozik, s hogy tetten ne éjtem,
szelidít: kegyelemkenyéren
tart, hogy ne fussak vadonba.

Mert nincs kezem már, emberi arcom,
a földön fekszem, követ harapva,
állati szőr lep el, állkapcsom
minden élőbe belemarna.

Az új esztendő első napjaiban, ez év január 4-én vetítette a televízió M1 csatornája Együtt többet ér a szavunk Európában... címmel Rudolf Schuster portréfilmjét a szlovák író, politikus 89. születésnapja tiszteletére. Az évkezdést tekintve ily módon szimbolikusnak is tekinthető gesztussal emlékeztetve a film mondandójának napjainkban különösen is időszerű és sürgető mivoltára. (A szerkesztő)

EGYÜTT TÖBBET ÉR A SZAVUNK EURÓPÁBAN...

Rudolf Schuster portréfilmjéből

Pillanatképek Rudolf Schuster filmjéből

Narrátor: – Január 4-én töltötte be 89. életévét Rudolf Schuster, aki 1999–2004 között volt a Szlovák Köztársaság elnöke. A német nemzetiségű politikus 1934-ben, Kassán született. Érettségi után a Pozsonyi Műszaki Főiskolán folytatta tanulmányait, 1959-ben diplomázott mint építészmérnök. Néhány évig Pozsonyban dolgozott, előbb a mezőgazdasági tervező intézetnél majd a Szlovák Tudományos Akadémia Hidrológiai Intézeténél. 1962-ben tért vissza Kassára, a Kelet Szlovákiai Vasműnél kapott munkát. Már a rendszerváltás előtt részt vett szülővárosa irányításában. 1974-től a Kassai Városi Tanács alelnöke, 1983-tól pedig a testület elnöke volt. Három évvel később a Kelet-szlovákiai Megyei Tanács elnöke lett. Az 1989-es csehszlovákiai rendszerváltásban is fontos szerepet kapott. A *bársonyos forradalom* után hét hónapig a Szlovák Parlament elnöke volt, 1990-ben pedig Csehszlovákia kanadai nagykövetségévé nevezték ki. 1992-ben kezdődtek a tárgyalások Csehszlovákia kettéválásáról, Szlovákia éppen harminc éve, 1993. január 1-jétől független. Schuster ezután hazatért Kanadából, és a Szlovák Külügyminisztériumban dolgozott tovább. 1994-ben Kassa polgármesterévé választották, 1999-ig töltötte be ezt a tisztséget. Az ő nevéhez fűződik Kassa és több magyar város kapcsolatainak megerősítése. Miskolc vezetésével 1997-ben kötött együttműködési megállapodást.

Rudolf Schuster: – A két város hagyományosan jó kapcsolatait továbbfejlesztő szerződés példa lehet az országok közötti szorosabb együttműködésre.

Narrátor: – Munkájának elismeréseként, 1999-ben megkapta a Miskolc város díszpolgára címet. 1998-ban Schuster több politikus társával megalapította a Nemzeti Egyetértés Pártját. A szlovák NATO- és EU-tagságot támogató párt célja a politikai élet megosztottságának mérséklése volt. A párt az 1998-as választásokon bekerült a törvényho-

zásba, és tagja volt Mikuláš Dzurinda koalíciós kormányának. 1999-ben Rudolf Schuster indult az elnökválasztáson, és Vladimír Mečiar korábbi miniszterelnökkel szemben meg is nyerte. Schuster volt az önálló Szlovákia második államfője, ám az első, akit közvetlenül a választópolgárok szavaztak meg. Elnöksége idején arra törekedett, hogy az ország politikai erőivel és a világ országaival is jó kapcsolatokat alakítson ki. A visegrádi együttműködés, így a hazánkkal kialakított jó kapcsolat is kiemelten fontos volt számára. Hivatali időszaka zömmel Mádl Ferenc köztársasági elnökségével, illetve az első Orbán kormányával esett egybe.

Rudolf Schuster: – Amikor a határokon átnyúló együttműködésről beszélünk, akkor most tulajdonképpen a határok nélküli együttműködésre készülünk. Céljaink közősek, azaz csatlakozni az Európai Unióhoz, ránc még a NATO-hoz való csatlakozás is vár, természetesen Magyarország segítségével.

Narrátor: – A NATO-tagállamok és a Vladimír Mečiar vezette kormány közötti feszültségek miatt Szlovákia nem csatlakozhatott a többi visegrádi országgal együtt a katonai szövetséghez. A Dzurinda-kormány és Schuster idején változott a helyzet, Szlovákia 2004-ben felvételt nyert a NATO-ba és az Európai Unióba is. Schuster elnöksége alatt többször is összetűzésbe keveredett Mikola Dzurinda kormányával. 2000-ben pedig az államfő egy műtétet követően olyan súlyos állapotba került, hogy mesterséges kómában egy osztrák kórházba szállították. Alkotmányos vita alakult ki arról, hogy a kormánynak joga volt-e átvenni az államfő hatásköreit. Schustert bírálták amiatt, hogy túl gyakran konzultál Vladimír Mečiarral, az ellenzék akkori vezetőjével. Az elnök egy 2019-es nyilatkozatában azt mondta, az államfőnek nem az a feladata, hogy kiszolgálja a kormánykoalíciót, hanem az, hogy felerősítse a kormányt és az ellenzék politikájának pozitív elemeit.

LEXIKON

Rendező: Kovács Balázs
Vezető operatőr: Boross Gyula
A műsor újranezhető
a Médiaklikk.hu oldalon
(A Duna Médiaszolgáltató
Nonprofit Zrt. megrendelésére
készítette az MTVA 2022-ben.)

Rudolf Schuster a Kassa melletti Mecenzéfen nevelkedett. A város a felvidéki német nemzeti-ség egyik központja, ahol a német nyelv mánta nyelvjárását beszéltek. A volt szlovák államfő-nek is ez volt az anyanyelve, de magyarul is hamar megtanult. Magyarul nyilatkozott stábunknak is, amikor nemrég az ottani elnöki könyvtárban felkerestük.

Rudolf Schuster: – Mecenzéf városában majdnem mindenki három nyelvet beszélt, mert az első volt a mánta vagy német, a második a magyar, a harmadik a szlovák. Mikor én kisfiú voltam, mamám, apám magyar iskolába jártak, úgyhogy amiről beszéltek, amit nekem nem szabad volt hallgatni, akkor kezdték magyarul. Akkor megmondtam az apu barátjának, Jani bácsi, tessék velem magyarul beszélni. Én akarom a magyart megtanulni. Jól van, de neked minek a magyar? Mánta vagy, németül tudsz, szlovákul kell tanulni. Nem mondtam meg, miért, de megtanultam. Valamikor, amikor arról beszélek, és amikor beteg voltam, eljött Kassáról az orvos, és az magyar orvos volt és a mamám velem magyarul beszélt. Hallgattam, amit mondtak: vagy a kórházba, vagy injekcióval. Akkor megmondtam, hogy mama, doktor úr, én kórházba nem megyek, és injekciót nem akarok. Mamám csak rám nézett: te mióta éred a magyart? Nem akartam elmondani. Az egész Mecenzéf úgy volt, ha mentünk valamilyen mulatságra, akkor kezdtünk a némettel, azután jöttek a magyar nóták, és bevégeződött mindig a szlovákkal. Nem néztük egyre-másra hogy te magyarul beszélsz vagy szlovákul, vagy németül. Mecenzéfen otthon volt mind a három nyelv.

Narrátor: – A második világháború után azonban a szlovák nyelv használata lett az uralkodó.

Rudolf Schuster: – Háború után, mikor bezárták a német iskolát, hát kellett a szlovákiai iskolába menni, de senki nem tudott szlovákul. Úgy volt, hogy kétszer mentünk a negyedik osztályba, hogy megtanuljunk a szlovák nyelvet, így egy évvel többet kellett járnunk az iskolába. Nehezebb volt, mert ebben az időben az utcán nem lehetett magyarul vagy németül vagy mántául beszélni, mert ilyen idő volt. Eljöttem ipari iskolába Kassára, akkor én még nem érttem sokat a szlovákokat. Jó, mond mindent, de maga ért is mindent amit beszél? Igen, értem! Én azt nem gondolom, hogy maga érti... Amikor a főiskolára mentem, a vizsgákat megcsináltam elsőre, és bevégeztem a főiskolát probléma nélkül.

Narrátor: – A fiatal mérnök a főiskola után csak néhány évet töltött Pozsonyban. Családi okok miatt visszaköltözött Kassára. Abba a városba, amely egész életét meghatározta.

Rudolf Schuster: – A Gabčíkovo–Nagymaros-projekten dolgoztam az

akadémián, de nem volt lakás. Megnősültem, azután eljöttem Kassára, mert itt ígérték a vasgyárban: hat hónap alatt kapok egy lakást. Így is volt. Örülök, mert itt születtem, itt is maradtam, itt is leszek.

Narrátor: – A 70-es években lépett politikai pályára. Ekkortól vett részt a város és a térség irányításában. Építészeti szaktudása kiváló alapot adott egyik nagy tervéhez, Kassa történelmi belvárosának újjáépítéséhez, amit már a rendszerváltás előtt megkezdett.

Rudolf Schuster: – Én akartam komplett rekonstrukciót csinálni, de akkor nem volt pénz, nem volt kapacitás öreg házakra. Csináltam házakat kintről. Elkezdtek engem kritizálni, hogy én Potyomkin vagyok, hogy én mindent kintől csinállok, bentől nem volt semmi. Mondtam nekik, hogy az nem ilyen egyszerű, mert a kassai centrum az nagyon nagy, az öreg centrum, azt nem lehet egyszerre rekonstruálni. És elhívtam professzor Borovicskát Prágából. Eljött hozzám, és azt mondta az architektus, hogy a professzor támogatja magát, nem minket. Ő is csinálja Prágában úgy, hogy előbb kell minden házat kintől, hogy ne essen be az eső, és azután lesz idő be a házba menni, és azt rekonstruálni.

Narrátor: – Rudolf Schuster az egyik legmeghatározóbb eredményének tartja, hogy amikor a rendszerváltás után megválasztották Kassa polgármesterének, sikerült befejeznie a belváros teljes rekonstrukcióját. Az ő vezetése alatt készült el a kassai szökőkút is. Schuster a kapcsolatépítésre is nagy hangsúlyt helyezett akkor is, amikor a magyar–szlovák viszony a pozsonyi kormány politikája miatt fagyos volt.

Rudolf Schuster: – Miskolccal nagyon jó kapcsolat volt, és nehéz időben, mikor a Meciar itt volt, mikor nem támogatta a magyar–szlovák kapcsolatot, én építettem egy jó kapcsolatot Pesten direkt. Én azt hiszem, hogy a nép nem akarja, hogy határt csináljunk, de mindig vannak ilyen nacionalisták, akik csak egy oldalról néznek a kapcsolatra, de az soha nem fog működni.

Narrátor: – De nemcsak a magyar kapcsolatokat erősítette.

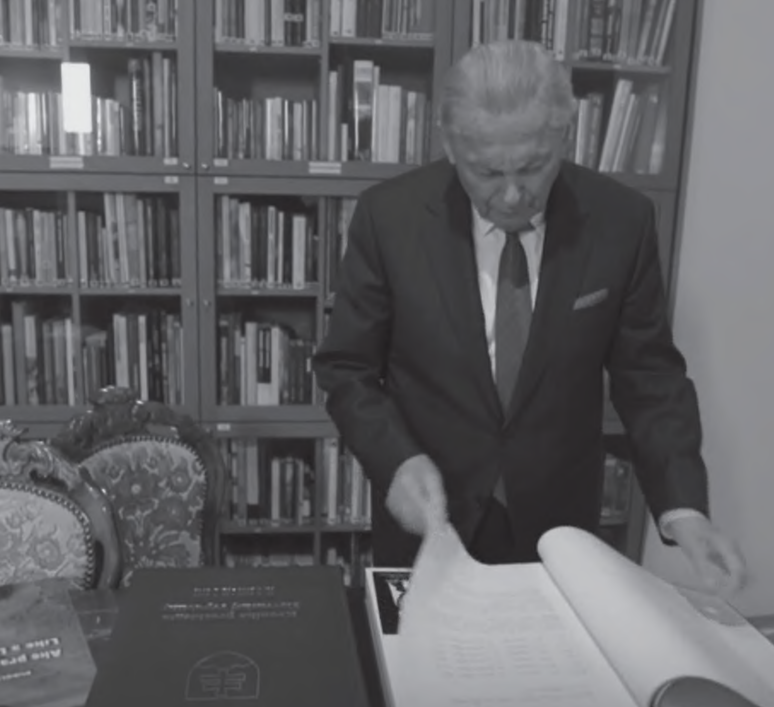
Rudolf Schuster: – Kassán mint főpolgármester már akkor hívtam azokat a nagyköveteket, akik Pozsonyban voltak, karácsonyi vacsorára, Kassára. Ez ilyen tradíció volt, és amikor én elmentem mint elnök Pozsonyba, akkor már minden nagykövettel pertu voltunk, barátok voltunk. Ez sokat segített.

Narrátor: – Hivatalos látogatásain, polgármesterként és államfőként, szlovákul tárgyalt. Az informális, négy szemközt folytatott megbeszéléseken azonban a német vagy a magyar nyelvet is használta.

Rudolf Schuster: – Magyarországgal vagy Németországgal jó kapcsolatot csináltam. Nem néztem, milyen politikai szituáció van. Göncz Árpáddal, amikor nagykövet voltam Kanadában, megismerkedtünk, és akkor eljött: Rudi, te író vagy, én vagyok író, te kassai fiú vagy, tudom,

Rudolf Schuster
dokumentumfilmjének
képei

hogy beszélsz magyarul, szervusz. Úgy volt a Mádl Ferencsel is nagyon jó kapcsolat. Mindenkiel, aki akart magyarba' velem jó kapcsolatban lenni, az mindig volt és lesz, mert az a szívemből van!

Narrátor: – Orbán Viktor miniszterelnökkel is több évtizedes barátságot ápol.

Rudolf Schuster: – Mikor opozícióban volt, mikor az Antall volt a kormányelnök, én voltam a köztársaság elnök. Eljöttem Pestre official úton, megkérdeztem, hogy és Viktor, hát miért nem itt? Ő opozícióban van. Nekem az nem baj, ha egyszer barát, akkor barát. Barát marad. Jó érzés volt, hogy amikor beteg voltam 2000-ben, akkor a Viktor a feleségével eljött hozzám.

Narrátor: – Elnöksége idején országa kilépett a korábbi elszigeteltségből. Csatlakozott a NATO-hoz és az Európai Unióhoz. A volt szlovák államfő az euroatlanti együttműködés elkötelezett híve, de véleménye szerint ahhoz, hogy Szlovákia sikeresen érvényesítse az érdekeit, a visegrádi államok erős szövetségére van szüksége.

Rudolf Schuster: – Mi először kimaradtunk, mert a V3 már ott volt, mi nem voltunk, mert Meciar itt volt. És az EU-ba együtt jöttünk. Akkor a kapcsolat nagyon jó volt, a V4-es. Az nagyon fontos, mert Európában ilyen kis országnak, mint Szlovákia, ötmillió, nagy szó nincsen. Magyarok tízmillió, csehek tízmillió, de már a lengyelek is ott vannak, ha együtt vagyunk, nagyobb szó lesz nekünk mindig az EU-ban. Ezt a négyest kell tartani.

Narrátor: – Az Európai Unió működésében is azt a többszínűséget tartja erősítendőnek, amelyet még otthonról, Mecenzéfről hozott, és amely politikai pályafutására is jellemző volt.

Rudolf Schuster: – Az Európai Unióban többet kell hallgatni a kis országra is. Én tudom, hogy a nagyobb országoknak, mint Németország, Franciaország, mindig nagyobb szó lesz, mint nekünk, de sokszor az úgy megy, hogy ők valamit megbeszélnek ma, már a többiek hozzá mennek. Ami rossz, hogy nem értenek minket. Mi voltunk a keleti blokk, mi más úton mentünk.

Narrátor: – A politikai konfliktusokat szerinte minden érdekelt fél meghallgatásával, az ellentétek kompromisszumos feloldásával lehet kezelni. A volt elnök úgy véli, az ukrainai háborúnak is ez vethet véget.

Rudolf Schuster: – Én átéltem a háborút, tízéves voltam, én tudom, mi volt a háború. A legrosszabb szituáció, amire soha nem gondoltam, hogy ilyen lehet ma is. Én azt hiszem, hogy csak egy lehetőség van: asztalhoz ülni. És ha nem ülünk le, akkor én nem látom a végét ennek a háborúnak.

Narrátor: – A volt államfő a politikai pályafutása mellett számos könyvet írt és dokumentumfilmet rendezett. A Szlovák Írószövetség tiszteletbeli tagja.

Rudolf Schuster: – Amikor az a két év Covid volt, csak otthon ültem és könyveket adtam ki. Most az *Olaszországi kultúra*. Egy már kint

van, a másik most jön. Sokat fényképeztem, filmeket csináltam, mert én körüljártam az egész világot. Úgyhogy minden helyről lett egy könyv és egy dokumentumfilm. Hatvan vagy hetven dokumentumfilmet kiadtam az egész világról, de otthonról is. Hetven könyvet kiadtam, színjátékokat is. Játsozták Kassán, már nem is tudom, mennyi mindent csináltam, mert sok minden volt. Én nem tudok munka nélkül ülni otthon.

Narrátor: – *Életemben egyre fontosabb szerepet játszik a zene is.*

Rudolf Schuster: – Sokat énekeltem, mert az apám hegedűn játszott és énekelt, tehát egy kicsit a családban volt a zene. Most valahogy az öreg éveimre rájött, hogy legalább emlék a családnak vagy a városnak. Ezzel akartam megköszönni Kassának, hogy velem dolgoztak, hogy segítettek. Koncertet csináltam Mecenzéfénak, ahol felnőttem. Mert én ott német koncertet csináltam.

Narrátor: – A magyar koncert sem maradhatott el.

Rudolf Schuster: – Eljöttek a magyarok, hát, Rudikám, magyar nem lesz? Mondtam, hallgató már nem lesz, mert már nem bírom. De elment két év, és eljöttek még egyszer. Megcsináltam a magyar koncertet.

Narrátor: – Tapasztalatai szerint szülőföldjén elfogadják, hogy nemcsak szlovákul, hanem németül és magyarul is énekel.

Rudolf Schuster: – Jó példa ma is, hogy egymással akarunk jó kapcsolatban lenni, jóérzéssel, és nem politikai úton mindent látni, mert az rossz. Az ember valamit szívből csinál, az csak jó.

Narrátor: – Schustert, aki aktívan már nem politizál, a mai napig sokan kedvelik. Ennek köszönheti, hogy a rendszerváltás előtt és után is városvezető lehetett, majd államelnöknek választották.

Rudolf Schuster: – Mindenki megáll, megkérdez. Az egy nagyon jó érzés. Látom a mai politikusokat, félnek az utcán járni. Azt hiszem, az a legjobb érzés, ha nem muszáj félni. A nép között járni, beszélni velük...

Narrátor: – A független Szlovákia második elnöke jövőre lesz kilencvenéves. *Azt reméli, hogy mire jövő év januárjában a kilencedik X-be lép, a háború és az ahhoz kapcsolódó válság már csak emlék lesz.*

Rudolf Schuster: – Már jó volna a háborúról múlt időben beszélni. Az volna a legjobb érzés, hogy átéljük ezt a rossz időt. Azzal az energiával, hogy megtaláljuk az utat, hogy nem lesz minden drága, mindenkinek lesz elég mindenből...

Narrátor: – Azt is fontosnak tartja, hogy a magyar–szlovák kapcsolatok tovább erősödjenek. A két nemzet egymást támogatva dolgozzon a régió fejlődésén. ♦♦

(A portréfilm alapján összeállította: Weltler Ildikó)

IN MEMORIAM NAGY LÁSZLÓ

Nagy László rendkívüli pályáíve, sokoldalú, komplex személyisége méltán számíthat ma is a nézőközönség és az olvasótábor figyelmére egyaránt. Nem véletlen hát, hogy az M5 tévécsatorna kulturális kínálatában ez év január közepén újra szerepelt a Magyar Művészeti Akadémia 2020-ban elkészült portréfilmje Nagy Lászlóról, amelyben a költő, író, műfordító, a festő és grafikus élete személyes hangvételű visszaemlékezések révén bontakozik ki előttünk. Az *Angyaltollat keresni mentem* című film vonalvezetését a költő öccsének, Ágh István költőnek, valamint Jánosi Zoltán irodalomtörténésznek a gondolatai adják. A filmben – számos megszólaló között – olyan pályatársak, kortársak és barátok is felidéznek emlékeiket, akik ma már nincsenek közöttünk, mint például Tornai József és Csukás István költő, író vagy Sára Sándor operatőr, filmrendező, valamint Orosz János festőművész, szobrászművész... Ily módon – az emlékek és archív bejátszások során – nem csupán Nagy László költészetének fontosabb állomásai rajzolódnak ki, hanem ennek mentén az Élet és Irodalom, az ÉS hőskoráról és az 1960-as, 70-es évek szellemi folyamatairól is képet kaphatunk. (A szerkesztő)

„ANGYALTOLLAT KERESNI MENTEM”

Nagy László híressé vált mondatát 1975-ös riportfilmjéből a „mit üzen az utókornak?” kérdésre azóta is sokszor és sok helyütt idézik: „Ha lesz emberi arcuk egyáltalán, akkor csókolom őket.” Majd a folytatás: „Ha lesz emberi szellemük, tudatom velük, üzenem nekik, hogy csak ennyit tudtam tenni értük.”

Nagy László: (archív bejátszás) – A legjobb álmaim azok, amikor a repülésről álmodom. Már gyerekkoromban is sokat repültem. Mostanában is repülök sokat. Különös módon nem úgy, ahogy általában a többi ember, hogy úszva repül, én állok a földön, a könyökömet oldalamba szorítom, öklömet jól szorítom, erősen bezárom, sóhajtok, erőt veszek, és szállok fölfelé függőlegesen. Nagyon magasra szoktam szállni. Ilyenkor látom az egész földet talán... Aztán úgy ereszkedek lefelé, hogy eleresztem az erőt, és újra leszálok a földre.

Jánosi Zoltán (irodalomtörténész): – 1925. július 17-én Felsőöskán, Veszprém megyei faluban megszületik Nagy László költő, Nagy Béla és Vas Erzsébet, parasztemberek házasságából. Házuk a falu legszélső háza. Nagy László ösztönösen találkozik és érintkezik a természettel, egészen gyerekkorától, ahogyan három testvére is, közöttük Ágh István, a későbbi költő.

Ágh István (költő, író, műfordító): – Most egy olyan ponton állunk, amelyet gyerekkorom udvarából állandóan láttam, egy emelkedőn áll – minden hegyközség épített magának kis templomocskát –, ez az Ilona-kápolna. És ahogy a bátyám verseit olvasom vagy a bátyámról emlékezem, neki is egy ilyen szakrális pont volt ez a hely.

Nagy László (archív): – Szokták az emberi életet a fához, a fa sorsához hasonlítani, maradjunk ennél a jelképnél! Nekem van otthon egy vadkörtefám, az akácosszélén áll, északi részről. Ott nagy szelek fújnak, hiszen a házuk szélső ház, így ez a kis vadkörtefa annak idején már megcsavarodott. Azóta meg lehet figyelni rajta három csavarodást, de mégis: a fa egyenes, spirálisan csavarodott hármat, és nagyon bőven terem mostanában, így is. Megedződött.

Jánosi Zoltán: – 1946-ban megy Pestre, mert Pápan olyan kiváló rajztanára van, A. Tóth Sándor személyében, aki felismeri Nagy Lászlóban a tehetséget. A fiú ekkor verseket is ír és rajzol, valamint fest is, de ekkor még festőművész szeretne lenni.

Sára Sándor (operatőr, rendező): – Zsolnay Pali és Kormos Pista fölvetek egy anyagot, egy portrét, ahol a Lacika beszél, és beszél, és beszél...

Akkoriban még a képre is adtak valamit, s gondolták, gondolhatták a szerkesztők, hogy ezt azért föl kellene díszíteni, mint egy karácsonyfát, tehát, hogy képben is jelenjen meg. Lacika itt főleg a gyermekkoráról beszélt, s akkor eljöttünk ide, én pedig kerestem azokat a hangulatokat, amelyek még tetten érhetőek vagy azokat a hangulatokat, amelyek már lepusztultak, de a ház még ott van, a lószerszám föl van akasztva a falra, tehát azokat a rekvizitumokat, amelyek versekben is előfordulnak, de itt is még megvoltak.

Ágh István: – Anyámnak azt mondta: „Anyám, én költő leszek!” „Ne mondd fiam! Éhen halsz!”

Nagy László (archív): – A kíváncsiság tett költővé, vagy izgatott és adott impulzusokat arra, hogy verseket írjak, kíváncsiságból... Ahogy más mesterségeket is kíváncsiságból próbáltam elsajátítani.

Tornai József (költő, író, műfordító): – Mert, amint tudjuk, a Laci képzőművésznek készült. Egy helyen írja, hogy József Attila hatására változtatta meg a pályáját.

Ágh István: – Úgy került a bölcsészkarra, hogy nem volt már neki elég a Képzőművészeti Főiskola. Mert elkezdett verset írni, és sikere lett a verseinek. Többen dicsérték a verseit, mint a rajzokat.

Jánosi Zoltán: – 1946-ban megy Pestre, akkoriban alakulnak a különböző romos házakban az úgynevezett népi kollégiumok. Először a Dózsa György Népi Kollégiumban lakik, majd a Dési Huber István Népi Kollégiumban. Itt ismerkedik meg későbbi költőtársaival, Juhász Ferencel és Simon Istvánnal. 1949-ben már megjelenik az első verseskötete, a *Tűnj el fájás!* 1950-ben József Attila-díjat kap.

Ágh István: – Nemzetközi csereegyezmény következtében ösztöndíjas lehetett Bulgáriában.

Kiss Benedek (költő, író műfordító): – Felfedezte a bolgároknak a bolgár népköltészetet, mert tulajdonképpen az ő nyomdokain kezdtek ott is komolyabban venni a hagyományukat.

Ágh István: – Kiesett abból a szörnyű időből, annak megtapasztalásából, ami ránk várt '49 után falun... Egy évig volt az apám kulák. Amíg az apám kuláknak van kinevezve, addig a fia óriási ösztöndíjat kap, és nem is tudja ott, Szófiában, hogy mi van Magyarországon.

Tornai József: – 1953-ban jött vissza Bulgáriából, és itt azt találta, hogy elvittek a parasztoktól minden tehenet, minden lovat, ahogy mondani szokás – ez nagy közhely, de a padlást lesöpörték. Ő, aki annyiban – mert szerintem, aki nagyon hisz, csak az tud igazán csalódni – irtózatosan csalódott abban, ami addigra létrejött.

Buda Ferenc (költő író, műfordító): – Ők nagyon különböztek egymástól. Alkatilag és temperamentumban is. Viszont az óriási dolog, hogy mégis egyfelé húzták, nem a szekeret, hanem a repülőt!

Ekler Andrea (irodalomtörténész): – Milyen lehetett Nagy László? Milyen ember lehetett? Sajnos személyesen nem ismerhettem. Ahogy például a fiát láttam. Nagyon hasonló karakternek képzelem el. Olyannak, aki végtelenül érzékeny, ugyanakkor rendkívül határozott, és az általa fontosnak tartott és az általa képviselt értékek mellett az utolsó csepp véréig kiáll.

Buda Ferenc: – Bebicegett a botjára támaszkodva egy még nálam is alacsonyabb, valószínűtlen széles vállú fiatalember kék-fehér csíkos tengerésztrikóban. Ákos bemutatott bennünket egymásnak. Kezet nyújtott, és akkor éreztem, hogy ez kézfogás!

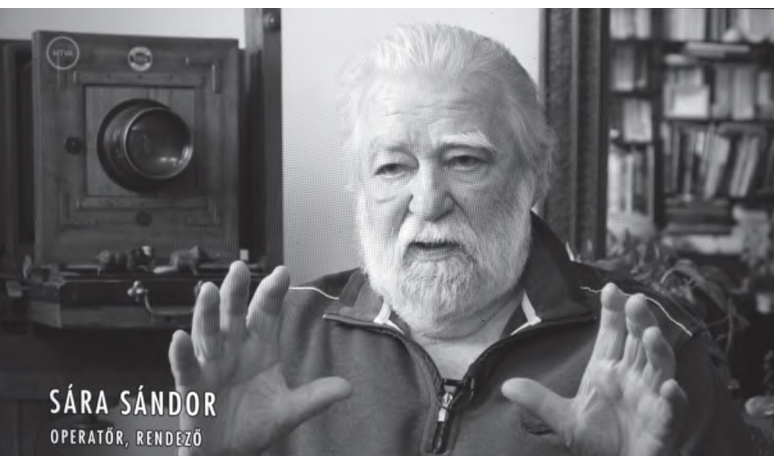
Csukás István (költő, író): – Nagyon nagy volt a kisugárzása, a vonzási köre. Tudom, hogy túlzóan beszélek, de ezek nem teljesen túlzások azért, mert ehhez még mindig képzeljük hozzá a költeményeket!

Páskándiné Sebők Anna (kultúrtörténész, író, filmrendező): – A határozottsága, a szelíd embersége, a mérhetetlen nagy szeretet, ami benne van... Mert nem mindenkinek van egyformán, de neki nagyon sok volt, és adott is belőle.

Szakolczay Lajos (művészeti író): – Hihetetlen, ugye? Egy paraszti származású ember fölkerül Pestre szegényen, elért egy szintet, nagyon magas szintet a költészetben. Tehát valahogyan a botjával menve is a királykék öltönyében abszolút olyan volt, mint a herceg.

Buda Ferenc: – Mindenki szerette, még azok is szerették, becsülték, akiknek más költői hitvallásuk volt, vagy más nézetük a költészet szerepéről, egyebekről. Nem voltak vakok, meg süketek, meg szaglász nélküliek. Megérezték, megorrontották rajta, hogy ő egy igaz ember.

Zelnik József (etnográfus, író): – Egyszóval: *arkangyali személyiség*

SÁRA SÁNDOR
OPERATÓR, RENDEZŐ

volt. Kettős értelemben is. Ha volt két vagy három szép férfiarca a hetvenes években, az, mondjuk, Latinovits Zoltán volt és Nagy László, és Mészöly Miklós. Megjelenését, annak ellenére, hogy sántított a betegsége miatt, arcának éle, nézése, fejedelmivé varázsolta.

Tornai József: – Nagy László ott dolgozott a ÉS-nél, ő volt a képszerkesztő, én meg a Kortársban a versrovat vezetője voltam, és Laci minden alkalommal lejött hozzám. Nem az irodalomról beszéltük, hanem ezt az ökölszorítást gyakoroltuk, és mindig ő győzött, sokkal erősebb volt a karja.

Buda Ferenc: – Az ő költészete meg az ő magatartása több volt számomra, mint bármilyen tanács. Hogy kíséreljem meg én is legalább olyan kemény összhangba hozni a művet, meg a jellemet, illetve a magatartást.

Orosz János (festő, szobrász): – Minden, ami fontos az életünkben Nagy László költészetében benne van: azzal az átköltéssel, ahogyan ő átköltötte a világot.

Tornai József: – Mondanék egy nagyon érdekes párhuzamot. Van egy verse: *Bagolyasszonyka*. Na most, ezt én is megírtam. A két vers egészen más. Ugyanis ez olyan mitikus népi hagyományra épül, amelynek nem ismerjük teljesen az eredetét, és ezért érdekelt ennyire minket. Mert ez az eredeti nyelvezet. Mint ahogy a – szerintem – magyar líra is úgy tudott a világ költészetének szintjére emelkedni, hogy egy ázsiai háttér van mögöttünk. Egy nagyon mély, sok ezer éves ázsiai népzenei és népköltészeti hagyomány. Ez volt a mi nagy fölismerésünk, hogy ide kell visszanyúlni.

TORNAI JÓZSEF
KÖLTŐ, ÍRÓ, MŰFORDÍTÓ

Jánosi Zoltán: – Nagy László a maga ismeretei alapján és a bolgár népköltészet lefordításán keresztül visszajut azokhoz a mitológiai alapokhoz, amelyeket ma már az úgynevezett kulturális antropológia tárgyal. Olyan regisztereket merít föl ebből a tartományból, amelyek teljes mértékben egybecsengenek Garcia Márquezék, a latin-amerikaiak és egyes afrikai országok törekvéseivel, továbbá említhetnénk az egyetemes prózából Csingiz Ajmatov műveit, prózáját is. Ez a világirodalmi folyamat az 50-es években Nagy László, Juhász Ferenc, Kormos István, később Kányádi Sándor kezén erősödik egy nagy magyar irodalomtörténeti folyamattá is. És később olyanok vesznek ebben részt – illetve Nagy Lászlóval egyidejűen is –, mint Szilágyi Domokos, Kiss Anna, Csoóri Sándor, Ratkó József, és még sok nevet lehetne említeni. Mindezt a jelenséget, a magyar költészetben a bartóki modell foglalja össze.

Nagy László (archív): – Találtam én biztatást a zenében is. Bartók művészete engem arra sarkallt, hogy az édes és a könnyű sablon helyett a lényegeset keressem.

Csukás István: – Dalszerűségben ő a legnagyobb, a verhetetlen. A dalt pedig én a költészet csúcsának tartom.

Tornai József: – Mondhatom azt, hogy a zene volt az, ami hozzásegített minket ahhoz, hogy itt egy új és teljesen korszerű modern költészet szülessen meg. És akkor beugrott a nagy felfedezés, hogy a magyar népdalok és a szürrealizmus rendkívül rokon művészeti megoldás. És

ez a magyarázata annak, hogy a zene ilyen arányban át tudott kerülni az irodalomba. Az egyik a Nagy Lászlónak a *Deres majális* című könyve, a másik Juhász Ferencnek a *A virágok hatalma* című könyve. Ez volt az a két kötet, ami megváltoztatta a magyar pártköltészetnek azt a világot, amit ráerőszakoltattak Rákosiék meg Révai Józsefék. A forradalom előtt jelent meg mind a kettő. Ez volt az a pillanat, amikor a totális diktatúrában két magyar költő egy szupermodern, népi gyökerű költészetet valósított meg, és ezt nem lehetett elfojtani.

Nagy László (archív): – Játékosan is lehet sorskérdésekkel foglalkozni. Én örököltem játékoságot, humorérzéklet. Sajnos nem tudtam eléggé kihasználni ezt. Most, hogy bölcsebb lettem, tudok mulatni magamon és másokon is, így is tudok játszani, de magában a versben, a játékot a vers felépítésében is tudom alkalmazni.

Szakolczay Lajos: – 1973-ban jelent meg Nagy Lászlónak a *Versben bujdosó* című zseniális könyve. Akkor a Széchenyi u. 1. szám alatt volt a Kortárs, a Nagyvilág, az Élet és Irodalom. Fölmentem hozzá, és azt mondtam, hogy két nap múlva megyek Erdélybe, szívesen vinnék egyik-két kötetet, akinek dedikálni akarod. Nagyon-nagyon megörült. Szilágyi

Domokosnak dedikálta a kötetet. A Szisz pedig annyira szerette Nagy Lászlót, hiszen olyan élmények is kötődtek hozzá, hogy előtte – tehát nem '73-ban, hanem talán már tíz évvel azelőtt, mikor a Hervay Gizivel (első feleségével) együtt éltek Bukarestben – valakitől kölcsönkaptak egy Nagy László-verseskönyvet egy napra. Egész éjjel, kézírással lemásolták.

Király László (költő, író, műfordító): – Költő és olvasó közötti kapcsolat az mindig olyan, mint egy szerelmi kapcsolat, tehát sohasem lehet tudni, hogy tulajdonképpen hol kezdődik, és hol ér véget. Úgyhogy megfogott – mondjuk egyből – ez a költészet. Nem beszélve a tartalmáról, ami abban a költészetben volt. Tehát hallatlanul imponált nekünk, lenyűgözött az a kemény hangvétel és az az erkölcsi megingathatatlan-ság, ami végigkísérte őt az egész költészetén.

Ágh István: – Sajnos az '56-os napokban a bátyámmal nem kerülhettem kapcsolatba, pedig szükséges lett volna, mert meglöttek a Parlamentnél. Megsebesültem október 25-én, kórházba kerültem. Nem tudtam egy ideig értesíteni. A bátyáméknak ott az egy nyugtalan és eléggé nyomorúságos néhány év volt, mert megszűnt minden lap, ami pedig azután lett, abban megjelenni szégyen lett volna.

Tornai József: – Szerencsére az '56-os forradalom azt is előidézte, hogy a régi típusú *Új Hangot* átalakították egy nagy formátumú lappá – korábban kis alakban jelent meg –, és ott már jelen volt Sántha Ferencről kezdve Juhász Ferencen át Nagy Lászlóig, mindenki, aki már egészen másfajta szellemben fogta föl az irodalmat és az írást, mint ahogy Kónya Lajosék.

Ágh István: – Fölvették képszerkesztőnek az *ÉS*-be, az *Élet és Irodalomba*. Ez '59-ben volt. Azután valahogy stabilizálódott a helyzetük, mert a könyvek megjelentek, dolgoztak, újra a képzőművészet légkörében lenni, ez hasznos volt neki. Egyrészt elfoglalta magát azzal, amihez értett. Képekkel foglalkozott. Megismert olyan embereket, akik megélték, hogy barátkozzanak. Nem is barátságok voltak ezek, hanem közös dolgok. Nem munkák, hanem ügyek inkább. Jóban volt a Zelk Zoltánnal, vagyis szerettek őt a pályatársai, ezt már az első alkalommal észrevettem. Volt a Hungáriában a mélyvíz, ami egy szinttel lejjebb van, mint a kávéházi rész, vagyis az étkező rész. Ott, a mélyvízben egy asztalnál olyanok ültek,

akiket most el sem lehetne képzelni. Például most felsorolhatok egy olyan alkalmat, amikor én is ott ültem, tehát nagyon megjegyeztem: Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Vass István, Juhász Ferenc, Réz Pál...

Csukás István: – A szerkesztőkhöz jártak a barátok, tehát bejárt az Ottlik, bejárt a Juhász, és Nagy László is bejárt néha. Ez egy nagyon szabad szellemű társaság volt. Hogyan is mondjam... szinte harci szellem uralkodott.

Tornai József: – Mi úgy szoktunk találkozni, hogy a Nimródban együtt ebédeltünk. A Nimródban nem volt asztaltársaság, hanem alkalomadtán összejöttünk ketten, hárman...

Sára Sándor: – Írókból, filmesekből... Az írók, ugye, Csoóri, Tornai Jóska, Lacika, néha Juhász Feri is, Korniss Dezső szintén jó festő, egyik-két filmes. Zenész is nyilván, Durkó Zsolték, tehát össze lehetett innen szedni jó együtteseket, jó csapatokat.

Ágh István: – Először Páskándy Géza jut eszembe a Nimróddal kapcsolatban, Géza is ott töltött sok időt egy asztalnál.

Páskándiné Sebők Anna: – A gonoszkodókat nemigen tűrték meg. Sem Nagy László, sem Páskándi Géza. Tehát, aki valakit bántott, azt szépen, a szó szoros értelmében kiutasították.

Csukás István: – Ebbe a baráti körbe tartoztak képzőművészek is, tehát

„ANGYALTOLLAT KERESNI MENTEM”
IN MEMORIAM NAGY LÁSZLÓ

Somló-hegy

A MEGGYFA ALATT (RÉSZLET)

ELŐADÓJA: MENTÉS MÁSKÉNT EGYÜTTES

Ilona-kápolna

Nagy László festményei

Nagy Béla és Vas Erzsébet, Nagy László szülei

NAGY LÁSZLÓ PORTRÉ (1975)

RENDEZŐ: ZOLTÁN FAL

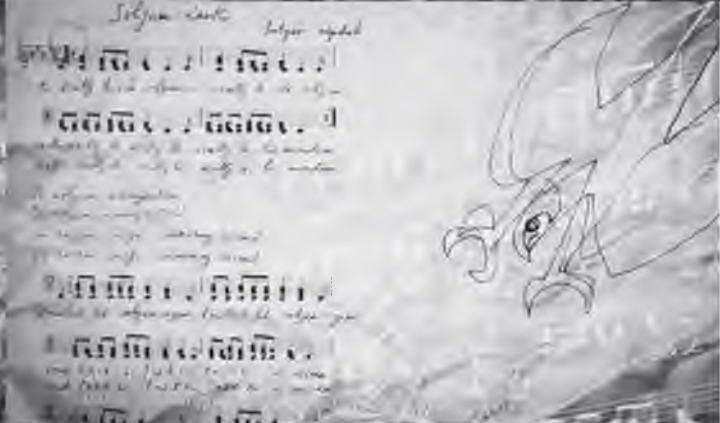
Nagy László
Emlékház,
Szolnka, Bulgária

NAGY LÁSZLÓ-EMLEKHÁZ
SZOLNKA (BULGÁRIA)

SOLYOM - ÉNYEK ÉRŐSZEIN

RENDEZŐ: ZOLTÁN FAL
FŐSZERELŐ: ZOLTÁN FAL
FŐSZERELŐ: ZOLTÁN FAL

NAGY LÁSZLÓ
DARÁZSKIRÁLY

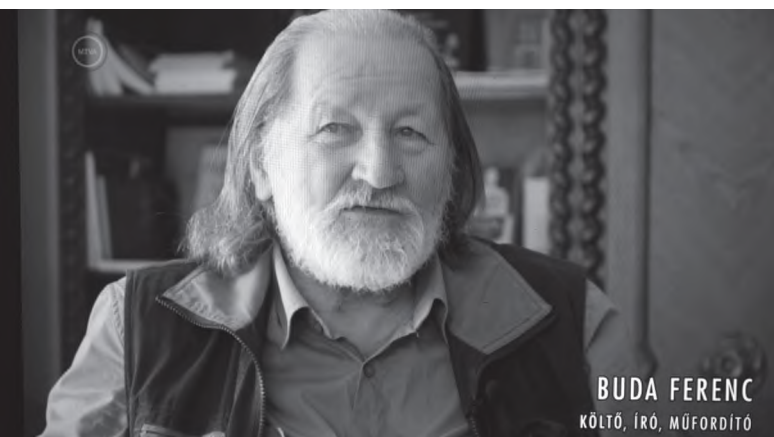
Nagy László
Sárkányölő
Szent György
festménye

Szolnka, légi felvétel

Paskándiek
társaságában

BUDA FERENC
KÖLTŐ, ÍRÓ, MŰFORDÍTÓ

szobrászok meg festők és egyéb komédiások – ugye, így szokták mondani. Ami szintén nem véletlen, hiszen maga Nagy László is remekül rajzolt egyrészt, másrészt festőként indult. A képzőművészetbe kóstolt bele először.

Orosz János: – Érdeklődött az iránt, amit a Samu csinált. Mondom: a Kondor Béla. Amit ő csinált, azt nagyon megszerette. Annyira megszerette, hogy bizonyos fokig még hatott is rá.

Ágh István: – Ahogy a műfordítások terén dolgozott! Ahogy a könyveknél szokásos borítótervezésen vagy az illusztráción ténykedett, mert hát részt vállalt abban is! Dylan Thomasszal foglalkozott legtöbbit – emlékszem rá. Sok portrét csinált. Ez abból adódott, hogy ha valakiről nagyinterjút készítettek, akkor azt rajzzal kísérték. Így egész gyűjteménye lett.

Szakolczay Lajos: – Nagy László és a figurái... Első figurája, a szabadság-jelkép, a száguldás jelképe, a rohanás jelképe, a felemelkedés jelképe, a ló. A ló mint egyszerű természeti lény, a ló mint táltos. Tehát ezekben a dinamika sokkal erősebben jelentkezik már az alakformálásban is. Gondolom, hogy Barcsaynak az Anatómiájától kezdve annyi minden hathatott rá... Úgy meg tudta formálni például a feleségét is – több rajzot, metszetet készített róla –, hogy szinte lángoló istennőként lebeg a Kozmoszban.

CSUKÁS ISTVÁN
KÖLTŐ, ÍRÓ

Kiss Benedek: – Valami belső készítésre a Sárkányölő Szent György volt az, aki mint ábrázolandó végig kísérte jóformán az életét. Több helyen megfestette. Ugyanez megtalálható az alkotóházban Szigligeten, a 17-es szobában.

Tornai József: – Voltam egyszer-kétszer a lakásukon, ahol Margittal együtt éltek, láttam ezeket a faragásokat, és mindig csodálkoztam rajta, hogy milyen odaadással tiszteli a fát, az élő anyagot.

Csukás István: – Nagyon szeretett a Laci barkácsolni. Állítólag lent, a sutfiniban volt egy kis asztalospadja, tehát voltak szerszámjai is.

Tornai József: – A képversei szenzációsak! Bennük van a lüktető – mondjam így – konstruktivitás is. Szerintem a legszenzációsabb az a mén, a ló, aki itt táltosként Nagy László, amelyik a világmindenséget összeroppantja.

Buda Ferenc: – Minden költőnek és operatőrnek alapvető dolga vagy képessége kell legyen, hogy képekben tudja látni, nem csak kifejezni magát és a világhoz való kapcsolatát viszonylatát. És a kép vagy a jó kép teszi gazdaggá.

Orosz János: – Olyan képei voltak, amelyek természetben is megtalálhatók. A verseiben voltak ilyen képek, de úgy átranzponálva, annyira átfordítva, hogy nem lehetett egyből azt mondani, hogy ez az! Csak érezni lehetett. Ez volt benne a nagyszerűség.

Nagy Gábor (költő, író, irodalomtörténész): – Nagy Lászlónál ehhez a nyelvi metaforikus, látomásos világhoz társul egy nagyon élénk grafikai látás. Tehát ahogy egy képzőművész lát. És ez annyira együtt van az ő költészetében, és olyan széles nyelvi regisztereket ölel át a városítól a falusin át, a kozmikustól a legkisebb dolgokig, a legapróbb kézműves dolgokig, hogy tulajdonképpen Nagy László költészete egy teljes univerzum.

Nagy László (archív): Versben bujdosó (részlet): „Versben bujdosó haramia vagy, / fohászból, gondból, rád szabott sorsból / hirhedett erdőt meg iszalagos / bozótot teremtész magad köré, / vele fekete éjt, hol fehér / inged is rebegő selyemlidérc, / alkohol szélverte lángja csak, / versben bujdosó haramia vagy.”

EKLÉR ANDREA
IRODALOMTÖRTÉNÉSZ

Páskándiné Sebők Anna: – Tulajdonképpen olyan volt ő, mint egy fókusz az akkori kultúréletben...

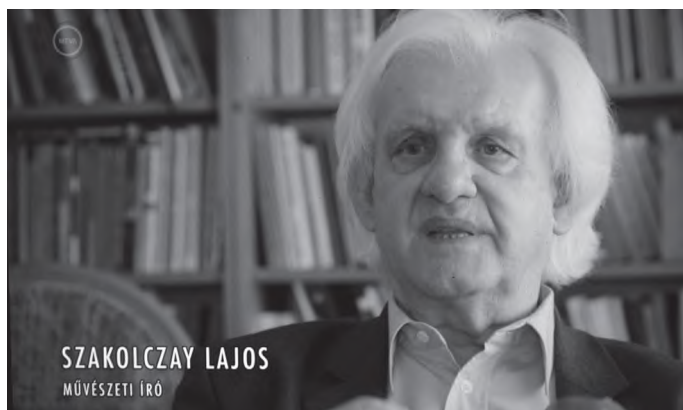
Szakolczay Lajos: – Azt mondta: én a versben politizálok, mint ahogyan azt a *Versben bujdosó* című versében egész nyíltan meg is írja. Vagy a *Himnusz minden időben* című versében is nyíltan megírja. Tehát ő nem akarta magát megosztani, hogy egyrészt pártember vagyok, másrészt költő vagyok. Erre ő nem volt hajlandó. Volt a világirodalomban sok ilyen költő, Petőfit nem is említem, meg másokat a korábbi századokból. De a XX. században is voltak, akik mind a kettőt tudták csinálni.

Nagy László (archív): – Ars poeticát nem írtam még, de akik a verseimet olvassák, ismerik, azok nem állíthatják egyáltalán, hogy ne volna szigorú költői programom. Ennek a programnak a lényege pedig nagyon rokon azzal, amit Petőfi oly esküszereűen kimondott: hogy szabadság-szerelem. Amit aztán Ady Endre kicsit átfogalmazott politikai szerelemre, később József Attila korszerűbbé, szellem és szerelemre. Innen már a vérontás hangulata is ki van zárva, és ez áll hozzám legközelebb.

Orosz János: – Lacika mesélte, hogy be kellett volna mennie a minisztériumba, vagyis az Országházba. Ott volt az Aczél is. És ő hívatta őket, az írókat. Hívták Lacit is. És Laci azt mondta, ő nem megy. Ilyen volt. De mégis elküldtek érte egy autót, s akkor azt mondta, ha már itt van az autó, jól van. bemegyek. A sofőr az nem sofőr volt, hanem valami politikus. Azt mondja: „Nagy elvtárs, mit szól a házukhoz?” Azt mondta

NAGY GÁBOR
KÖLTŐ, ÍRÓ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ

a Lacika: „Ez nem az én házam, ez a maguké.” Ezt mondta, mert ő nem érezte a házának. Keményen, határozottan szólott hozzá a dolgokhoz, és meghallgatták, de nem mindig vették jó néven. Ez is igaz. Főleg a hivatal nem vette jó néven, és ezzel Lacinak egyedül kellett maradnia.

Buda Ferenc: – Írta a verseit... Ebből a példából, az is kiderülhet, hogy a jól megírt versek azok hatnak, ütnek, falakat törnek át. Közéletiek is, ha arról van szó, vagy éppen líraiak.

Zelnik József: – Volt egy furcsa, úgymond népi–urbánus vita – már szelídebb volt a világ, és lehetett vitatkozgatni –, és Csetéék építettek Pakson érdekes ornamentikájú házakat, ezeket tulipános házaknak is nevezték a stilizált tulipános motívum miatt.

Orosz János: – Amikor arról volt szó, hogy ezeket a ronda lakótelepi házakat valamilyen úton-módon úgy kéne megcsinálni külsőleg, hogy hazataláljanak az emberek, mert mindegyik egyformán ronda volt – szóval ez akkor nagy vitát váltott ki.

Zelnik József: – Nagy László elhatározta, hogy ír egy cikket az építészek érdekében, mert fölháborodott ezen az igazságtalanságon. Amikor megjelent a cikk, nagyon nagyot szólott, mert az Élet és Irodalomba először jelent meg olyasmi, amiben a hivatalos kultúrpolitikai iránnyal szembe ment valaki. Mert nem akárki ment szembe, hanem a lap főszerkesztője és Kossuth-díjas költő. Tehát nem teheték meg, hogy nem jelentetik meg. A *Szólítlak, hattyú* történet akkor kezdődött, amikor Lászlónak ebben a tulipános vitában nagyon rossz kedve támadt. Ugyanis ő nem úgy élte meg, hogy ő valójában győzött szellemileg, hanem úgy, hogy belekeveredett egy rossz vitába. Holott ő minden vitától távol tartotta magát. Ezért nem szeretett politizálni sem. Ez nem annyit jelent, hogy nem vett részt Csoórral, Kósával, velünk a küzdelmekben, akár a Béres-ügyben, akár a Balczó-ügyben, más ügyekben, hanem ezt ő fizikailag megszenvedte. Pontosán tudta, hogy aki harcba keveredik, az morálisan sérül.

Nagy László (archív): *Szólítlak, hattyú (részlet): „Ólom ingák, ha mozdulsz, ütnek, / Nem moccansz meg, úgy is pofoznak, / itélete ádáz betűknek / lélekben, hasban új csikarás, / s kell álmodni tovább a rosszat.”*

Jánosi Zoltán: – Nagy László és sok más művész szerette volna viszszaemelni a folklór értékeit a társművészetekbe, Hiszen pontosan tudták azt, hogy ennek nemcsak művészeti értéke van, hanem nemzeti értéke is van. Tehát a nemzettudathoz is hozzájárul a folklórművészeteknek a pártolása. Azt a fájdalmat, ami a különböző vitákban kibontakozott és

megfogalmazódott Nagy Lászlóban, azt a *Szólítlak, hattyú* című versében foglalja össze, amelyet Budai Ilona egyik estje elé szándékozott megírni. A mű egy nagyszabású rítus, egy sámáni rítus. A hattyú a tisztaság madara, amelyet szólít ebben a világban, és ezt a madarat akarja szembe bocsátani mint jelképet a romlásnak, a gonosznak ez erőivel. Azokkal az erővel, amelyek azt mondatják ki vele, hogy Úristen, én nem vagyok itthon? Azokkal az erővel, amelyek azt mondatják ki vele, hogy „gúnybitangol akár a járvány, beront a tűzhelyhez akárhol, rendelkezik, mint gyenge ficsúr, utálattal mindent kirámol”.

Zelnik József: – Az Élet és Irodalomban megjelent, ugyanis esemény volt akkor, hogy az Élet és Irodalom címlapjára Nagy László verset írt. Ezt úgy várta az akkori művelt, irodalom műértő közönség, mint annakidején Ady verseit a Nyugatban.

Buda Ferenc: – Beszélünk a társaságról, amelyik itt mozgott, ennek ő volt a közepe, ő volt a magja. Lacika volt a mérce. Ahogyan nagyon sokat számított az ő szerepe vagy jelenléte a *Béres* című filmben. Nyilván ismert a menete ennek, hogy mennyi buktatón kellett átgázolnia a filmnek, hogy létrejöjjön, beszéljenek róla. Ebben Lacikának nagy szerepe volt, súlya volt annak, amikor melléállt teljes mellszélességgel. Ez segített áttörni a falat, és létrejött a film, és hát a Béres-cseppek is zöld utat kaptak.

Nagy László (archív): *Ki viszi át a szerelmet? / Létem ha végleg lemerült / ki imád tücsök-hegedűt? / Lángot ki lehel deres ágra? / Ki feszül föl a szivárványra, / Lány hantú mezővé a szikla- / csipőket ki öleli sírva? / Ki becéz falban megeredt / hajákat, verőereket? / S dült hiteknék kicsoda állít / káromkodásból katedrálíst? / Létem ha végleg lemerült, / Ki rettent a keselyűt! / S ki viszi fogában tartva, / A szerelmet a túlsó partra!”*

Ágh István: – Azt nem tudom, hogy milyen nehezen írta a verseket. Valószínű nem írta könnyen, mert nagyon kimunkált nyelvű versei vannak.

De azt tudom, hogy a *Menyegzőt*, azt egy hétig írta, szinte éjjel-nappal. Van ilyen, amikor a vers nem hagyja nyugton az embert, és addig nem teszi le, amíg nem készült el.

Szokolczay Lajos: – És a saját vízióival zárkózott be, koncentrált. Így született meg a vers, amit én a legnagyobb versének tartok, a *Menyegző*, mert ebből kiderült, hogy Laci egy Nietzsche által megjósolt nihilista világban az erkölcsiség rendkívül magas színvonalát képviselte. Ez a *Menyegzőben* mutatkozik meg a legtisztábban.

Nagy László (archív): – A vers elé annak idején alcímet kívántam

Pócsikék házasságának végzetes megromlása akkortájt kezdődött, mikor Pócsik úr először pillantotta meg Adinát.

Adina barna volt, mint a langyos nyári éjszaka, a szeme kék, mint Pócsik úr aggodalmasan rejtgetett tablettái, a járása pedig olyan elegáns, olyan úriás, hogy az angol királynő is irigykedve fordult volna utána, ha valaha megpillantja. Erre azonban még akkor sem adódott volna sok lehetősége, ha valaha meglátogatja székesfővárosunkat, Adina ugyanis nem szeretett kimenni az utcára: legszívesebben az egész napot a díványon vagy egy karosszékből heverészve töltötte, tökéletes tagjait bágyadtan terítve végig a párnákon.

Mikor Pócsik úr először megpillantotta, Adina egy kopott széken ücsörgött egy még kopottabb bolt előtt, és olyan tekintettel pislogott Pócsik úrra, mint akinek az égegyadta világon semmi köze nincs a lakótelephez, a riktó táblához a lába előtt meg még annyira sem, és csakis valami fatális tévedésnek köszönheti, hogy egy törött támlájú széken kénytelen kuporogni, ahelyett, hogy egy selyempárnákkal telepakolt ágyon heverészne, és rabszolgák hada hordaná elé a lazacot ezüsttálon. Pócsik úr megbabonázva bámult Adinára, aztán megcsóválta kopaszodó fejét, és az élménytől még mindig kábán belépett a boltba.

– Jó napot! Az a macska – az a nagy barna odakint – az magukhoz tartozik?

– Adina? Persze – Az állatkereskedés pultja mögött ácsorgó tinédzser unottan piszkált egy krátert az állán, amit Pócsik úr Közép-Európa legnagyobb pattanásaként azonosított. – Valami perzsa keverék, törzskönyve nincs, de szobatiszta és elég nyugis. Tudja, mit? Ha azonnal elviszi, magának kedvezményesen adom. Annyit zabál az a dög, hogy nem győzzük etetni.

Pócsik úr tíz perccel később dobozok, zsákok és zacskók alatt roskadozva lépett ki a boltból, és a pogány bálványt ledöntő konkviztádorok eltökéltségével nyalábolta fel a macskát a székről.

– Gyere, Adina. Hazaviszlek.

– Hát ez mi? – csapta össze a kezét Pócsikné, mikor férjura a macskával a karján belépett az előszobába.

– Adinának hívják – mondta Pócsik, letette a macskát, aztán élete párja lábára ejtette a húszkilós almos zsákot. – Gyönyörű, nem?

Az ezt követő – a héten már a negyedik – veszekedés alatt Adina felderítette a házat, végighempergett Pócsikék hitvesi ágyán, csak a mihez tartás végett megtépzta kissé a szőnyeg sarkát, majd elfoglalta Pócsikné kedvenc karosszékét. Ott aztán az összes karmát beleeresztette a huzatba, hogy egy földrengés se mozdíthassa ki a helyzetéből, majd elégedetten elszunnyadt.

A következő hetekben Pócsikné lassan megszokta a macska jelenlétét a lakásban. Már nem pörölt végeérhetetlenül Pócsik úrral, hogy minek hozta a nyakára az állatot, nem tett esetlen célzásokat arra, hogy ideje lenne visszavinni, elajándékozni, vagy esetleg a Dunába vetni,

sőt, úgy tűnt, egész megbarátkozott Adinával. (Félreértés ne essék: minden más miatt ugyanannyit veszekedtek. Adina azonban megszabadult a rendszeres szitkoktól.) Csak egy dolog volt, ami felett Pócsikné nem tudott napirendre térni: a macskaszőr. Adina hosszú, barna szőre ellepte a lakást, a szőnyeg rojtjai közé fonódott, a dívány réseibe szorult, fennakadt Pócsikné sálján és Pócsik úr kabátján is. Előkerült kávéscsészékből és aktatáskákból, Pócsikné hálóingéből és Pócsik úr gallérja mögül, sőt, egyszer még az alsógatyájából is.

– Mi ez? – kérdezte Pócsikné, mikor ritka esti közeledései egyikén hosszú, selymes női hajszálat talált Pócsik úr bokszeralsójának

GERENCSÉR ANNA A BÜNTÁRS

szegélyébe akadva. – András, nem munkában voltál? *Mi ez?* Te megcsalsz engem? Kinek a haja ez?

Pócsik úr kihúzta a hajszálat felesége ujjai közül, megnézte, majd a padlóra dobta.

– De aranyom, hogy feltételezhatsz rólam ilyet? Sose csalnálak meg! Ez nem hajszál, hanem Adina szőre.

Pócsikné később a férje más ruhadarabjain is megtalálta a szőrszálakat, és ha nem lett volna a macska, még gyanakodni is kezd – mivel azonban Adina szőre Pócsik úr alsóneműje mellett a szappanra, a mosogatószivacsra és a tévé távirányítójára is eljutott, Pócsikné kételyei hamar elcsitulnak. A kételyek azonban aggasztóan hasonlítanak a svábbogarakra: mikor Pócsikné azt hitte, végleg végzett velük, előbújtak egy sötét sarokból vagy a vécéartály alól. Az indokot ezúttal a Pócsik úr nyakán és vállán felfedezett karmolások szolgáltatták.

– András, ez mi? Mi van a válladon?

– Ó, csak Adina megkarmolt, amikor a dívány támláján ült. Semmiség, ne is törődj vele.

Pócsikné felhagyott a kérdezősködéssel, de mikor Pócsik úr másnap reggel elindult munkába, és a léptei végre elhaltak a lépcsőházban, leült a nappaliba Adinával szemben.

– Meg ne lássak ilyet többé! Ez egy tisztességes ház – Adina ásított, Pócsikné pedig finoman az orrára koppintott mutatóujjával. – És nehogy azt hidd, hogy nem vettem észre, hogy a fotel lábát is összekarmolta valaki!

Adina felsőbbrendűsége tudatában ismét ásitott, majd lehunyta a szemét, és elaludt.

– Néha biztos vagyok benne, hogy megértem, amit mondok – mondta este Pócsikné a férjének. – Mintha minden szóra figyelne... – Pócsikné összeráncolta a homlokát. – Ellentétben másokkal, akik csak bambulnak, mikor az ember mond valamit, és egy szavára sem figyelnek. Nem, András?

– De, drágám, teljesen igazad van. Borzasztó – Pócsik úr a fejét csóválta, és a neje szinte látta, ahogy pörgeti a fejében a kész válaszsablonok listáját. – Mit szólnál ahhoz, ha ma korán lefeküdnénk? Nehéz napom volt az irodában.

– Gondolod, hogy van valakije? – kérdezte Radványinét, Pócsikné legjobb barátja, mikor Pócsikné elmesélte neki az esetet. – Az első férjem pont ilyen volt, mielőtt elhagyott. Egy az egyben.

– Nem, biztos vagyok benne, hogy nincs senkije!

– *Teljesen* biztos?

– Biztos, mint a következő áremelés a hentesnél. Odafigyeltem mindenre, amit mondtál: semmi rúzsolt vagy illat nem volt rajta. Hajszál meg karmolás ugyan igen, de hát az csak Adina volt...

– Már ez is rossz jel – morogta Radványiné, aki Radványi úr személyében a negyedik férjét fogyasztotta. – Macskát venni anélkül, hogy megkérdezne!

– De legalább tudom, hogy nincs senkije. Az is valami, nem? Amíg a macskát pátyolgatja, addig se nő után jár.

– Hát, ha te mondd...

Három héttel ezután Pócsikné elutazott, hogy meglátogassa a nővérét Miskolcon. A látogatást négynaposra tervezték, de Pócsikné kénytelen volt már a második este hazaindulni: a nővére ugyanis hasra esett az uszkárjában, és eltörte a lábát. Miután azonban befeküdt a kórházba, és közölte Pócsiknéval, hogy a kelletlenül felajánlott segítségére nem tart igényt, Pócsikné megkönnyebbülten hazaindult. Arra gondolt, hogy meglepi a férjét: András ilyenkor a hivatalban van, de biztos örülne, ha arra jönne haza, hogy a felesége ünnepi vacsorával várja. Esetleg még egy üveg bort is kibonthatnak...

A lakásajtót azonban legnagyobb megdöbbenésre nyitva találta. Az előszobában Pócsik úr lerúgott cipője hevert, mellette pedig egy pár rózsaszín túsarkú; s ahogy csendes, reszkető léptekkel haladt a hálószoba felé, már a túsarkúhoz tartozó hangot is hallotta: egy fiatal nő vontatott, már-már nyávogó hangját.

– Biztos vagy benne, hogy a feleséged nem fog semmit észrevenni?

Pócsikné már a nappaliban volt, a hálószoba résnyire nyitott ajtaja előtt. Az ajtórezen karcsú sziluett úszott át: Pócsikné dús, barna hajat látott ellibegni, és egy, a sajátjánál vagy húsz évvel formásabb feneket.

– Ne aggódj, szívem! Se a hajszálakkal, se a karmolással nem lesz gond. Majd mindent a macskára fogok. Gyere ide...

Pócsik úr kitérte a karját, a fiatal női testet azonban már nem érte el: a mozdulat közepén a nappaliban felrivalló halálsikoly dermesztette meg.

– Adina – rikoltotta Pócsikné olyan hangon, hogy remegni kezdtek az ablaktáblák és a fikuszról lehullott egy levél – Adina, te kurva, te falaztál neki?! ♦♦

Erős Kinga, Bíró Gergely és Völgyi Tóth Zsuzsa

Mezey Katalin

Gerencsér
Anna

Döme Barbara, Juhász Kristóf és Gerencsér Anna

NOVELLAÍRÓ VERSENYEN

Méltó módon ünnepelték a magyar széppróza napját az év február 18-án is a Magyar Írószövetség rendezésében a fővárosban, a Benczúr Ház dísztermében. A gálaműsort Pataki András, a KIM helyettes államtitkára és Erős Kinga, az írószövetség elnöke nyitotta meg. Az est középpontjában, stílusosan, a novellairodalom állott. Egyfelől bemutatták *Az év novellái 2023* című antológiakötetet, amely az elmúlt esztendő kisprózáiból közöl válogatást, másfelől pedig íróversenyt is rendeztek, amelyen a részt vevő alkotóknak a megadott hívószóra fókuszálva kellett azonnali novellát szerkeszteniük.

Az alkalom hagyományaihoz híven kalapból húzták ki azt a kulcsszót, amely köré az elbeszéléseiket kellett építeniük a novellaíró versenyben részt vevőknek, a témaadó kifejezés pedig ezúttal egy Jókai-elbeszélés címe lett: *A büntárs*.

Miközben a verseny meghívottjai – Döme Barbara, Gerencsér Anna és Juhász Kristóf – egy különterembe félrevonulva megkezdték a munkát, Erős Kinga és Bíró Gergely, a szerkesztők Völgyi Tóth Zsuzsa kérdéseire válaszolva mutatták be a magyar széppróza napjára megjelent *Az év novellái 2023* antológiát. A beszélgetés során Bíró Gergely arra hívta föl a figyelmet, hogy ez a kötet minden évben tükrözi a mögöttünk hagyott esztendő kihívásait, hiszen a szerzők természetesen feldolgozzák azokat a témákat, amelyek mindannyiunkat foglalkoztatnak. Tavaly például sok írás foglalkozott a járvánnyal, a karanténnal, az idei kötetben pedig megjelenik a háború témája is. Majd hozzáfűzte: „Mindig úgy válogatunk, hogy kötetünk tükrözze azt az értékvilágot, amelyet fontosnak tartunk, mindig arra törekszünk, hogy a közösség, a nemzet, a haza valamilyen módon megjelenjen, a sorozat első szerkesztője, Oláh János örökségének megfelelően.”

Erős Kinga azzal egészítette ki szerkesztőtársa szavait, hogy rámutatott, mennyire fontos a magyar irodalmi életben a folyóirat-kiadás. Hiszen, mint ahogyan megfogalmazta: a magyar irodalom a folyóiratokban él. Mire egy regénye megjelenik egy-egy írónak, addigra számtalan novellája, regényrészlete látott már napvilágot a folyóiratokban.

Ezeket keresztül ismerheti őt meg a hazai irodalmi közélet, és a szerzőhöz érkező visszajelzéseken keresztül érik íróvá a kezdő tollforgató. Ezért is kell hogy legyen sok irodalmi folyóirat, és ezért fontosak az olyan antológiák, mint a most megjelent *Az év novellái 2023*.

A bemutatót követően a Tálás Áron Trió és Szalóki Ági koncertjét élvezhette a közönség, s amíg a zsűri tanácskozott, Dányi Krisztián színművész felolvasta a versenyzők írásait.

Az igencsak szoros verseny eredményét Mezey Katalin hirdette ki: a győztes ez alkalommal Gerencsér Anna lett *A büntárs* című novellájával. Az erdélyi gyökerekkel rendelkező, jogi képzettségű fiatal író a

Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. hallgatója volt, és jelenleg szerkesztőként dolgozik egy könyvkiadónál. Azon fiatal alkotók közé tartozik, akikről korábban Erős Kinga azt mondta: ma már a professzionális tehetséggondozásnak köszönhetően egyre gyakrabban fordul elő, hogy tehetséges fiatalok szinte a teljes ismeretlenségből lépnek be az irodalmi életbe, regénnyel kezdve irodalmi pályafutásukat. Gerencsér Annának eddig *Az ajtó másik oldalán* című novelláskötete, illetve a *Kimondatlan kívánságok* című regénye jelent meg, és számos versét, novelláját közölték az irodalmi lapok. ♡

(Az írószövetség hírnagyja alapján: Weltler Ildikó)

RÉFI ZSUZSANNA

A Fine Art Hungary jószolgálati küldetése

Beszélgetés Kriza Zsigmond igazgatóval

Számos kortárs alkotással: fotókkal, festményekkel, grafikákkal, szobrokkal, plasztikákkal, NFT-animációkkal találkozhattak az érdeklődők a 2022-es Az év műtárgya programsorozatban. A szakértői zsűri válogatása – amelyet két kiállításon, valamint az Artotek.hu portál online aukciós felületén lehetett megtekinteni és megvásárolni – átfogó képet mutatott napjaink magyar képzőművészetéről, és a bemutatóknak köszönhetően sok műalkotás gazdára is talált. A Fine Art Hungary célja ugyanis az, hogy ismertté tegye a kortárs alkotókat is, s hogy a mindennapok, az otthonok részévé váljanak a művek. A programalapító igazgatóval, dr. Kriza Zsigmonddal arról beszélgettünk, miért jutott kevesebb figyelem az eltelt évtizedekben erre a művészeti ágra, miként tartanak tükröt korunknak ezek az alkotások, s hogyan lehet a XXI. században minél több embernek megmutatni az egyedi szépségű műveket.

– Ahogy korábban többször elhangzott a szervezetük kapcsán, azon munkálkodnak, hogy a képzőművészet eljusson a közönséghez, mű és műgyűjtő egymásra találjon. Mit gondol, mi az oka annak, hogy ma még a kultúra iránt érdeklődő ember sem igazán tudja felsorolni korunk legkiválóbb hazai festőit, szobrászait, a feltörekvő tehetségeket?

– Ahhoz, hogy megértsük, miért alakult ki napjainkra ez a helyzet, még a rendszerváltozás előtt időkre kell visszamennünk. Az autonóm alkotókat, akik nem intézményi keretek között működtek, a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja gyűjtötte egybe, hozzá tartoztak a művésztelepek is. Kiemelkedő alkotásaikat pedig a Képcsarnok, a szintén állami vállalat értékesítette. Természetesen e téren is működött a kontrasztelekció, hiszen ilyen volt a rendszer... 1989 után mindez teljesen átalakult. Megszűnt a Művészeti Alap, két részre osztották: a művészekre és az infrastruktúrára. A művészek számára létrejött a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, az ingatlanvagyon pedig egy közalapítvány lett. A Képcsarnok Vállalat nonprofit kft. lett, azonban az országos galériahálózata széthullott, majd megszűnt. Az utolsó években már nem is végzett érdemi kereskedelmi tevékenységet, így a művészek hálózati értékesítési rendszer nélkül maradtak. Születtek persze ekkor már magángalériák, de ezek felvevőképessége érthetően messze elmaradt a MAOE tagságának igényei mögött... A helyzet azóta sem sokat javult, ráadásul egyre nő a fiatal alkotók száma is, hiszen a képzőművészek többsége tanít, s növendékeik is gazdagítják táborukat. A galériák a professzionális művészek alig egy-két százalékával foglalkoznak, a többieknek maguknak kell boldogulniuk az önmenedzselés, marketing terén, s mint tudjuk, a művészi tehetség nem feltétlenül jár együtt az üzleti képességekkel is. Ráadásul a többi művészeti ághoz képest kevés figyelem irányul a képzőművészekre, az utóbbi évtizedekben perifériára szorultak. Ezért is tartottuk fontosnak, hogy láthatóvá tegyük az alkotókat, s ebben nagy segítség a korlátlan online világ. A portálunkon keresztül pedig az alkotókat és a vevőket össze is köthetjük. Azért is van nagy szükség erre, mert

Balatonföldvári kilátó, a kiállítás helyszíne

ma még a művelt réteg látókörében sincs benne igazán a képzőművészet, még a tájékozottabbak közül is kevesen ismerik napjaink kiemelkedő alkotóit. A Fine Art Hungary promóciós programsorozat szeretné megmutatni a magyar képzőművészet színe-javát, mind az Artotek.hu-n, mind pedig az általunk életre hívott programok által. Már az alakulásunkat követő hónapokban többen csatlakoztak hozzánk, s a szakértői testületünk – amelynek munkájában Szurcsik József festőművész, Völgyi Miklós műgyűjtő, Nagy T. Katalin művészettörténész, dr. Balogh Péter műgyűjtő és Baráth Fábán szobrászművész vesz részt – szakvéleménye alapján megszületett a hazai kiválóságokat tömörítő top 100-as művészkör is. Ebből sajnos kimaradt néhány kiváló alkotó, akit egy-egy galériához kizárólagos szerződés köt, de úgy vélem, ha valaki tanulmányozza a honlapunk kínálatát, átfogó képet kap napjaink magyar képzőművészeti életéről.

– A szervezetük 2021 őszén született, s tavaly már meghirdették Az év műtárgya programot. Az értéktartás- és növelés lehetőségei az értékvesztés világában – ezzel a mottóval indult a pályázatuk.

– Egy seregszemle kapcsán még nagyobb figyelem irányul az alkotókra, s ilyen promóciós program legalább harminc esztendeje nem született. Miközben a galériák csak szűk szegmensét tudják bemutatni a területnek, s ellentétben más európai fővárosokkal, nálunk állandó közgyűjteménye sincs a kortárs képzőművészetnek... Az év műtárgya felhívásra sokan jelentkeztek, 115 alkotás érkezett, amelyek felkerültek az Artotek.hu oldalra, s gondos szakértői válogatás után 24 művet két tárlat keretében, a budaörsi Max City Galériában, valamint a balatonföldvári Kilátó galériájában, élőben is megismerhettek az érdeklődők. Azért választottuk ezeket a helyszíneket, mert lehet, hogy csupán a kiállításokért nem látogatnának oda az emberek, azonban a lakberendezési áruház vásárlói és a balatoni panorámát keresők érdeklődését már fel lehetett kelteni. Sokan voltak kíváncsiak az alkotásokra, nemcsak a honlapunk látogatottsága nőtt, hanem a két helyszínen is számosan megfordultak.

Enteriőrök a kiállításról

Polgár Botond
Pártorzó című
díjazott szobra,
Az év műtárgya 2022

Verebics Ágnes
Globe Face című
díjazott képe,
Az év műtárgya
2022

A díjátadón

**Polgár Botond
a díjátadón**

Enteriőr

**Krizsa Zsigmond
az Arany-
bástyában,
a decemberi
díjátadón**

A program szakértői testületét a korábban említett, Szurcsik József festőművész vezette szakemberek alkották, s a beérkezett pályamunkákból ők állították össze azt a tízes listát is, amelyből végül decemberben kikerültek a győztesek: Verebics Ágnes *Globeface* című alkotása a kép kategóriában, Polgár Botond *Pártorzó* című munkája a szobor kategóriában. A két kitüntetett alkotó a címet igazoló oklevél mellé Dorogi János *Ars naturae* című kisplasztikáját is átvehette a Lónyay–Hatvany-villában található Aranybástya étterem rendezvénytermében. Arra kimondottan büszkék vagyunk, hogy a tíz műalkotásból hét gazdára is talált. S bár nem határoztunk meg kötelező témát, éppen azért, hogy valóban a művészeket ma foglalkoztató tematikák jelenjenek meg, a tizből hét alkotás a természetet, a bolygót fenyegető veszéllyel foglalkozott. Mivel azt is megfigyeltük már, hogy az érdeklődés hullámzó, ezért kellenek az események, programok vagy egy ilyen seregszemle, amivel fel tudjuk hívni a média és a közönség figyelmét is a képzőművészetre.

– *Idén is meghirdetik Az év műtárgya program sorozatot?*

– Igen, április 9-i kezdettel, a Várban lévő Aranybástya étterem ad ismét otthont a 2023-as alkotások nyitó seregszemléjének. A Balatonon is jelen leszünk, újra a földvári Kilátóban. Mivel a tavalyi sorozat beváltotta a reményeket, bízunk benne, hogy ebben az évben még sikeresebb lesz a misszió. Azzal is szeretnénk meghozni a kedvet a kiállítások látogatásához és a műtárgyvásárláshoz, hogy azt tervezzük, rendezünk vacsorás, borkóstolós esteket is, amelyeken az alkotókat személyesen bemutatjuk, mesélnek magukról, a műveikről, s ezáltal is közelebb viszik a publikumhoz a képzőművészetet. Szükség van az ilyen vasárnap esti programokra, társasági eseményekre. Sok alkotó csatlakozott már hozzánk, de nem a művészlétszám korlátlan bővítése az elsődleges cél, hanem az, hogy az igazán profi, a hazai képzőművészeti életünk krémjét alkotó művészek alkotásai utat találjanak a magyarok otthonaiba, hogy a műtárgyak megszerzésével újra felfedezzük a képek, szobrok adta mindennapos örömet. Bízom benne, hogy az idei seregszemlére is sok értékes mű érkezik, amelyek szépségét egyre többen felismerik.

– *Jogász végzettsége mellett egyre több művészeti területet felsorolhat már az élettrajzában, hiszen miniszteri biztосként részt vett az alkotóművészeti terület szervezeti megújításában, majd a színházművészeti terület állami támogatási rendszerének újraszabályozásában, irányította a Magyar Cirkusz és Varieté Nonprofit Kft-t, majd a Millenáris Nonprofit Kft., s aztán az Operettszínház ügyvezető igazgatója lett, most pedig életre hívta a Fine Art Hungaryt...*

– Ügyvédként akkor ismerkedtem meg alaposabban az alkotóművészeti terület működésével, történetével, amikor egy évtizeddel ezelőtt a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány átalakulásakor annak vagyonelemeit kellett listába vennem, s fél esztendőn keresztül ástam bele magam mindebbe. Akkor láttam, hogy mekkora gondok tapasztalhatók az alkotások értékesítése terén, s hogy ennek a jövőben nem is lesz gazdája... Számos művészeti területtel kapcsolatos ötletem akad, mindig feljegyzem őket. Két évvel ezelőtt azt vettem észre, hogy ez a gond még aktuálisabb, mint korábban, hiszen nem létezik országos hálózat, nem születnek a teljes területet érintő promóciós programok, miközben több ezer képzőművész alkot folyamatosan. S egyre csökken azok száma, akik szívesen vesznek műveket, e tekintetben a környező országokkal szemben is nagyon jelentős a lemaradásunk... Pedig a mostani vásárlásaink azt jelzik, hogy ha megismer valakit a publikum, akkor szívesen viszi haza az alkotásait. Jó lenne, ha meg tudnánk teremteni annak a kultúráját, hogy esküvőre, ballagásra ajándékozzunk műtárgyat. A műtárgy mint érték ajándékként örök érzelmi kapcsolatot teremt szeretteinkkel. A kérdés az, mit tartunk értéknek... Úgy látom, mindez nem is igazán pénz kérdése, azok lesznek a vásárlóink, akiknek erre lelki igényük van. Hiszen mennyivel másképp mutat egy egyedi alkotás, mint a dömpingposztterek vagy áruházi tucatfestmények, nyomatok. Jó volna, ha az otthonunkban lévő művek válnának státuszszimbólummá. Egy műtárgy társadalmi státuszt, elköteleződést is mutat. Azt látom, hogy akik vásárolnak, azok nem is befektetési céllal teszik, az érzelmi elköteleződés a legfontosabb. Ezért is lényeges, hogy minél teljesebb képet mutassunk az alkotóról, hiszen attól vásárolnak, akit megismernek, s érzelmileg megérinti őket. Ahhoz pedig, hogy valaki műtárgyat vegyen, nem kell műértőnek lennie, hiszen a Fine Art Hungary programban szakértők által válogatott listából választhat. 115 műalkotást mutattunk be a tavalyi program keretében, az érdeklődők többször megosztották velünk, mely darabok nyerték el leginkább a tetszésüket, s minden alkalommal más és más alkotást említettek. Mindenki megtalálta az őt érdeklő stílust, a neki legkedvesebb művet. Az is lényeges, hogy lássák a művész által láttatott világot, értsék a közéleti kérdések kapcsán megfogalmazott mondandóját is. A többi művészeti ággal szemben nem csupán egy-egy előadás élményével távozunk, magát az eredeti művet vihetjük haza. Ha engedjük, akkor hatnak ránk ezek az alkotások, fontos támaszt adva ebben az egyre inkább átalakuló, értékvesztett világban. ♡

BORBÉLY LÁSZLÓ

„SOHA EMBERIBBEN, SOHA SZEBBÉRT NEM VÍVTAK FEGYVEREK”

Gérecz Attila emlékére

„A magyar nép egyetlen szabad kiáltása volt” – olvasható aranyozott betűkkel Melocco Miklós Kossuth-díjas szobrászművész, a nemzet művésze új munkáján. Az 1952-es helsinki olimpia 42 érmesének (16 arany, 10 ezüst, 16 bronz) tiszteletére süttői mészkőből alkotott emlékművet Székesfehérváron, a Bregyó közti atlétikai központ parkjában leplezték le tavaly október 11-én. Az avatást megelőző sajtóbeszélgetés során nemcsak az öttusázó olimpiai bajnok, Benedek Gábor neve hangzott el többször, hanem megemlézték az öttusaválogatott-kerettag Gérecz Attiláét is, akit költőként, illetve az 1956-os forradalom és szabadságharc hősi halottjaként is tisztelet övez.

Noha a sporttörténelemben sincs igazán értelme a „mi lett volna, ha...?” kérdésnek, a szoboravatás óta újra és újra eljátszom a gondolattal: ha Gérecz Attila részt vehet 1952-ben az olimpiai játékokon, alighanem tagja az aranyérmes öttusacsapatnak, de még az sem kizárt, hogy további érmet is szerez egyéni számban.

Az alig harmincévesen elhunyt fiatalember 1949-ben már a magyar öttusaválogatott-keret tagja volt. Volt olyan verseny, ahol pisztolylövésben megelőzte egyik példaképét, Benedek Gábort, aki 1952-ben csapatban olimpiai aranyérmet, egyéniben ezüstérmet nyert. Emellett Gérecz úszásban és lovaglásban is a legjobbak közé tartozott, azonban összeesküvés vádjával 1950. december 8-án letartóztatták, és 15 év fegyházra ítélték.

Társai közül négyet halálra ítélték, hármat kivégeztek. A váci börtönben tartották fogva, ahol a verselés mellett német, angol és francia költők költeményeit is fordította; Tóth Bálinttal, Kárpáti Kamillal, Tollas Tiborral, Béri Gézával és Szathmáry Györggyel együtt a *Füveskert* csoport tagja volt.

Gérecz Attila testi kondíciójáról beszédesen árulkodik, hogy a nagy dunai árvíz idején, 1954. július 18-án megszökött a váci börtönből, átúszta az áradó Dunát, és Budapesten keresett menedéket. Nemsokára újra letartóztatták, és bevitték a Gyűjtőfogházba, onnan 1956. október 30-án szabadult. November 4-étől részt vett az utcai harcokban. A Rókus-kórháznál két szovjet tankot kilőtt, de egy harmadik T-34-es gépfegyversorozatából halálos lövés érte.

Ez a halál nemcsak a Kölcsey Ferenc Gimnázium egykori diákjának, a sümegi hadapród-iskolásnak, 1956 egyik erzsébetvárosi hőisének a halála, hanem a szerelmes költőé is. Gérecz Attila Vácról való bravúros szökése után a büntetés-végrehajtási intézetbe visszakerülve újra szerelmes lett egy ismeretlen rableányba.

*Mosolyod nem is nekem szólt,
csak a társnak szántad
mosolyod csak szépen csiszolt
ékszere volt a szádnak
Mosolyod csak villanó volt
beleringott vállad
s mosolyod új divatot hord
hordja majd egy század!
Mosolyodon úszott a hold
én felleptem rája.*

*Fényt mosolyod sugarat szórt
Egy új, tiszta tájra!
Mosolyod az Aranykort,
az új embert ígérte*

*Mosolyod csak emberi volt
– lehajoltam érte!*

(Gérecz Attila: Kis dal egy mosolyról – ismeretlen rableánynak, 1954)

Elképzelem Attilát, amint a szürke folyosón elgondolkozva megy, befelé figyel benső beszédére, a gondolatai mögött lévő újabb gondolatokra, a szavai mögött rejtőzködő újabb szavaira. Tudatába vési, miképpen mosolyog rá a trepniről lepillantó lány, Klára. Aztán a magánzárkában megszólítja őt:

*Szeretlek,
mert sikoltnom kell, és visszhangra vágyom;
mert sápadt hangom mosolygássá
aranylik éjjel a szádon.*

*Szeretlek,
mert káromlásos, sajtó Istenhitem
hajmallá szépül, szívárványa
török meg könnyeiden.*

*Szeretlek,
mert pogány gúnyom tiport minden csodán,
s te száz égő kelyhével nyújtod
legfájóbb úrvacsorám.*

*Szeretlek,
mert szemed kékjét szívemig ölelted,
mert feloldoztál, s elképzelttem
a lelkem és a lelked...*

*Szeretlek,
mert ember vagyok, fázékony, bús, gyáva,
mert betakarasz, s mert emlékeztetsz
egy szelid elmúlásra.*

(Gérecz Attila: Szeretlek, Kisfogház, 1954)

Gyurkovics Tibor költő mondta egyszer, hogy az Isten egyfelől elvesz, ugyanakkor másfelől ad. Gérecz Attila testi kondíciója megőrzése mellett a túlélés fegyverré kovácsolt mankójává teszi a versírást. Tóth Bálinték bátorítják, foglalja versbe azt, ami fájdalmat okoz, írja ki az életéből, akkor nem lesz. Kárpáti Kamilék papírt és ceruzát adnak neki, s mialatt ír, lassan megnyugszik, kezd rátalálni saját hangján legbensőbb, legigazabb szavaira.

A Klauzál téren, november 7-én élete kihuny, de az istenhitéről, az anyai szeretetről, a szerelemről és a szabadságvágyról számot adó lírája máig lelki társaivá teszi azokat, akik torzóban maradt életművét olvassák.

„(...) Tudom, hogy szörnyű mély a kín a földön

*s magam kell ismét, százszor összetörnöm
amíg az úr fölé hidat verek.*

*De Jehovát és a poklot is hittem
s az én harcomnál soha emberibben
soha szebbéért nem vívtak fegyverek.
És nincs erő, mely engem elveszítsen.*

Énem: valami nélkül

Egész nincsen.

Az ember útja fön a csillagok.

*S nincs messze, honnan még messzebbre
ne nyúlnék*

*de tovább, tovább, és azon túl még
dalolom őt, aki nyomot hagyott.”*

(Gérecz Attila: Sorsod művészete, 1956, Márianosztra)

(A Vörösmarty Társaság által Székesfehérváron rendezett, A határon túli magyar irodalom napjain, 2022. november 5-én elhangzott megemlékezés szerkesztett változata.)

ÁRPÁDOK ORSZÁGA

Árpádok országa címmel jelent meg 2022-ben, nem sokkal karácsony előtt a Magyar Nemzeti Múzeum gazdagon illusztrált albuma. Az Aranybulla 800. évfordulója alkalmára kiadott reprezentatív kötet rangos kutatók tanulmányai révén rajzolja fel az Árpádok korát, és színes dokumentum-képanyag segítségével mutatja be a korszak ikonikus emlékeit. A kiadvány megszületésénél a Magyar Nemzeti Levéltár, a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat munkatársai is bábáskodtak. Lapunkban most L. Simon László, az MNM főigazgatója bevezető gondolatait, valamint Kiss Etele művészettörténész, muzeológus tanulmányát adjuk közre.

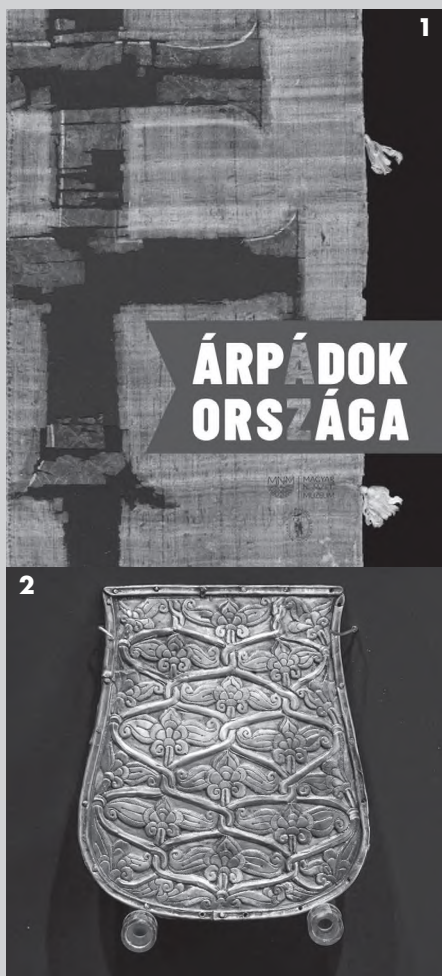
L. SIMON LÁSZLÓ

Királyok és szentek...

2022-ben a Magyar Nemzeti Múzeum közreműködésével, kiváló történész kollégáink szakmai irányításával nagyszabású kiállítást rendeztek Székesfehérvárott a Szent István Király Múzeumban. A *Királyok és szentek – Az Árpádok kora* című tárlat és az azt kísérő tanulmánykötet, amelyet most az olvasó a kezében tart, három dolognak a dicséretéről szól. Egyrészt Szent István művének és az Árpád-házi dinasztia teljesítményének, az államalapítás nagyszerűségének és időtállóságának dicséretéről. Másrészt a keresztény művészet, a keresztény kultúra értékeléséről, harmadrészt pedig a magyar régészek munkájának az elismeréséről.

Györffy György nagy ívű művének, az *István király és művének* az a legfőbb tanulsága, hogy államalapító királyunknak és utódainak köszönhetjük azt, hogy mi most itt lehetünk. Mi, magyarok államalkotó nemzetként létezhetünk Európában, miközben az elmúlt bő ezer év népek temetőjévé tette a kontinensünk vagy az azon túli világ bizonyos részét. Miközben oly nemzetek élnek a világban, nem egy esetben elnyomásban, amelyek képtelenek voltak kivívni önálló államiságukat. Ugyanakkor az Árpádok azon törekvése, hogy az általuk megteremtett államot megerősítsék, valamint folyamatosan megvédjék a belső és a külső támadásoktól, arra is figyelmeztet bennünket, hogy a mostani háborúval, gazdasági és energetikai válsággal sújtott időszakban szintén mindent meg kell tennünk nemzetünk és országunk szuverenitásának, gazdasági, politikai önállóságának megőrzése érdekében. Képesnek kell maradnunk magabíró országgént olyan módon önmagunk körül forogni, ahogyan azt Széchenyi István terveinek megfogalmazásakor papírra vetette.

Szent István és az őt követő nagy királyok nem pusztán egy stabil államot hoztak létre. Nemcsak egy olyan politikai és közigazgatási keretrendszert alkottak meg, amelynek eredményeképpen mind a mai napig itt lehetünk, hanem egy nagyon súlyos döntést is végigvittek. Azt a dilemmát döntötték el, hogy Kelet és Nyugat határán élve megtartják-e az ősi hitet és a belőle levezethető kulturális és politikai keretrendszert, vagy azt föláldozva, a nyugati kereszténységhez csatlakozva egy olyan szellemi, kulturális és lelki közösségnek teszik részévé nemzetünket, amely akkor azt a kockázatot rejtette magában, hogy az ország lakossá-

ga fölolvad valami ismeretlenek a mély tengerében. Az elmúlt bő ezer év igazolta Szent Istvánék döntését. Túl a lelki tartalmakon, túl a krisztusi tanítás követésén, az a politikai struktúra, amelyet akkor kialakítottak, az az együttműködés a katolikus egyházzal, az a nagyon fontos döntés, hogy István a pápától fogadta el a koronát, mind-mind ahhoz a stabilitáshoz vezetett, amely egy gazdag, szellemi és művészeti értelemben is virágzó államot hozott létre Európa közepén. Olyan építészeti, képzőművészeti, irodalmi és zenei értékekkel, amelyek jelentőségükben már az Árpádok korában is túlmutattak hazánkon.

Mindennek feltárása, bemutatása elképzelhetetlen a fantasztikus teljesítményt nyújtó magyar régészek nélkül. Sajnos a történelem viharai, a tatár és a török pusztítása, a Habsburgok elnyomása a középkori értékeink egy részét tönkretette, lerombolta, felégette, felrobbantotta, darabonként elhordatta, s így a földből tette egyenlővé. A fehérvári tárlat kiállított tárgyainak jelentős része földből került elő, bemutatva, valójában milyen gazdag kultúra virágzott a Kárpát-medencében. A *Királyok és szentek – Az Árpádok kora* című kiállítás azt is üzenté, a tanulmánykötetünk azt is igazolja, hogy régészeinket meg kell becsülnünk.

Miközben az Árpád-kor négy évszázadát felmagasztaljuk, nem árt szembenéznünk azzal, hogy ez egyben egy ellentmondásos, viszá-

lyokkal, háborúkkal terhelt időszak volt. Az Aranybulla 800. évfordulóján érdemes felidézni azt, hogy milyen viszonyok, belső harcok árán került a trónra végül II. András. Hogy milyen hiú ábrándokat kergetett, amikor elindult Jeruzsálembé, és magát – különösebb katonai sikerek nélkül – Jeruzsálem királyává kiáltotta ki. Mégis érdemes példát vennünk róla, mert képes volt a nemesség nyomásának hatására bölcs döntést hozni, meghallani az idők szavát és változtatni politikáján. És ennek az eredményeképpen egy olyan, bölcs törvény született, amely gyakorlatilag mind a mai napig kifejti a hatását, és amely a magyar és az egyetemes jogtörténetben is meghatározó jelentőségű volt.

Végezetül megköszönöm a magyar kormány anyagi támogatását, aminek köszönhetően megvalósult a székesfehérvári kiállítás, és megszületett ez a fontos tanulmánykötet, amelyet jó szívvel ajánlok a nemzetünk történelme iránt érdeklődő olvasók figyelmébe. ♡

4

3

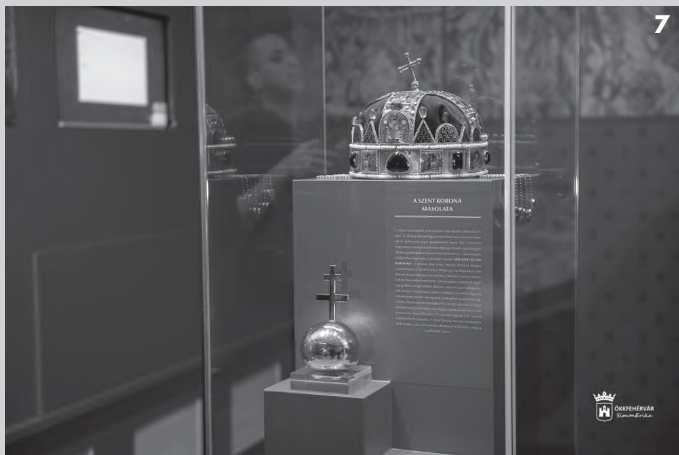
5

6

1. Az album borítója
2. Galgóc-tarsolylemez
3, 6, 8, 9. Enteriőr-
képek a Királyok és
szentek – Az Árpádok
kora című székesfehé-
rvári kiállításról

4. A Monomakhosz-
korona
5. Fejedelmi szablya
7. A Szent Korona
másolata a kiállításon
10. A koronázási
palást

7

8

9

10

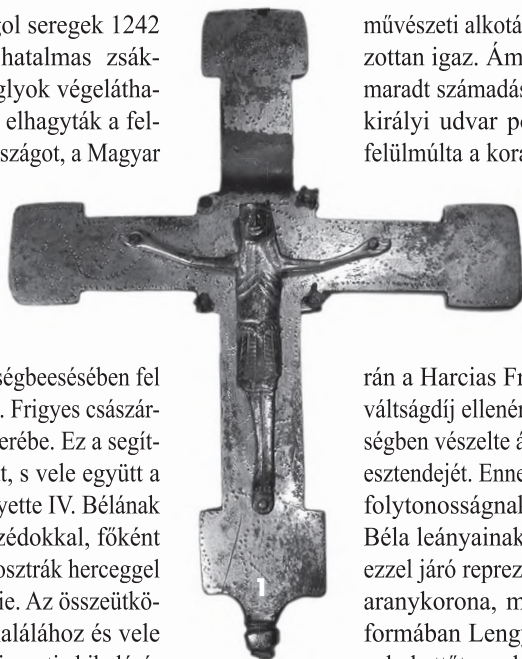

A MÁSODIK HONALAPÍTÁS UTÁN...

Udvari reprezentáció és kisugárzása az Árpád-kor alkonyán

A mint a mongol seregek 1242 áprilisában hatalmas zsákmánnyal, foglyok végeláthatatlan sorával, sietve elhagyták a felégetett, elpusztított országot, a Magyar Királyság a kortársak számára szinte megszűnt létezni. Az állam struktúráján azonban nem esett csorba, még ha IV. Béla király kétségbeesésében fel is ajánlotta a hűbért II. Frigyes császárnak a támogatásért cserébe. Ez a segítség azonban elmaradt, s vele együtt a hűbéri kötelék is, helyette IV. Bélának még a kapzsi szomszédokkal, főként II. (Harcias) Frigyes osztrák herceggel is meg kellett küzdenie. Az összeütközés végül a herceg halálához és vele együtt a Babenberg-dinasztia kihalásához vezetett. Ez az esemény meghatározta az elkövetkező évtizedek magyar külpolitikájának egyik fő irányát, szövetségi rendszereit, de egyúttal harcainak fő színterét is. Az osztrák tartományokért folytatott küzdelem és hegemóniatörekvések azonban csak egy kis szeletét jelentették azoknak a kül- és belpolitikai lépéseknek, melyeket a mongolok rettegelt visszatérésével szembeni eredményes védekezés érdekében megtettek. IV. Béla leányainak, unokáinak házasságával szövetségi rendszert hozott létre Bajorországtól Csehországon és Lengyelországon át Halicsig, miközben fiát, V. Istvánt a legfőbb belső szövetséges, a nomád kun nép vezetőjének lányával házасította össze. Később ezt a szövetségi rendszert egészítették ki dél felé a trónörökös, István ifjabb király gyermekeinek házassági kapcsolatai a nápolyi Anjou-, a szerb Nemanja- és a bizánci Palaiologosz-dinasztiával.

A második honalapítónak tekintett IV. Béla nem csupán az ország újjáépítését és a várépítések, valamint a haderőreform révén a védelmi képesség növelését szorgalmazta, hanem jelentős társadalmi és gazdasági reformokat is foganatosított, megalapozva ezzel a rendi állam kiépítését és az ország késő középkori virágzását. A későbbi átépítések miatt a korszaknak azonban alig maradt látható emléke, ez a kis-

művészeti alkotásokat tekintve fokozottan igaz. Ám Syr Wullam fennmaradt számadása alapján a magyar királyi udvar pompája alighanem felülmúlta a korabeli közép-európai

udvarok jobban ismert világi és egyházi mecénatúróját.

A királyi kincstár – az 1241 nyarán a Harcias Frigyesnek kifizetett váltságdíj ellenére¹ – meglehetősen ép-ségben vészelte át a tatárjárás hosszú esztendejét. Ennek a tatárjárást túlélő folytonosságnak a bizonyítéka IV. Béla leányainak kiházásítása és az ezzel járó reprezentáció: az a három aranykorona, melyeket átalakított formában Lengyelországban őriznek, kettőt egy keresztre felszerelve

a krakkói Wawel székesegyházának a kincstárában, a harmadikat pedig a plocki katedrális Szent Zsigmond ereklyetartó büsztjének koronájaként.² Az ékszerek felépítésük alapján az „opus duplex” elnevezést kapták, ugyanis a sima alapon háromdimenziós indadíszbe komponálva öntött, illetve vert állat- és emberalakok jelennek meg, díszes foglalatú ékkövek koszorújában. A figurák gyakran valamely népszerű nyugati lovagregényt mesélnek el. Ez az ékszer típus szinte egyszerre jelent meg II. Frigyes császár szicíliai és II. András (illetve IV. Béla ifjabb királyi) udvarában, legkésőbb az 1220-as években.³ A XIII. század végén Velencében is elterjedt, olyannyira, hogy velencei technikaként jelent meg a középkori forrásokban. A koronák történetének hiányos adatai, illetve az ábrázolt történetek német kapcsolatai alapján felmerült a német szakirodalomban, hogy a lengyelországi koronák esetleg közvetlenül II. Frigyeshez kapcsolódhatnak, azonban egy ilyen feltételezéshez semmiféle

történeti támpont nem áll rendelkezésre. Emellett a „megelevenített” indás díszítés tatárjárás kori magyarországi népszerűségével szemben a német emlékeken az indák háttérbe szorulnak, és az állatvilágnak jut fontosabb szerep.⁴

A koronákat IV. Béla leányai közül Szent Kinga/Kunigunda mellett Boldog Jolántához, Boldog Konstanciához is lehetne kötni, de Béla sógornője, Boldog Salomea is hasonló eséllyel birtokolhatta valamelyiket. Kinga legendájában szerepel, hogy őt Salomea szinte megszőktette az udvarból kislánkként, és így lett a szülei által eleinte rangon alulinak tekintett Szemeremes Boleszláv herceg jegyese, azonban a tatárjárás után nagy pompával mégis megülték az esküvőt.⁵ Ez az 1243-as esemény nyújthatott alkalmat az egyik korona Kis-Lengyelországba érkezésére, míg a keresztben lévő másik koronát leginkább Salomea vihette haza magával Kálmán halicsi király és szlavóniai herceg özvegyeként a tatárjárás után, hasonlóan a bizánci Közbenjáró Istenszülő mozaikikonhoz, melyet a krakkói klarisszák őriznek alapítónőjük hagyatékaként.⁶

Kinga legendájában szerepel, hogy koronáját a feszületre helyezte, így kézenfekvő, hogy ez lett az egyik dísz a mai keresztnek.⁷ Tettét a XIII. századi uralkodók passióspiritualitása ihlette, amiként a tatárjárással egy időben IX. (Szent) Lajos francia király is uralmának szimbolikus középpontjába helyezte Krisztus töviskoszorújának és keresztje egy darabjának drágán megvásárolt ereklyéjét, felépítette a kedvéért a gótika legmonumentálisabb ereklyetartóját, a párizsi Sainte Chapelle-t. Kinga további ereklyéit is őrzi ószandeci kolostora: egy díszes kanalat, ereklyetartót, medált, tőrmarkolatot, illetve egy gyűrűt a vizitáció ábrázolásával, s bár többségük későbbi lehet a koránál, áldozási onyxkanala feltehetőleg az Árpádok udvarához köthető, különösen annak fényében, hogy Kinga anyja, Laszkarisz Mária királyné, görög

3

4

1. Körmeneti kereszt 1220 körül
2. II. András – dénár
3. A margitszigeti korona
4. A békéscsabai csat
5. Aquamanile emberfejű párdúc alakjában
6. A zsámbéki zabla oldalnézete

5

6

szokást követve, gyermekeit keresztelésük-
kor megáldoztatta.⁸ A plocki korona lehetett
az utolsó a sorban, amennyiben Boldog Jolán
1256-os esküvőjéhez kapcsolódik, mivel az
ereklyetartót unokája, Nagy Kázmér lengyel
király készítette.⁹

A királyi kincstár folytonossága a IV. Béla
és fia, V. István között kirobbant harcok mi-
att szakadt meg. 1262-ben a király, még a
nyílt küzdelem kitérése előtt Zágráb mellett,
Medvevárott biztonságba helyezte a kincstárát,
majd 1270-ben, halálát követően leánya, Anna
hercegnő ezt magához véve apja vejéhez, II.
Ottokárhoz menekült, Prágába. A kincstárban
volt két aranykorona, jogarok, feltehetőleg a
fehérvári egyház két különleges díszű, király-
koronázásra készült racionáléja, és többek kö-
zött egy, a királyoknak „Attila korától őrzött”
ősi, nyilván antik vagy kora középkori arany-
edénye. Visszaszerzésük érdekében V. István
háborúra is kész volt, végül azonban lemondott
róluk.¹⁰ Később nyomuk veszett Prágában, ki-
véve Szent István mindmáig fennmaradt kard-
ját, amely eredetileg közjük tartozhatott. A
legnagyobb kérdés, hogy a királyavató, ekkor
már szentként tisztelt magyar korona közöttük
volt-e, ezt azonban jelenleg nem lehet egyér-
telműen eldönteni.

A kései Árpádok kincstárából három, kettős
kereszt alakú kereszttereklye-tartó is fennma-
radt. Az egyik a XV. század végén Salzburgba
került egykori koronázási eskükereszt, a mási-
kat, egy díszes, bizánci zománcokkal és filigrá-
nával díszített keresztet a csehországi Višší
Brod ciszterci monostorában őrzik. Adományo-
zója, Zaviš von Falkenstein egymás után a ma-
gyar királyi család két tagjával is (Kunigunda
özvegy cseh királynéval és unokatestvérével,
Erzsébet volt apácafőnöknővel) házasságot
kötött. A harmadik a ma is Esztergomban
őrzött koronázási eskükereszt. E két utóbbi
kereszt feltehetőleg a XIII. század második
felében készült, de stílusukban a II. Frigyes
környezetében megismert, naturalista növényi
elemekkel gazdagított filigrán ornamentika és
egyéb szicíliai, illetve talán velencei eredetű
elemek érvényesülnek, még az opus duplexnél
is egyértelműbben, így esetleges magyarorszá-
gi készítésük kevésbé valószínű.¹¹ Az ehhez
hasonló arany kereszttereklye-tartók gyakran
cseréltek gazdát az uralkodóházak között. Így
1269-ben Csák Mihály az elfogott Uros szerb
királyért váltságdíjül kapott értékes darabját/
keresztjét cserélte el a magyar uralkodóval.¹²

Az a gyakran szélsőségekbe hajló vallásos
hit és buzgalom, amely a szent királyok dinasz-
tiáját, és különösen Szent Erzsébet rokonaiként
és követőiként a család XIII. századi női tagjait
jellemzte, egész Európára, köztük a korabeli
francia udvarra is kihatott, amiként azt a talán
IX. Lajos húga, (Szent) Izabella tulajdonából
származó Szent Erzsébet-ereklyetartó is ta-

núsítja. A szent dinasztia koncepció lényeges szempont volt a francia és a magyar uralkodói ház összekapcsolása esetében, ami 1269-ben, a nápolyi Anjouk és az Árpádok között kötött kettős házasságon keresztül teljesedett ki, és utóbb meghatározta a magyar, a nápolyi és a lengyel történelem elkövetkező száz évét is. Ennek emléke, hogy a IX. (Szent) Lajos francia király (1226–1270) uralomfelfogását meghatározó és jelképező töviskoszorú ereklye feltűnik a magyar heraldikában is, V. István 1270-es királyi pecsétjén, az Árpád-házi királyi címer kettős keresztjére helyezve. Ez talán annak köszönhető, hogy a magyar uralkodó apóstársától, IX. Lajos öccsétől egy tövisereklje-töredék birtokába is juthatott.

IV. Béla saját magának és országának a kereszténység védőbástyája szerepet szánta, ahogy azt több írásában, egyebek között a pápának küldött 1250-es levelében is kinyilvánította.¹³ Ez a magasztos elhívása lebegett a szeme előtt szövetségei megkötésekor is, és még leányai vallási buzgalmát is ennek rendelte alá.

Szent Margit esetében azonban minden kiházasítási erőfeszítése zátonyra futott, mivel Margit a legjelentősebb szövetségeseket, 1261-ben II. Přemysl Ottokárt és 1267-ben I. Anjou Károlyt is kikoszarozta. Bár szülei emiatt 1261-től még a domonkosoktól is elfordultak, addigra már a Margit részére létrehozott, Nyulak-szigeti apáca kolostor az ország egyik legjelentősebb spirituális központjává nőtte ki magát. A kolostorba belépett nővérek gyakran az ország legjelentősebb családjaiból érkeztek, így sűrűn megfordultak látogatóban a szigeten a királyi család és az arisztokrácia tagjai is. Szent Margit és közvetlen utódai élettere vizuális környezetének megismeréséhez azonban a szentté avatással kapcsolatban fennmaradt számos írott forrás mellett a régészet mindmáig kevés segítséget tudott nyújtani. Egyedül a szentély királysíkjából – feltehetőleg V. István sírjából – 1838-ban előkerült női korona maradt meg a XIII. századi királyi pompából, bár anyaga – aranyozott ezüst – alapján ez sem tartozott az igazi királyi jelvények közé. Ez, a Magyarország területén fennmaradt első liliomos korona talán valamelyik, a kolostorba belépett királyi hercegnő, esetleg Margit, avagy V. István leánya, Erzsébet koronája lehetett eredetileg.¹⁴ Ráskai Lea Margit életrajzában beszámol nagy becsben tartott arany ereklyetartó táblájáról, amely nyilván szülei ajándéka volt, de ez, ahogy a királyi család többi ajándéka, szintén elveszett. Konstantinápoly 1204-es kirablása után egész Európában elterjedtek az ilyen ereklyetartók, Margit azonban valószínűleg nem zsákmányolt tárgy volt, hiszen édesanyja bizánci (nikai) császárlány volt, nagyapjának, III. Bélának a húga pedig, Margit, a XII. század végén volt császárné, így akár az ő öröksége is lehetett a drága ereklye. A királyi pár a kolostornak tett adományaként még

7

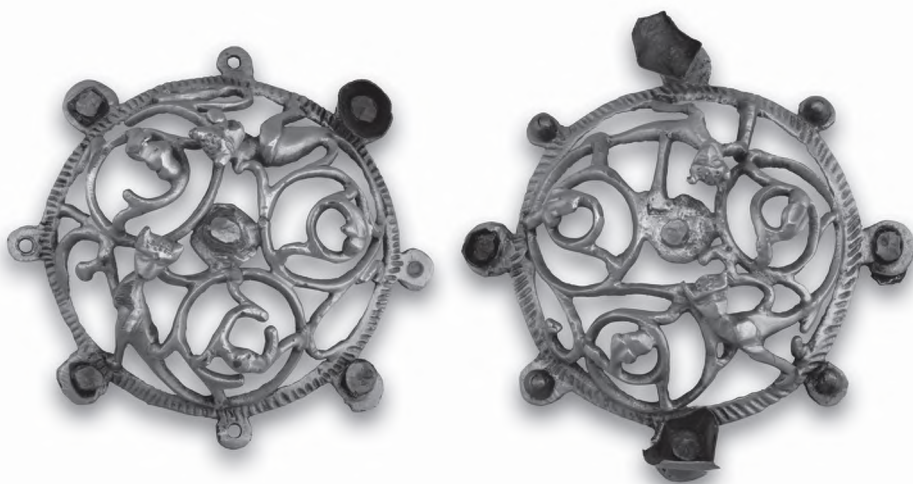
10

8

9

- 7. Kígyópusztai övcsat lelet
- 8. A siklósi kétféjű sas lelete
- 9. Esztergomi lelet
- 10. A budapesti lelet
- 11. Kétélű kard, XIII. század
- 12. III. Béla Aranybullája 1188 körül
- 13. Buzogányfej, XIII. –XIV. század

az újkorban is számon tartottak Pozsonyban több liturgikus tárgyat, köztük egy figurákkal díszes kelyhet, ezek Margit ereklyéivel együtt feltehetőleg II. József rendfelfoszlatási rendelkezésnek estek áldozatul.

A szentté avatási jegyzőkönyvből tudjuk, hogy Margit a szentélyrekesztő mellett be rendezett kis oratóriumában számos szent képecskét helyezett el.¹⁵ Feltehető, hogy ezek – az Itáliában is elterjedt, de közvetlen balkáni gyökerekkel rendelkező – bizáncias stílusban készültek, és bár az ilyen képek és ikonok nyomtalanul eltűntek Magyarországon, a korabeli freskók alapján a stílus szélesebb körben is elterjedt volt.¹⁶ Fennmaradt viszont egy nyugati stílusú miniatúrákkal és sorvégi ábrákkal gazdagon díszített, latin nyelvű zsolnároskönyv Wolfenbüttelben, ami az udvar megrendelésére készült, és amit a királyi család a szigeti zárdában élő egyik tagja, talán maga Margit a használt eredetileg.¹⁷

Az apácák és köztük Margit kézimunkáira pedig rálátást nyújthatnak Margit unokatestvére, Boldog Gertrúd altenbergi premontrai perjelő kolostorának textíliái. Az egyik Gertrúd édesanyja, Szent Erzsébet életét mutatja be az apácamunkák egyszerű, mégis kifejező és érzelmdús stílusában (ma: Szentpétervár, Ermitázs), a másik pedig egy ravatali takaró szent királyi párok ábrázolásával (Frankfurt am Main, Museum für Angewandte Kunst). Utóbbi, a „beata stirps” – a szent királyok dinasztiája – gondolat egyedülálló megjelenítése, amelyet Szent Erzsébet leszármazottaiként a hesseni örgrófi család így igyekezett megtartani és átmenni a saját dinasztikus emlékezetébe.¹⁸ A források kiemelik, hogy Szent Margit sokat elmélkedett dinasztiája szent tagjainak életéről, és a Nyulak-szigeti zárda templomának Szent Erzsébet-oltára ebben fontos szerepet játszott. A gótikus kolostor, a templom, számos csoda színhelye csak alapfalaiban ismert, a legendákban szereplő képi berendezésük – egy szent asszony szobrán kívül – teljesen elpusztult. Margit síremlékének is csupán domborműves töredékei maradtak fenn. Ezekről az itáliai ihletésű faragványokról azonban ma nem lehet biztosan megállapítani, hogy az 1270-es években készült eredeti, vagy egy 1335–40 között készült újabb változat maradványai.¹⁹

Egyedülálló bepillantást nyerhetünk az udvar életébe egy esküvő kapcsán, amelyet V. István öccse, Béla szlavóniai herceg és Brandenburgi Kunigunda között kötöttek a II. Ottokár és IV. Béla közötti békekötés nyomán, 1264. október elején, és amelyet II. Ottokár, az ara nagybátyja hatalmas pompával rendezett meg Pozsony környékén. Az eseményről be-

számló Stájer Ottokár osztrák krónikája csodálkozva írja le a keleties szokások és viseletek térnyerését a magyar királyi udvarban és az előkelők körében. Ez a divatáramlat a *Pax mongolica* egyik mellékhatásaként talán a kunok hatásának volt köszönhető, azonban a férfiak szakállába „tatár módra” fűzött láncoknak a kunok és egyéb nomád népek régészeti anyagában nincsenek nyomai, a Képes Krónika miniatúráin sem találjuk meg. Ugyanakkor bizánci hatású láncos függők már a tatárjárás korától fogva szerepelnek különféle kincs- és sírleletekben.

A forrás szerint sajátos – mai szemmel némileg erőszakos – jelene volt az esküvői szertartásnak, hogy miután az arát a vőlegény aranykoronával megkoronázta, egy lovag kivont karddal, „a nép szokása szerint” levette a fejéről, jelezve az arák kiszolgáltatót helyzetét a családban.²⁰ Kérdés azonban, hogy az aranykorona használata a család nem uralkodásra szánt, azonban királyi apja által különösen kedvelt tagja esetében bevett szokás volt-e, netán az esküvő bizánci vagy még pogány eredetű kelléke, avagy ez már egy nyílt kihívás része az – egyébként szintén jelen lévő – elsőszülöttel szemben. Az osztrák krónikában említett, a lovagi játékok során kitört zavar és a magyarok azt követő hirtelen távozása felkeltheti a gyanút, hogy az már inkább az apa és István ifjabb király közötti fegyveres konfliktus kirobbanásának a jele volt. Ez a konfliktus végül az ország és a dinasztia hanyatlásához vezetett, a XIII. század harmadik harmadát meghatározó, szinte állandósult válság és ellenségeskedés kiindulópontja lett.²¹

Ezzel az esküvővel közel egy időben, de még a fegyveres harcok kitörése előtt állított össze egy Syr Wullam nevű kereskedő és királyi hitelező egy számadást, melynek köszönhetően részletes bepillantást nyerünk az udvar életébe.²² A nemzetközi irodalomban elsősorban a kínai selymek, a „*purpura tartarense*” első nyugat-európai említéseként, s ezáltal a *Pax mongolica* hírneműjeként tartják számon a listát, de számottevő a többi textília is. Így a legértékesebb, tengertúlnak nevezett (bizánci) császári, részben arannyal szőtt selyem és bíbor, emellett szerepel az akkor már elpusztított Bagdadból származó „atabit”, luccai és milánói selyem és genti posztó, valamint különféle szörmék és drágakövek. A textíliák egy részéről feltételezhetjük, hogy az arisztokrácia világi használatán túl, akár végrendeletük útján is nagy számban váltak az *ornamenta ecclesiae* részeivé: az

általános európai gyakorlathoz hasonlóan oltárokat díszítettek velük, papi ruhákat készítettek belőlük. Syr Wullam listája szerint a különben gazdagon megajándékozott kun előkelők csak textíliákban részesülnek. A lista említ még két diadémet, gyűrűket, moniléket (vitatott ékszerfajta), arany (mell)keresztet, és díszes arany- és ezüstöveket, köztük zománcos díszűket, drágakövel kirakottakat is. Az ékszerek készítési helyéről nem sokat tudunk meg, azonban e lista alapján is világos, hogy e luxuscikkek, ékszerek jelentős része Velence felől érkezett az országba, amit alátámaszt a velencei kereskedőkre a korban kivetett, még a többi nyugati kereskedőhöz képest is kimagasló adó.²³ Sajnos a XIII. századi végrendeletek még ritkán tartalmaznak utalást ékszerekre és egyéb ingóságokra, mint amilyen Bezter fia Demeteré és feleségéé, illetve Mojs királynéi tárnokmesteré, akik felszerszámozott lovukat, illetve ékszereiket hagyták az egyházra: Demeter felesége a „násfáit”, moniléjét és aranyövét is a budai minoritákra, Mojs aranypoharát a saját monostorára.²⁴

További, ámbar elenyésző számú írott forrásaink e tárgyak használatáról már a korszak háborús eseményeihez kapcsolódnak. 1275-ben IV. Lászlónak kellett kártalanítania a veszprémi püspökséget a püspök által örökül hagyott rendkívül értékes, 500 márkára becsült, drágakövekkel ékes aranyövének a király által háborús célokra való kisajátításáért.²⁵ Ez a Syr Wullam listájával egybevetve is egyedülálló darab a forrás szerint uralkodói adomány volt Balog nembeli (?) Pál püspöknek. Ez a kár azonban még mindig eltörpült amellel, amit a püspökségnek, a mellette álló káptalani iskolának és jelentős könyvtárának ki kellett állnia 1276-ban a Csák Péter nádor által vezetett seregek szörnyű pusztítása során. Hasonló kár érte Gyulafehérvár székesegyházát az erdélyi szászok részéről, bár itt az elrabolt értékekről nincsenek forrásaink.

A külföldi eredetű övek legjobb példája a kígyópusztai kun vezér sírjából előkerült arany övcsat és övveretek sora. A niellós díszítésű csaton nyugati páncélos lovagok csatáját ábrázolták, míg a kör alakú veretek szentekhez való fohászt tartalmaztak.²⁶ A francia eredetű, de itáliai elemeket is tartalmazó öv sajátos kontrasztot alkot – feltehetőleg már megkevertelt – viselőjének harcmódorával és pogány jellegű temetkezésével, bár a kunok már keleten is gyakran helyeztek sírjaikba nyugati eredetű tárgyakat. Akár Anjou-, akár királyi ajándékként, vagy váltságdíj részeként jutott hozzá viselője, a kunok egyik vezetője, a csa-

táiban inkább külső szemlélőként figyelhette a lovagok összecsapását, és kérdéses az is, hogy maga a szentek közbenjárásához folyamodhatott. A kun sírokban mindazonáltal már a XIII. századtól is elterjednek az övek a különféle, karika és csillag alakú csatokkal együtt. Utóbbiak azonban a nyugati viselettől eltérően nem a ruhát kapcsolják össze a mell fölött, hanem a leggyakrabban az övek helyén találják rájuk.²⁷

Sokszor kérdéses az opus duplex ékszerek viselésének a módja is: A Jankovics-gyűjtemény Siklósról előkerült díszes korongpárjának használatára az ékszer semmilyen támpontot nem nyújt. Ezen az opus duplex teljesen eltérő megoldást alkalmazva jelenik meg: a felső lemezen filigránnal rajzolja ki egy-egy kétfejű sas alakját, bizáncias, heraldikus formában kiterjesztett szárnyal, sajátos kontrasztban az ékkövek és gyöngyök foglalatán található, a többi opus duplex ékszeren is jelen lévő, magas, rozettás formával. Így az is kérdéses, hogy a Balog nemzetség címerállatáról van-e szó, vagy az előkép esetleg a környező és az 1260-as évektől az Árpádokkal rokonságban lévő szerb Nemanja vagy Palaiologosz dinasztia sasos címere volt-e.²⁸ A Balkánon – így Makedóniában – jelen lévő hasonló, de későbbi darabok utalhatnak a motívum balkáni eredetére, de felvethető a XIII. században Magyarországról a Balkánra érkező német bányászok közvetítő szerepe is. A délszláv eredetű nasva (násva) szó erre, a csak felvarrva viselhető ékszertípusra is utalhat.

Gyűrűk. Ebben a korszakban a gyakori bronz- és ezüstgyűrűkön kívül megjelennek az aranyból készült példányok is, rajtuk a szokásos csillag,

sas, Agnus Dei, életfa, liliom, kettős kereszt mellett ékkő, illetve a tulajdonos neve vagy akár címere is szerepelhet. Emellett a Nemzeti Múzeum gyűjteményében is találhatók közöletlen nyolcszögű vagy ovális fejű pecsétgyűrűk vastag és sűrűn díszített abronccsal, melyeknek párhuzamai a XIII–XIV. századból a Balkánon és itáliai befolyású területeken is ismertek.

Pecsétek. A IV. Béla uralkodása alatt meg erősödő városok legjelentősebb ismert emlékei a pecsétek. Ezek között több (például az esztergomi, a fehérvári latinok vagy a budai polgárok pecsétje) még a II. András kori pecsétet újítja meg a tatárjárást követően. E pecsétek közül kimagaslik az esztergomi latinok kettős pecsétje, hátoldalán a II. András kori vágott címerrel, előlapján pedig egy erőteljesen individualizált városképpel. A pecsét 1269-ben már biztosan, de feltehetőleg már 1255-ben is használatban volt.²⁹

Az Árpád-ház utolsó „aranyága”, a velencei III. András helyzete meglehetősen labilis volt az egyre önállóbb kiskirályok között, uralma pedig elég rövid. Özvegye, Habsburg Ágnes révén azonban a magyar királyi reprezentáció még a XIV. század második felében is érezte hatását a délnémet területeken, mégpedig éppen a Habsburg-dinasztia ferences anyakolostorában, Königsfeldenben. Így

az Árpádok címerének kettős keresztje a város címerében, a magyar szentek első közös ábrázolását is tartalmazó velencei készítésű diptichonja (ma Bernben)³⁰, s az első magyar kettős kereszties címeres országzászlópár (szintén Bernben) ékesen hirdeti, hogy a Habsburg-dinasztia felemelkedése az utolsó Árpádoknak volt köszönhető. S talán az is jelképes értelmű, hogy a szent királyok dinasztiájának egyik utolsó hercegője, III. András leánya, Erzsébet szent életű apáca lett Töss domonkos kolostorában. Életrajza, melyhez hozzácsatolták Margitét és Erzsébetét, az új német misztika példaképeiként állította be őket. Az Árpád-ház nápolyi ága pedig a dél-itáliai területeken őrizte meg az Árpád-ház és különösen szentjei emlékét, miközben az itáliai trecento kultúra és művészet meghatározó mecénásává vált.

Az Árpád-ház utolsó fél évszázadának rendkívül kaotikus politikai eseménysora hozzájárult ahhoz, hogy a korabeli magyar udvar, egyház és arisztokrácia reprezentációja, pompája szinte teljesen megsemmisüljön, mégis egy olyan változás és fejlődés kezdett kibontakozni mind politikai, mind szellemi, mind gazdasági téren, ami megalapozta a következő évszázadok virágzását. Ez pedig az anyagi kultúra terén is mélyreható változásokat hozott. ♦♦

ENDNOTES

¹ ROGERIUS 2010, 32; A garsteni évkönyvek folytatása: NAGY 2003, 43.
² KURRAS 1963; HUECK 1965; KOVÁCS É. 1971; KOVÁCS É. 1998, 136–172; KISS E. 2007; TAKÁCS I. 2008; MÜHLEMANN 2013; SZAKÁCS 2016, 300–301; TAKÁCS I. 2018, 176–190; WAWEL 2020.
³ Az opus duplex első datált emléke Konstancia (1179–1222) szicíliai királyné, Imre özvegye, majd II. Frigyes felesége palermói sírjából előkerült, mára elveszett mellédísz volt (KURRAS 1963, 26; MÜHLEMANN 2013, 204–205). A Magyarországgal kapcsolatba hozható első tárgy a goranui diadém lehet, amennyiben ez IV. Béla ifjú királynak 1227-ben a kunok körében Havasalföldön végrehajtott keresztelési mozgalmához kapcsolódik. DUMITRIU 2001, 25–27; KISS E. 2007.
⁴ A tatárjárás kori leletek között a Tyukod-Bagolyvári kincs egyes töredékei tartoznak ide, de számos további, régi lelet esetében is valószínű, hogy 1241–42-ben rejthették vagy veszíthették el őket. Ezek közé sorolható a bajnai pávas palástcsat, a budapesti lelet és a Zichy-gyűjtemény korongpárja. Az ékszerek egy része külföldön készülhetett: a bírodalmi leletek között a legkiemelkedőbb az ún. schaffhauseni onyx és foglalata, illetve az erfurti kincs bronzai: MÜHLEMANN 2013, 218–224; OSTRITZ 2010, 101–103, Kat. Nr 13–15. Ezt egészítik ki a század végi velencei és részben német liturgikus tárgyak, valamint a még mindig kevésbé vizsgált svédországi ékszerek és egy Sevillában a XIX. században elvesztett korona (HUECK 1965, 17–20; KOVÁCS É. 1998, 188–190, 195–197; MÜHLEMANN 2013, 232–234, 238–241.). Az aranyozott

ezüst és bronzból készült magyarországi ékszerek alapján (lásd LOVAG 2018) azonban nem tagadható, hogy jelentős részük bizonyára itthon készült.
⁵ Szent Kinga legendája 2, és 26: MADAS – KLANICZAY 2001, 124–125, 145.
⁶ Az ikonról KISS E. 2020, 34–35.
⁷ Szent Kinga legendája 11: MADAS – KLANICZAY 2001, 136.
⁸ KOVÁCS É. 1998, 181.
⁹ 1601-ben a koronát teljesen újjáalakították, de az alapját mindenképp a XIII. századi eredeti alkotta. KOVÁCS É. 1998, 142–145, 170; MÜHLEMANN 2013, 207–218; WAWEL 2020.
¹⁰ DEÉR 2005, 204–216; THOROCKAY 2004; THOROCKAY 2009a.
¹¹ KOVÁCS É. 1998, 94, *Nobiles officinae* 58, ahol tagadják a kapcsolatot Magyarországgal; SZAKÁCS 2016.
¹² KURCZ 1988, 109.
¹³ IV. Béla levele IV. Ince pápához 1250. november 11-én: KATONA 1981, 341–344.
¹⁴ VATTAI 1958; FEUERNE TÓTH 1964; VATTAI 1966–67; BUZÁS–KOVÁCS 2019. Mérete alapján is inkább egy gyermek vagy ifjú számára készülhetett eredetileg.
¹⁵ Szent Margit életének forrásaiban, elsősorban a Ráskai Lea legendájában található műtárgyakról lásd M. NAGY 2013.
¹⁶ ROSTÁS 2010 és ROSTÁS 2014.
¹⁷ Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, Cod. Gelf. 52. Helmstedt – a kézirat első 162 lapja tartozik ide: CSAPODI 1975; CSAPODI 1976; Elisabeth Kat. Nr. 204.

¹⁸ Az altenbergi textíliák összefoglalása: SEEBERG 2014a, 70–141; Csak a ravatali takaró: SEEBERG 2014b.
¹⁹ LŐVEI 1989 szerint Tino di Camaino hatására készült 1335–40 körül, mivel már tartalmazta a gyermek feltámasztásának ábrázolását, ami az első ereklyetartó síremlék elkészítése után történt, amiről Ráskai Lea legendája is beszámol, KACZMAREK 2010 szerint azonban mégis az 1275-ös eredetiből maradt fenn, amely a forrásokban említett lombard testvérek alkotása volt.
²⁰ Másként értelmezi KOVÁCS É. 1998, 151.
²¹ ZSOLDOS 2007, 42–44 veti fel, hogy ezen az esküvőn kezdődött az elsősorban a család nőtagjainak a követelése miatt súlyos harcokhoz vezető összetűzés IV. Béla és V. István között.
²² ZOLNAY 1964; KOVÁCS É. 1998, 223–224; SZÜCS 1993; SZÜCS 2002², 316–328.
²³ SZÜCS 1993; SZÜCS 2002, 316–328. Zolnay a computus őrzési helye ellenére is fenntartja, hogy Syr Wullamnak nincs sok köze Velencéhez. Ebben a későbbi kutatók, Kovács Éva kivételével nem követik.
²⁴ KURCZ 1988, 160; KOVÁCS É. 1998, 224–225; *Hazai Okm.* VI, 258–260; KULCSÁR 2006.
²⁵ KRISTÓ 1994b, 76–77.
²⁶ ÉRI 1956; PÁLÓCZI–HORVÁTH 1994, 162–169; HATHÁZI 2005, 56–59, 151–154, Kat. Nr. III/1.
²⁷ HATHÁZI 2005, 48–49.
²⁸ KOVÁCS É. 1998, 156, 232, 240; KISS E. 2002; MÜHLEMANN 2014, 37c.
²⁹ KISS E. 2022.
³⁰ KLANICZAY 2000, 192–193; GEREVINI 2020.

Képek a Torockó és viselete albumból

ÜNNEPI KÖNYVBEMUTATÓ

A Budapesti Unitárius Egyházközség lelkészének, Czire Szabolcsnak a meghívására 2023. január 22-én mutatták be Klotz Miklós Torockó és viselete című könyvét a fővárosban, a gyülekezet V. kerületi székházában. Nagy érdeklődés mellett Csécs Márton torockói unitárius lelkész, esperes méltatta a gyönyörű fotóalbumot.

Klotz Miklós
fotóművész
dedikálja kötetét

KLOTZ
MIKLÓS

TOROCKÓ ÉS VISELETE

Klotz Miklós fotóművész kötete előszavában így ajánlja olvasói figyelmébe munkáját: „Talán megengedi a kedves olvasó, hogy az érzelmeimen keresztül jellemezzem és mutassam be Torockót! Másképp nem is tehetném. Elfogult vagyok. Torockó és környéke számomra – és még sokak számára – az a hely, ami rabul ejt, ami nem enged, ahová nem lehet nem visszatérni. Ehhez az érzéshez pedig elég a jelenlét. Nem fontos hozzá ismerni a rejtett értékeket, a hagyományokat, a múlt kincseit.

Erős energiájú terület ez. Nem lehet, és nem is kell elbújni a hatása elől. Elég egy kirándulás a Székelyköre, egy séta a »fehér házak« előtt, elég megpillantani egy viseletbe öltözött asszonyt, kortyolni egyet a friss forrásvízből, meghallgatni egy istentiszteletet az unitárius templomban, vagy épp szóba elegyedni egy torockói emberrel az utcán, vagy a számos kocsmá egyikében. Ám ha valaki mégis mélyebbre szeretne ásni azért, hogy kíváncsiságát kielégítse, akkor nem marad el a várt jutalom. Egy igazán egyedi, különleges múltú világról kerül le a lepel, amelynek hatására tartós szerelem csírái bontakozhatnak ki. Akit vonz egy ilyen felfedező utazás, merüljön el e könyv lapjai között, és ne lepődjön meg, ha közben hallani véli a szirének énekét.”

A továbbiakban Csécs Márton, Torockó unitárius lelkésze ismertető mondataiból válogatunk.

A *Torockó és viselete* című könyv, amely tizenhét év alázattal végzett munkája szüretének tekinthető: értékeket bemutató – érték. Az unitárius Torockó azon tárát jelenti, amely nem csak kordokumentum, de felemelő esz-

TOROCKÓ ÉS VISELETE

tétikai élményt is nyújt mindenkinek, aki kezébe veszi. Az igényes kiadványnak a lapjai nem rejtnek, hanem megmutatnak. Feltárnak egy olyan világot, amely megragadóan egyedi. Betekintést adnak egy olyan közösség életébe, amely a legapróbb részletekig menően, szerté-ágazó odafigyeléssel teremtett érelyeset. Tárgyit és szellemit egyaránt. Amit igényességével, teljes lényét megkövetelő odaadásával, akarásával, szemfülességével, újraértelmező tehetségével a torockói ember Isten segítségével megalkotott, azt igyekszik megmutatni a legnagyobb tisztelettel és alázattal. A világ változik, s benne mi magunk is. Ennek a ténynek engedelmességgel el kell mondani, hogy néhány, a könyv által feltárt és megmutatott valóság/arc már a múlté, de az is tény, hogy mindezek ma is hatnak és meghatároznak. Klotz Miklós kiadványa joggal sorolható be azon nyomdatermékek közé (Jókai Mór: *Egy az Isten*, Gyallay Pap Domokos: *Vaskenyéren*, Ignác Rózsa: *Torockói gyász*, Furu Árpád: *Torockó népi építészete*, Tamáska Máté: *Torockó felfedezései*), amelyek mérföldkővet jelentenek a közösség életében.

A Kőköz meredek sziklái, valamint a Borévi-szoros határolta medencében fekvő falu épületeiben megjelenik a meghatározó hagyományokból gazdagon táplálkozó népi kultúra mellett a városi követelményekhez való illeszkedés kényszere is. Torockón a klasszicista stílusban, múlt századi polgári ízléssel felépített lakóházak biztosítják az egységes és egyedi látványt, miközben városias hangulatukkal hozzájárulnak a falu építészetének esztétikájához is.

A múltból fennmaradt történetek többféle, kegyetlennek tűnő, bányabalesetekkel és temetkezéssel kapcsolatos szokásról is beszámolnak. Ilyen szokás volt például, hogy a pap a bánya beomlását követően azonnal elbúcsúztatta a bent ragadt személyeket. Mert a megfelelő módszerek hiányában megkísérelt bányamentés várhatóan további áldozatokat követelt volna... Torockó nagy múltra visszatekintő bányásztevékenysége mellett a különleges temetkezési szokások tekintetében is egyedülálló hagyományokkal rendelkezik. A település határában található, könnyen vésethető homokkőbe vajt-é-

A Torockó és viselete album
könyvbemutatóján

metódombot alkotó sírboltokat már messziről is megpillanthatja az ember. Az északkeleti lejtő földművelésre alkalmatlan területén a keleti irányba néző, párhuzamosan elhelyezett sírboltok gyalogösvényeken a mai napig könnyen megközelíthetőek. A családi sírboltokba való temetést az elhunyt hozzátartozói és szomszédjai végezték. A temetés napján csak a sírbolt bejárati részét volt szükséges kiásni. A sír földjének egyik sarkában kijelölt mélyedés az úgynevezett „csontgödör”, ahová hely hiányában a csontmaradványokat helyezték, miután elkorhadtak a koporsók. Ezzel a sajátos szokással ellentétben a sírral nem rendelkező, betelepült emberek a kertek végébe temetkeztek. Gyakran az is előfordult, hogy a falut megélhetés szempontjából elhagyó személyek később visszatértek ide meghalni. A sírhelyek családon belül öröklődtek, a XIX. századtól napjainkig tartó folyamatos népességsökkenés következtében pedig egyre kevésbé vált szükségessé új sírok készítése. A XX. század elejéig Torockón „gyontáros” koporsókat készítettek a temetések alkalmával, melyek a régi bútorzathoz hasonlóan zöld alapszínnel rendelkeztek, és festett, jellemzően virágos mintával díszítettek. Az elhunyt személy neve mellett születésének és halálának évét, valamint foglalkozását is felfestették. A halott személyi adatain és múltbéli foglalkozását jelölő, szerszámokat ábrázoló rajzokon kívül a sírkövön megtalálható verses feliratokkal fejezték ki a hozzátartozók a túlvilági életbe vetett bizalmat és a boldog találkozás reményét.

Torockó nem képezte sohasem Aranyosszék részét, mégis közelsége, történelme, kultúrája

révén meghatározó szereppel bírt az itteni vidéken. Sajátos adottságainak köszönhetően válik az egész Aranyos-vidék, de talán Erdély egyik legnépszerűbb, leglátogatottabb, legtöbbet kutatott és leggyakrabban megjelenített településévé.

A torockói viselet a teljes Kárpát-medence magyar néprajzi tájegységei között a maga nemében egyedülálló. Sajátosságára többen felfigyeltek az évek alatt, a róla szóló kutatások és leírások bő száz évnél korábbra is visszanyúlhatnak. A Torockói-patak völgyében elterülő két település, Torockó és Torockószentgyörgy külön tájegységet alkot az erdélyi tájegységek között. Földrajzi sajátossága miatt (szűk völgybeli, viszonylagos elszigetelt fekvése), etnikai helyzete miatt (magyar szigetként van jelen a többnyire románok lakta szomszédos települések között), lakóinak egykori foglalkozása miatt, valamint német és magyar származása miatt teljesen különleges, egyedi népművészeti formáik alakultak ki az itteni településeknek. Így tehát érthető, miért annyira különleges telekrendezése, lakóházainak jellege, festett bútorzata, és legfőképpen népviselete.

Az egyik legváltozatosabb magyar népviselet a torockói. Torockó ünnepi viselete alapanyagában és formájában egyre inkább a polgári és nemesi viseletet idézte, annak sajátos elemeit olvasztotta magába saját ízlésének megfelelően. A torockói viselet alakulását legtöbbször a szükséges alapanyagok minősége, mennyisége, beszerzésének ideje és lehetősége befolyásolta. Torockó a vas értékesítése által hamarabb kapcsolatba került és állandó kapcsolatban állt közelebbi vagy távolabbi vidékek

városaival, vásáraival, az ott élő magyar, szász és román lakosokkal, kereskedőkkel. Ezáltal nemcsak a viseletéhez szükséges alapanyagokat tudta könnyebben és hamarabb beszerezni vidékbeli szomszédjainál, de így lehetősége nyílt a polgárság életformájával, annak öltözetével is jobban megismerkedni.

A hagyományos paraszti társadalom a XIX. század során, de olykor a XX. század első felében is még maga által előállított, megtermesztett és feldolgozott alapanyagokból tudta elkészíteni a hétköznapi és az ünnepi viseletet. Az egyre erőteljesebben polgárosodó bányaváros lakossága viseletének alapanyagául a városi nemesség és polgárság öltözetének anyagához hasonló alapanyagokat próbálta beszerezni és felhasználni.

Nemcsak alapanyaga szempontjából, hanem formai jegyei miatt is különlegesnek mondható a torockói viselet. Végül, általunk is ismert alakját fokozatosan nyerte el az elmúlt századok során. Magán viseli mindazoknak a hatásoknak az elemeit, amelyek a vaskereskedelem révén kerültek be viseletszerkezetébe. A torockói viselet ma már annak a nemesi-polgári viseletnek a népi változatát őrzi, amelynek egyes darabjai a XVII–XVIII. századi magyar és szász polgári öltözetet idézik, és amelyeknek egyes darabjait néha még ma is megtaláljuk az erdélyi szász települések népi viseletében.

A torockói viselet változatosságát és gazdagságát adja, hogy alkalmak és korosztályok szerint mindig más és más. Ezt a fő jellemvonását ismerték fel mindazok, akik a helyi viselettel eddig foglalkoztak és leírták. ♡

TAXNER-TÓTH ERNŐ

Siva országa

India színről színre

(Útinapló, 1992)

Bhuvnesvar Orisza állam fővárosa India keleti részén, a Bengáli-öböl partján. Az érdeklődőnek már az nehézségeket okoz, hogy mind a város, mind az állam nevét másként írják angolul és (ahogy itt) magyarul. Meg persze a nekünk érthetetlen helyi nyelven. Belvárosát a második világháború után tervezték meg és építették ki (ezért itt kevés a gyarmati épületelem), de története kétezres éves. A VII. és a XI. század között itt volt a Kalinga állam székhelye, s ennek emlékét – állítólag – háromezer templomuk őrzi. Az Orisza Nemzeti Múzeum igazgatója – 1991-ben – a hatalmas India távoli vidékéről, Keralából került ide. Anyanyelve hindi, de angol és francia mellett még három indiai nyelven beszélt, mert több helyen is szolgált, ahol a helyi nyelv ismeretére szüksége volt. India nemcsak a világ legnépesebb országa, de hazája megszámlálhatatlan nyelvenek is. Egyszerre gyógyszergyártó és számítástechnikai nagyhatalom, valamint primitív eszközökkel dolgozó földművesek életben tartója a globalizálódó világban. A milliós nagyvárosban sokan tudnak angolul, de a Magyarországnál több mint négyszer népesebb Orisza államnak saját nyelve és kultúrája van.

Bhuvnesvar neve állítólag Sivára, a világ urára utal. A kalkuttai Indiai Nemzeti Múzeum vezetője azzal bocsátotta útra (kalandkedvelő) kis társaságunkat: látni fogjuk az „igazi” Indiát, és nem csupán a templomokban, változatos szobordíszekben, de abban a falusi tengődő életformában is, ami ott ma is évszázadok előtti formájában él. A legfontosabb templomokat Konarakban találjuk, de közel a Bengáli-öböl, viszonylag könnyű kijutni a gyarmati időkből maradt üdülőhelyekre, ahol csodálatos a végtelen tenger. Az ember a távolban Amerikát sejtjené, de – jó messzire hajózva – először Malajziába jutna. Nagy a világ, és egészen más, mint amilyenek diákkori útleírások alapján elképzeltem magamnak.

Ideutazásom indulásának közvetlen színhelye Kalkutta (Kolkata) pályaudvara volt. Ami a maga elképesztő méretei ellenére színház, drámákkal és komikus előadásokkal. Európai szemmel elképzelhetetlen tömeggel és elképzelhetetlen bizonytalanságokkal. Helybéli vendéglátóink csak nagyjából tudták, mikor és honnan fogunk indulni. A hivatalos menetrenddel keveset törődve a félóránként hívott tudakozóból igyekeztek megtudni, melyik

Siva – hindu istenszobor

lesz a mi vonatunk, mikor érkehet be az a szerelvény, amellyel – az utasok fölszállása után – tovább kell mennünk Orisza államba. Azt csak találgatni lehetett, hogy a sok közül a szokott vágányra érzek-e. Folyamatosan ismételtgették, hogy hálókocsi-helyjegyeink nem szavatolnak semmit, a kalauzon múlik, lesz-e helyünk, vagy másoknak adja el őket. Olyasfajta hangulat volt, mint a háború utáni hónapokban a magyar állomásokon, amire nyilván egyre kevesebben emlékeznek. Csakhogy magyar munkások, parasztok és úri családok helyett itt elképesztően színes és idegen kinézetű népség hullámozott. Már közel egy órája vártuk ott a mi szerelvényünk befutását, így láthattuk, hogy a vonatok tetején is érkeztek utasok: férfiak, nők, gyerekek egyaránt. A tömeg egy része rég letelepedett itt-ott-amott, mondhatnánk „sátrat” vert, mindenesetre kis tüzeket rakott, főzött, evett (s néha a dolgát is ott végezte). Más része állandó mozgásban volt. A mi vendéglátóink is készen álltak, hogy hétfős csoportunkkal és összes csomagjainkkal, amelyek mennyiségét az határozta meg, hogy a hölgyek naponta kétszer-háromszor váltották a szállodába ne kelljen mosatni (a mosást tiltották, noha ezt azért nem ellenőrizték). Bokáig ért a hulladék, a mocskok. Ha egy vonat érkezett, azt – talán neveket ordítva – úgy fogadták, ahogy a világháborús filmekben a dicső

Vörös Hadsereg rohamozott „hurrá!” csatakiáltással. Sokkal többen rohantak körülöttünk is mindent elsodró lendülettel (miközben nem felejthettük az intelmet: egy pillanatra se engedjük el csomagjaink fogóját), mint ahányan valójában utazni akartak, több volt a kíséző az utasnál. Végre jött a vonatunk, persze nem arra a vágányra, ahol vártunk, mire a legerőteljesebb férfi vendéglátónk rohamosztagunk élére állt, és kíméletlenül törtettünk az ismert számú hálókocsi felé. Amiről először lezártunk a Kalkuttába érkezők. Utánuk a kalauz lecsukta a vagon egyik végén kinyitott ajtót, amiből indiai barátaink tudták, hogy utat kell törnünk a másik ajtóhoz. Szép lassan annak ajtajában meg is jelent a kalauz, közölte – talán hindi nyelven –, hogy a váltótársát várja. Az is megérkezett, fölszállt, megnézte a kocsiját, átvette, megszámolta a lepedőket, törölközőket és nem tudom, mi mindent, majd legnagyobb meglepetésemre ugyanannál az ajtónál tökéletes rendben fölengedett bennünket a hálókocsiba. Az ágynemű is tiszta volt, a kocsi is, amelyet még az angolok gyártattak le. Nemhogy 1991-ben, de harminc évvel korábban sem vettem észre, hogy Britanniában ez a típus még forgalomba lett volna. A továbbiakban nem volt semmi zavar, simán megérkezünk – még nem Bhuvnesvarba, hanem Puriba, amelynek közelében Katarak híres templomai találhatóak.

*

Itt az ideje, hogy eláruljam, a Múzeumok Nemzetközi Bizottsága (ICOM) tanácsadó testületének tagjaként, az Indiai Nemzeti Bizottság vendégeként érkezünk Delhibe, onnan repültünk Kalkuttába, majd a Bengáli-öböl partjáról Bombay (Mumbai) érintésével jöttem haza. Csodálatos volt.

Erre a hosszú útra voltaképpen húsz évvel korábban és Berlinből indultam. Nem mintha ott szálltam volna fel az Indiába induló repülőre, de – a világ furcsaságaira jellemzően – a lehetőséget az egykor volt NDK ambiciózus politikájának köszönhetem. Ez a szovjet ellenőrzés alatt álló, a legkevésbé sem független állam, amely két városrészt köre nem az ellenség vagy migránsok feltartóztatására, hanem saját polgárai visszatartására épített falat, nagyra becsülte örökölt kultúráját, s ennek segítségével önálló törekvéseinek egyetlen megvalósítási lehetőségét érzékelt. Az NDK-uralom idején Weimarba látogató is lépten-nyomon Goethe és Schiller kultuszába ütközött. A kulturális értékek megőrzésétől, ápolásától és saját érdekű felhasználásától hasznot reméltek, erre nem sajnálták a pénzt. Önkényuralmi hatalmuk jobb nemzetközi megítélését remélték. Nemhiába. Egyebek között meg akarták szerezni a múzeumi világszervezet háromévenkénti kongresszusai egyikének megrendezési jogát, amelyen a világ több ezer elismert múzeumi szakembere (nemritkán tudósa) vesz részt. Ennek érdekében sikerrel kezdeményezték (és támogatták) az Irodalmi Múzeumok Nemzetközi Bizottságának (ICLM) megalakítását. Ebben „szocialista” többség volt, képviselői e sorok írójánál nem lelkesedtek jobban a proletárdiktatúráért. De a Goethe–Schiller-kultusz nem volt ellenük. Döntő részük volt abban, hogy az irodalmi múzeumok képviselőiként (nyugatnémet, brit, svéd és francia kollégák egyetértésével) 1986-ban – a londoni vilá kongresszuson – a magyar tagot választották elnökké. Aki történetesen e sorok írója volt. Ezzel bekerültem a világszervezet tanácsadó bizottságába, majd a váratlanul elhunyt Fülep Ferencről megörököltem a magyar nemzeti bizottság elnökségét is. Mindez nagyon sok utazással és érdekes személyi kapcsolatokkal járt. Kevés kivétellel megfordultam Európá-

minden irodalmi múzeumában, s részt vehettem a világszervezet akkori közgyűlésein – Argentínától Kanadáig.

Nem emlékszem pontosan, hogy mikor – talán '89 júniusában, a párizsi UNESCO-székházban, az ICOM tanácsadó bizottságának évenként kétszeri üléseinek egyikén – fölolvastam a magyar múzeumigazgatók közös – angol nyelvű – tiltakozó levelét a romániai falurombolás időszerű ügyében. A testület némán végighallgatott, s éppen az történt, ami később az EU keretében, ha az őshonos kisebbségek dolgairól van szó. Azaz semmi. Az ICOM vezetői és az UNESCO képviselője mereven elzárkóztak az elől, hogy ilyesmivel foglalkozzanak. A jelenlevők egy részét azonban érdekelte a dolog, hiszen szakemberek voltak, akik – így vagy úgy – történelmi távlatban gondolkodtak. Az osztrák ICOM elnöke fölvetette, pályázzuk meg közösen – azaz Bécs és Budapest – az 1996-os vilá kongresszus rendezési jogát. Megtettük. A végrehajtó bizottság Indiában sorra kerülő ülésén kívánta megtárgyalni javaslatunkat, s ehhez az előterjesztőket is meghívták. Bécs és Budapest? Közösen? A javaslat a magyarországi szabad választások előtt született, s azután került napirendre. Az Antall-kormány illetékes államtitkára megígérte támogatását. Közös (ámbar sok részletében nem tisztázott) ajánlatot tettünk, mégpedig nem az adósságokban úszó Habsburgok, hanem a

gazdag Ausztria és az akkoriban sikeresnek vélt Magyarország nevében. A mi ajánlatunk azonban nem lehetett versenyképes az „olajváros” Stavangerével szemben.

Az ellentmondásoktól és ellenérdekeltségektől feszülő Európa minden országának más a történelme. Ezért az életszínvonal, az életforma erősen különböző volta a magyar csatlakozás előtti Európai Uniónak is meghatározó tényezője volt. 1990-ig velünk – magyarokkal, lengyelekkel, csehekkel, és így tovább – ropant segítőkészek voltak. Engem is jó néhány, érdeklődési körömbé tartozó rendezvényre meghívtak, ahová enélkül nem juthattam el. Az a lenéző hang viszont már akkor zavart, amivel a náluk dolgozó törökökről, délszlávokról és vendégmunkásokról sokan beszéltek. (Szóhasználatukban a „portugál takarítónő” a tudatlanság és lustaság megtestesítője volt.) Az egyenlőség és a különbözőség fogalmát igen sajátosan kezelték. Miután pedig hatalomra jutott a „hatvannyolcas” nemzedék, ez tovább torzult. Furcsa értelmet kapott az igazság fogalma is: igazas csak annak lehet, aki a „fenthez” tartozik. Mi persze a csatlakozás után a fölzárkózók kategóriájába kerülünk, márpedig a „föl-” az alul levőknek tett ígéret, amit a fölény tudata határoz meg. Az anyagi, technológiai, tudásbeli és gondolkodási, megítélési fölényé. Különösen, ha valamit másként gondoltunk, mint ők, ha tőlük eltérő értékeket tartunk fontosnak. Márpedig az érték, a demokrácia és a jog nem egyértelmű fogalmak: különböző nézőpontokból másként értelmezhetők. Különösen, ha kitoroljuk látókörünkől Istent és a hagyományt, mert akkor mindez emberi döntések függvénye. Kérdés, aki ebbe a helyzetbe kerül, meddig lát el, mit vesz észre? Azt, ami van, vagy azt, amit kívánatosnak tart abban a világban, amelynek távolabbi pontjait kevésbé ismerjük, s nem is értjük, milyen lehetőségeket kínálnak nekik történelmük meghatározó tényezői. Így adódhat, hogy az önmagát fölényben érző politikusok csak azt veszik észre, amit sugallnak nekik. Egy virtuális – csak a média beállításában létező – világban találják meg azt a szerepet, amit fölkinálnak nekik, s

Mehalmaszöleum

amiről nem tudják, hogy viselkedési divatok írják nekik. A neomarxizmus neveltjeiként csak szölamokban tudnak gondolkodni. Ebben találták meg már évekkel ezelőtt a felhatalmazást, hogy a választók akaratával mit sem törődve kormányokat döntsenek meg Ausztriában, Szászországban, miniszterelnököt nevezzenek ki Olaszországban, és így tovább.

Egykori közös büszkeségünkben, a klaszszikus európai irodalomban alapvetően más értékrendet találunk, mint amit a mai hangadók hirdetnek. Akik aztán olyan nyilvánvaló dolgokat sem vesznek észre, hogy ami nélkülözhetetlen a mai jóléthez, azt nem szabad elvágni a működtető forrásaitól, mert *semmiből nem lesz valami*. Az eredmény: hogy az önmagát fölényben érző Európában élő, ha vízfórralót keres, csak távol-keleti gyártmányút talál. Ha bemegy az egykor precizitásukról ismert németek tulajdonában álló áruházlánc üzletébe, és akar egy körömollót, csak olyat talál, amivel körmöt nem lehet vágni. Apróság, ami nagy dolgokra is jellemző.

Az ICOM indiai nemzeti bizottsága körülből annyi – persze helyi jellegű – múzeumot képvisel, amennyi az egész európai kontinensünkön összesen sincs. Nemzetközi tapasztalata is van, tagjainak többsége legalább néhány szemesztert hallgatott brit és amerikai egyetemeken, sokan ott is végezték tanulmányaikat. Vendéglátóink mindent meg is tettek azért, hogy az ICOM vezetői és tisztviselői jól érezzék magukat, azokkal a vendégekkel együtt, akik a saját költségükön érkeztek. Köztük sze-

rency személyem egy kis szakma és egy kis ország képviselőjében.

Úgy rémlik három évtized után, hogy a misztériumok titokzatos körülményei közé érkeztem, miután repülőm leszállt velem a sűrű, sötét éjszakában. A különös megvilágítású, jellegtelen épületben tolongók tömege már jelzett valamit, ezért nagyon örültem, hogy sikerült egy taxissal fix összegben megállapodnom, amiért bevisz Delhi városába. (Más utazási lehetőség egyszerűen nem volt, az utolsó előtti állomásomon egy irodalmi muzeológus kolléga motoros riksával vitt ki egy másik, nem kevésbé zsúfolt repülőterre.) Taxim tehát elindult egy hajnal felé kis forgalmú úton az ismeretlen város ismeretlen szállodája felé. Egyik oldalon minden az áthatolhatatlan sötétség széle mögött rejtőzött, ha volt akár egy árva fa is, mert azt sem láttam. A másikon – kissé távolabb – bambuszfedelű kunyhókból pislákkolt némi fény. A szegénység – vagy inkább a nincstelenség – a kocsi ablakából is nyomasztó élményként nehezedett rám. Vezetőm valahol fékezett, megállt. A sötétséget csak a kocsi lámpájának sugara törte meg, de azt is lekapcsolta. Mondott valamit a maga nyelvén, és elrohant. Egyedül maradtam egy rozoga taxiban, és olyan sötét volt, mint sehohol még, ahol megfordultam. Regények és filmélmények alapján belém villant: talán azért hagyott magamra, hogy tanú nélkül kirabolhassanak. Lehet, hogy itt végzem? Öt-tíz percig a pánikhullámai ringattak a bizonytalanság óceánján. Aztán megjött a fiú. Egy kanna vizet hozott, és

föltöltötte az autó hűtőjét. Mondanom sem kell, hogy angoltudása alig haladta meg a fizetségül kért rúpiák számának megértéséhez szükséges szintet. Amikor mosolyogva visszavitte a vödöröt, már nem félttem. Meg is érkezünk a megadott szállodába, ahol – úgy tudtam – helyet foglaltak nekem. Bemondtam a nevem, azonnal megkaptam a szobát, és csak másnap tudtam meg, hogy nevémen nincs foglalás, ki kell fizetnem a számlát, hiába hivatkozom az indiai ICOM meghívólevelére. Más lapra tartozik, hogy elkerülte a figyelmem, nincs szó a számla vállalásáról. Csak a főttkárnak (az elnök nem jött el) és a titkársági munkatársaknak fedezték minden költségét. Magától értetődőnek vették, hogy a jól fizetett „nyugati” kollégák saját költségükön utaznak, ez volt az általános. Vagy a múzeumukén. Nekem csak a repülőjegyet biztosította a világszervezet, és ezt érthettem félre. (Nem emlékszem, hogy a minisztérium ezúttal miért nem támogatta az utamat. Talán ez is az én mulasztásom volt: azt hittem, a repülőjegyhez szálloda is jár. Budapesten táviratilag kaptam egy listát az ajánlott hotelekről, s ezúton adtam meg, mikor és hová érkezem. De az Delhiben érthetetlen lehetett.)

A szállodában annyit sikerült elérnem, hogy fölhívták a konferencia színhelyét, a Nemzeti Múzeumot, és ott előkerítették valakit, aki tudott a konferenciáról, a meghívottakról persze nem. Hagyjam a csomagom a szállodában, most senki sincs, aki értem jöhetne, az illetékesek még nem érkeztek meg. Megadta a címet, illetve az irányt, merre menjek. A szálló-

da előtti parkban tucatnyi férfi ajánkozott idegenvezetésre, alig tudtam tőlük megszabadulni. Noha kifordítottam a zsebeimet, nem hitték el, hogy egy európai nincs tele fölösleges pénzzel. Némi nehézségekkel megtaláltam a Nemzeti Múzeum épületét, ahol ülészetek. Végigültem a nekem érdektelen témákat. Egy múzeumi alkalmazottat kocsiba ültettek, elhoztuk a csomagjainkat, és a következő éjszakát egy közeli luxusszállóban töltöttem. Ismét saját költségen, de ez nem volt folytatható. Az indiai ICOM elnöke – házigazdaként – megsajnálta. Noha ő Kalkuttában volt múzeumigazgató, fölajánlotta (természetesen az adott múzeum vezetőjének a hozzájárulásával), hogy lakhatok az intézmény vendégszobájában, ami voltaképpen raktár volt, de közepén – lábaival vizes tálkában – állt a hatalmas ágy. A bogarakat csak ezért nem tudtak a patyolat tiszta ágyneműre följutni. Fölém pedig kupolaként fátyolszövet sátor borult a moszkitók ellen.

Másnap fölkeresett a helyi Magyar Intézet egyik munkatársa, fölajánlotta segítségét. Hamarosan kiderült, hogy a nagykövet felesége riasztotta, aki régi ismerősöm volt, és tölem tudott erről a kirándulásról. Korábban ugyanis tolmácsként kereste kenyerét, így sokat dolgozott az általam gondozott vendégekkel, sőt az Irodalmi Múzeum Madách-kiállításának szövegeit is ő fordította hollandra. Kalandszerető lány volt, föltehetőleg ennek is szerepe volt abban, hogy férjhez ment egy éppen Indiába kinevezett – korban nála jóval idősebb – férfihez, akinek a reprezentációhoz lehetett szüksége feleségre. Így ismerhettem meg a nagykövet rezidenciáját, ami olyan volt, mint a filmekben a gyarmatosító urak otthona. Ő is összetéveszthető volt valamelyik hollywoodi műremek elegáns üzleti hatalmasságával. Remek ebédet kaptam, s a szivarja sem zavart a tágas és szellős ebédlőben. Az ételt a konyhában rejtőző indiai szakács készítette, s egy ugyancsak hindu pincér szolgálta föl. Nem hiszem, hogy gazdagabb országok nagyköveti rezidenciái

ennél kényelmesebbek és elegánsabbak. Ma már azt is tudom, hogy a herendi porcelánok, amelyeken az ételt nekem is fölszolgálták, magánmércével vagyonokat érnek. A nagykövet házaspár roppant figyelmes és kedves volt, akárcsak az intézetbeliek, akik néhány olyan helyre is elvittek – például egy táncfesztiválra –, ahová a múzeumi program nem szólt. Pedig az is úgy volt összeállítva, hogy a befolyásos vezérkart elkápráztassa. Csúcspontja a híres Aranyháromszögbe tett kirándulásunk volt, ami a Tádzs Mahalnál fordult vissza Delhi felé.

India fővárosában megnéztük az összes nevezetességet. Sétáltunk a Rajpath sugárúton, eljutottunk a Győzelem teréig, beszagoltunk a Chandni Chowk bazár fűszereinek izgató kavalkádjába. Meglepett, hogy a hindu fővárosban rendkívül sok a mecset, talán a sok-sok felekezeti templomnál is több. Nem tudtam, hogy a lakosság jelentős része ma is muzulmán. A gyarmati korban többen voltak, mondta valaki, de egy részüket kiűzték Pakisztánba. Tömerdek turbános férfit láttam, s valamennyi mecsetben szép számmal voltak imádkozók is. (Oly sokba bementünk, hogy egyikre sem emlékszem név szerint.)

A kisbusz, amivel útra keltünk, utazásunk alatt ökrös szekereket, kerékpárosokat és jellegzetes indiai teherautókat kerülgetve minden baj nélkül eljutott Dzsaiपुरba, ahol megcsodáltuk a Birla templomot, a híres ékszereket, amelyek mérhetetlen tömegű utánzatából néhány párizsi kolléganő vásárolt magának. Lenyűgözött az Ámbér erőd, megnéztük a Szelek Palotáját, no meg a híres Dzsantar Mantar obszervatóriumot. Voltunk Fatehpur Szikriben, Agra erődjében, s meglepett, hogy belülről is megnézhettük a Tádzs Mahalt, noha az kívülről teszi az utazóra a legmélyebb benyomást. Azaz teljesítettük egy jól szervezett társasút sűrített programját, csak éppen neves helyi múzeumi szakemberek vállalták az idegenvezető magyarázó feladatát.

Delhibe visszatérve folytatódta a napirend

szerinti megbeszélések, tehát dolgoztunk is. Befejezésükre majd Nyugat-Bengál állam fővárosában, Kalkuttában került sor. Az európai (és amerikai) utazóknak India nem olcsó, kollégáim közül sem járt még itt senki, pedig többen bejárták a fél világot. A végrehajtó bizottság brit tagja éppúgy ámuldozott a történelmi látványosságokon és a legnevezetesebb építmények monumentalitásán, mint én. Delhi egy nagy meglepetést is tartogatott nekünk: az indiai kollégák fölajánlották, hogy megszervezik a bevezetőben említett külön kirándulást azoknak, akiknek van erre ideje és vállalkják a költségét. Némi lelkiismeret-furdalás után úgy döntöttem, kihasználom e soha vissza nem térő lehetőséget. A magyar intézetbeli kollégák értesítették a feleségemet, hogy még öt napig távol leszek. Bombay-ben – amit 1996 óta Mumbainak kell hívni – szállást foglaltak nekem, és segítettek kicserélni a repülőjegyeimet. A kirándulás költségéhez pedig annyi támogatást kaptam, hogy Kalkuttában rendkívül kedvezményes árért lakhattam. Miután búcsúzásul Delhitől megnéztük a híres Vörös Erődöt, a repülőtérré vitték az egész társaságot, amelynek tagjai a hosszú Aranyháromszög-kiránduláson – megismerve egy bivalyokkal és ősrégi ekékkel szántó falu lakosságának életét – eléggé összerázódtak. Mindannyian turistaosztályon utaztunk Kalkuttába, ahol az indiai ICOM elnökének a múzeuma és a Rabindranath Tagore Emlékház várt ránk. Találkoztam rég ismert indiai kollégámmal-barátommal, aki többször járt Budapesten. (Egyszer már vérben láttam, amikor hatalmas autóforgalomban – és őszi hidegben – szandáljában átimbolygott a vadul dudáló autóforgalmon ott, ahol ez a legveszélyesebb volt. Neki azonban három, Londonban leélt év után sem volt emiatt veszélyérzete.) Ebédelt nálunk paprikás krumplit, mert úgy adódott, hogy nem tudtam vele mit kezdeni. Anyósom fogyatékos nyelvtudása ellenére összebarátkozott vele. Balatonfüreden meg egészen el volt ragadtatva attól a szobortól, amellyel az őt foglalkoztató múzeum névadójának tiszteleg.

Kalkuttában egy kolostor-iskola tanári kollégiumában laktam. Jó volt. Reggel a szobapincér kopogtatása ébresztett, egy kanna „bedtea-t” hozott, ami egészen különleges zamatú forró (reggeli) tea volt. Később a valódi reggeli is meghozták, a gyarmati idők sonkás rántottáját angolos piritóssal, vajjal, lekvárral és az elmaradhatatlan müzlivel. Gondot csak az okozott, hogy a belváros, ahol útitársaim laktak, ahol a múzeum volt és a tanácsüléseket tartották, jó órányira volt, és sztrájkoltak a villamosvezetők. Ez a séta is feledhetetlen élményforrássá vált a kelet-indiai közegben. Naponta kétszer kedvem szerint változtatott útvonalokon gyalogoltam. Láttam majomsze-

Vasobeliszsk Delhiben

lídítót, tűznyelőt, kígyóbüvölőt. Mindez semmi a folyóparthoz képest, ahol egyszerre fürödtek, imádkoztak, mostak, mosakodtak és végezték szükségüket a bűneiktől megtisztulni kívánók.

Kalkutta nevét sokféleképpen ejtették, mára meg is változtatták: Kolkata néven szerepel a hírekben, ha szerepel nagy ritkán. A várost két részre osztja a rendkívül széles Húgli folyó, amelyen sok híd ível át. A legforgalmasabbról tanulmányoztuk a víz tisztító szerepét, nem csupán európai értelemben. Noha itt is mosdanak és mosnak, a Gangesz – szintén szent – mellékfolyójának is lélektisztító szerepet tulajdonítanak. De az ősi vallási hagyományok bonyolult világába nem mertem betekinteni sem, arra ez a néhány zsúfolt nap nem adott lehetőséget. Távolban a hídról felhőkarcolók látszanak, közelebb három eltérő karakterű városrész. Furcsa egyveleg a gyarmati örökség, annak pusztuló maradványai és a modern India modern építésze. A belváros két-három emeletes „európai” házaiban jórészt különböző nemzetiségű és vallású indiaiak népes családjai laknak, s nem világos, mi őrzi meg a kopott, koszos, lepusztult épületeket az összeomlástól. Mintha Britanniából szállították volna ide a Kormányzói Hivatal jellegzetes – és szépen karbantartott – emeletes, kupolás épületét. Belgiumból a legfelső bíróságét. Az itteni Szent Pál-székesegyház dór oszlopos, hatalmas tömbje bárhol lehetne Európában. Akárcsak a főposta – korinthuszi oszlopaival. A városban török-muzulmán hatások is megfigyelhetők. A történelmi Indiát a mogul Akbar sah síremléke, vagy a Nakhoda mecset idézi. Ettől távolabb a „mi” házigazda múzeumunk viszont Itália bengalósított szellemét leheli. Mindezt körülfontja sok millió ember lakhelye, akiknek számát valószínűleg senki nem tudja, akiknek hatalmas tömege nincstelen vagy mélyszegénységben él, de van egy nagy létszámú középréteg, amelynek földszintes házai között zöld parkok virítanak, közepükön a legkülönbözőbb templomokkal. Többször említett irodalmimúzeum-igazgató kollégám modern (meglehetősen fantáziátlan) bérházban lakik családjával. A hatalmas városnak szép villanegyedei vannak, itt élhet a felső középosztály. A leggazdagabbak hivalkodó palotái a gyarmati és a mai ízlés igényeinek, valamint a helyi építészeti hagyományoknak egyaránt megfelelnek. Az itteni három nap jórészt a múzeum tárgyalójában telt el, mert feladatainkat is el kellett végeznünk. Az indiaiak sokféle ígéretet kaptak, mi egy bécsi és budapesti helyszíni szemléét, aminek a célja az volt, hogy a világszervezet döntéshozói meggyőződjenek róla, képesek vagyunk-e a világkongresszus megrendezésére.

Vége. Ám Kalkuttában csak az hivatalos út fejeződött be. Az onnan induló hosszú vonaton semmi rendkívüli nem történt. A hálókosziban töltött éjszakát zavartalanul végigaludtam. Reggel a párizsi ICOM tisztviselőnői nagy nevetés közben kérdezték, hogyan éreztem

magam. Különféle célzásokat tettem valamire, amit nem értettem. Nagyon jól szórakoztak saját szellemességükön és rajtam. Végül aztán elárulták, hogy a francia kolléga, akivel összezártak, közismerten homoszexuális. No, ennek semmiféle jelét nem adta, vagy én nem vettem észre. Különben svéd kollégámról tudtam ezt, nem titkolta, de nem is dicsekedett vele. Össze is barátokztunk, olyannyira, hogy Stockholmban meghívott otthonába. Egy szigeten élt elegáns, kényelmes, antik bútorokkal berendezett házában. A nagyszerű vacsorát hímnemű felesége készítette és szolgálta föl. Az asztal ezüsttel és márkás porcelánnal volt megterítve, minden megfelelt a polgári hagyományoknak. A pár nemi identitása engem nem zavart. Úgy tettek, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lett volna. Kettőjük magánügye.

A bevezetőben említett Puriba érkezünk, Bhuanesvar a következő napra marad. Puri múzeumában kaptunk kitűnő – indiai? – reggelit, aztán gyalogos sétára indultunk. Talán mert még nem voltak elfoglalhatók szállodai szobáink (itt egy helyen laktunk). A kirándulás szervezése abból állt, hogy mindenütt a helyi muzeológusok (többnyire maguk az igazgatók) gondoskodtak rólunk, s arról, hogy a lehető legtöbbet lássunk országuk kulturális örökségéből. Rengeteg kúpos tetejű templomot néztünk meg, a szent tónál a zarándokok sokaságát találtuk. Az öt nap nagyon gyorsan eltelt, s amit felületesen láttunk, abból csak kevés emlék rögzült. Közben pedig könyörtelenül sütött a nap, amit elméletileg nagyon szeretek, ott azonban teljesen kiszáritott. Az utcai árus kókuszt kínált. Biztos hasmenés, gondoltam, és hősiezen tűrtem a szomjúságot. Kis csoportunk – múzeumi emberek és a titkárság alkalmazottai – nem mind voltak hősi lelkűek. Valaki vett egy kókuszt, az árus nagy, görbe késével lecsapta a tetejét, adott hozzá

(mocskos kezével) egy szívószálat, s nekem csurgott a nyálam. Mindenki követte a bátor asszony példáját, noha nem csak én aggódtam a következmények miatt. Nem maradhattam ki a sorból. Remek volt, jó hideg, kellemes ízű és valóban üdítő. Egyáltalán nem hasonlított arra, amit Európában kókusz néven árulnak, többnyire ízesítő formájában. (Gondoljunk a szörnyű kókuszfagylaltra!) Azért csak óvatosan szántuk rá magunkat újabbak vásárlására.

A Szent István korában épült, Lingaradz nevű Siva-szentélyig jutottunk. A több ezer „var-” és „-radzs” reménytelenül összekuszálódott emlékezetemben. Konarak – utunk következő állomása – olyan távolságra lehet Puritól, mint Fehérvár Budától, de az autóbussz megállt egy faluban, hogy lássuk, miként kapják a földet ásó hiányában saját készítésű botjaikkal és nagy fáradtsággal a földművelők, lássuk a nálunk rég legfőljebb múzeumokban látható tárgyakhoz hasonló szerszámokat. A világszerte csodált Kadzsuráhóba nem jutottam el, de azt mondják, az itteni Fekete Pagoda hasonló élmény. Hatalmas állatszoboraival, tömördek kővirágával, a finom faragású lóuszokkal és emberi szobrokkal, amelyek nem ritkán a szerelmi gyönyör pillanatait képezik le. A Napisten kegyes volt, a délutáni fény sugarában láttuk mindazt, amiről azt is mondják, a Tádzs Mahalnál is ismertebb világesoda lehetne, ha a gyarmat urai korábban fölfedezik művészeti jelentőségét. Oriszát már a mogulok is szegény országnak tartották, a briteket sem izgatta, legfőljebb a tengerpartja vonzott néhány gyarmati tisztviselőt. Igaza volt indiai vendéglátónknak, a három nagyvárosnál itt jobban érezhető, milyen India. Ami csak egy fogalom, a sok szövetségi állam a valóság. Bhuanesvar semmi máshoz nem hasonlítható. Egyéniség, ha ez egy modernizálódó ősi városra elmondható. Az itteni szálloda némely dologban valódi luxust kínál,

Kalkuttai templom

Csónakkal a Gangeszen

de középkategóriás volt, hiszen az út minden költségét olyan szakemberek fedezték, akik otthon messze-messze nagyobb fizetést kaptak. Hárman voltunk keletről: egy orosz kolléga (aki pénzről, gondjairól soha egy szót sem szólt), egy lengyel és én. Anyagi helyzetem az utóbbiéhoz volt igen hasonló.

Mielőtt visszavonatoztunk Kalkuttában, amelynek csak a hosszúságára emlékszem, egy délelőttöt a tengerparton – vagy óceánparton? – töltöttünk. Mindenki megmártózott a kellemes hullámokban. Nem tudtam ellenállni a kísértésnek – hiába füttyült az úszómester –, hogy beússzak a hullámtörőhöz, ami egyedülálló élmény volt. Igaz, néhány évvel később az Atlanti-óceán még nagyobb erővel verte tudatomba, hogy ő az úr, de az csak elsodort, itt el is kaphatott volna az örvény. A gyarmati tisztviselők egykori üdülőjében angol stílusú, mégis indiai ízű ebédet kaptunk.

Utolsó ebédemet Kalkuttában indiai kollégám konyhájában fogyasztottam. Ő és a felesége kézzel ettek, hiszen otthon voltak, nekem adtak villát és kanalat (kés nem kellett). Ahogy említettem, riksával mentünk a repülőterre, s közben megbeszéltük, hogy Rabindranath Tagore is azt a tengerpartot szerette a legjobban, ahol csodásan éreztem magam. Nem véletlenül áll szobra a balatonfüredi sétányon, nem messze attól a partszakasztól, ahol álmodozó diákkoromban sokat úsztam. A motoros riksa nem volt különös élmény, de kényelmetlen sem. Azon eltöprengtem, hogy barátom ezzel is közelebb akart-e vinni ahhoz a világhoz, amelyet magáénak vallott, vagy csak olcsóbb volt, mint a taxi.

Kalkuttából az Air India gépén repültem Mumbaiba. (A társaság többsége közvetlen járáttal ment haza.) Itteni szállásomat a Magyar

Intézet rendelte még Delhiből telefonon, s amikor drágállottam, a szocialista Magyarország kiküldöttei közölték, európai ember ennél olcsóbb helyre nem mehet (valószínűleg igazuk volt). Nem mondhatok rá semmi rosszat, éttermében vacsoráztam is, mert Mumbaiban beláttam, nem mindegy, hol eszem és mit. Mindkét óriás városban nagyjából ugyanannyi nincstelen s mélyszegénységben élő lakik. Mumbaiban mégis megrendítőbb benyomást gyakoroltak rám. Valamelyik középület (talán a kormányzóság vagy a városháza) előtti parkban tízezres tömeg várt türelmesen valamire. Némi bámulás után észrevettem, hogy mindenki kap két tálkát: az egyikben rizs volt, a másikban valami maszat. Az addig beletörődően üldögélők hihetetlen mohósággal vetették rá magukat. Talán ugyanazok, aki elegáns szállodám előtt – nem messze a sokat fényképezett Indiakaputól, ahonnan a hajók Elephanta szigetére indulnak –, az utcán élnek. (Elephanta a maga híres isteneivel a turistáké, nekem kisebb csalódást okozott.) Némelyiküknek van, másoknak nincs valamilyen fedett helyük, többnyire bádogból, a fekhelyek is az utcán sorakoznak, ahol tüzeket gyújtanak és főznek is. Itt születnek a gyerekek, akikért előbb-utóbb megjön egy mentőautó, és vagy elviszi őket anyjukkal együtt, vagy csak megvizsgálják az újszülötet, s adnak rá valamit. Valószínűleg elviszük a halottakat is, de azért néhányat láttam az élők között mozdulatlanul heverni. Naponta jön a szemetesautó, de mindenütt szemét és emberi ürülék szaglik. A szegénység elképesztő. Igen látványosan élnek (Kalkuttában ezt nem láttam), és teljesen más benyomást tesznek az utazóra. Feltűnően mások ruháik színei, másként viselik őket. Látszólag beletörődtek sorsukba,

örülnek, ha valamelyik nagyobb épület előtt nem üldögélnek fölöslegesen, hanem kapnak egy tál rizst valami maszattal. Regényekből tudom, hogy sok gazdag ember él itt, de őket valahogy nem vettem észre.

Az utcák bőséges kínálatában a tálkákban ismeretlen eledelk kaphatók. Nem mertem megkóstolni egyiket sem. Mindegyikhez volt valami szósz, ami, úgy látszik, kötelező. A város belsőbb részein elképesztő tömeg hömpölyög, az emberek többsége mintha céltalanul bolyogna ott. Sokan párjukkal, gyermekeikkel, mások egyedül. Néhányan esznek valamit, beszélgetnek és vitatkoznak. Autó tömérdek, közlekedési szabályok talán nincsenek is, ha mégis, azokkal nem nagyon törődnek. Az erősebb személy- és teherautók megelőzik az ócskábbakat, köztük ember húzta és motoros riksák cikáznak utasaikkal. Sok helyen tehenek akadályozzák a forgalmat. A város híres épületeire nem nagyon emlékszem. Arra sem, hol ettem azt, ami fölöslegessé tette a vacsorát. A repülőgépre felszállva elsőnek azt a kérdést tettem föl a légiutas-kísérőnek: hol a mosdó? Nem is volt nagyon meglepődve. A hosszú út egy részét ott töltöttem. Lehet, hogy hasmenésem kialakulásához ételre-italra sem volt szükség, benne volt a város levegőjében? Hiszen csak azt láttam – vagy arra emlékszem –, ami a nyomorhoz kötődött.

Maga a csoda, hogy eljutottam egy országba, amelynek fényes múltja, ellentmondásos jelene és beláthatatlan jövője van. A lehetőségei beláthatatlanok. Lehetőségeink persze nekünk is vannak, csak meg kell találni. S ezeket a legnagyobb hatalmak sem vehetik el. (Persze azért nem kevés bajt hozhatnak a fejünkre, s ez is az indiai utam tanulságai közé tartozik.) ♦♦

„A legvidámabb barokk”

Beszélgetés Németh Zsomborral, a *Simplicissimus Ensemble* együttes vezetőjével

A korhú hangszereken játszó – Németh Zsombor hegedűművész-zenétörténész által vezetett – *Simplicissimus Ensemble* együttes története 2012-ig nyúlik vissza. A jubileumi évben, 2022-ben jelent meg harmadik, *Les Burlesques de Telemann* című albumuk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

– *Néhány mondatban mutassa be az együttest! Mióta zenélnek ebben a formációban együtt? Milyen elgondolással alapították az együttest?*

– A 2010/2011-es tanévben hirdették meg először a „barokk hegedű” tárgyat a budapesti Zeneakadémián – ez volt az első alkalom, hogy a hegedűsök hivatalos keretek között foglalkozhattak 1750 előtti repertoárral, illetve valamennyire megismerkedhettek a korabeli előadói gyakorlattal is. Ez azonban csak egy sima, szabadon választható fakultáció volt, amely nem volt vizsgaköteles, nem tartozott hozzá semmilyen év végi „megméretés”. Ezt az első évben, 2011 tavaszán még egy tanszaki hangversennyel pótoltuk, 2012-ben azonban már ezt nem sikerült a Zeneakadémia keretei között megvalósítani. Ezért Vizeli Mátéval – aki még rajtam kívül felvette ezt a tárgyat – kézbe vettük a dolgokat, és szerveztünk magunknak egy külön hangversenyt az Avilai Szent Teréz-templomba. A koncertre Harmath Dénest hívtuk meg csembalózni, illetve egy azóta külföldön működő társunkat barokk csellón játszani. A hangverseny igencsak pozitív fogadtatásán felbuzdulva úgy döntöttünk, hogy tovább folytatjuk. Persze hamar világossá vált, hogy egy fix felállás ennél a zenei repertoárnál túl sok felesleges megkötéssel jár. Az eredetileg négyfős társaságból így hamarosan egy nagyobb, flexibilebb kör alakult, amelynek létszáma és hangszer-összeállítása mindig úgy alakult, ahogyan az előadásra kiválasztott zeneművek megkívánták. Azonban mind a mai napig az a jellemző, hogy a *Simplicissimus Ensemble* kisszámú vonós- és húroshangszerekből áll. Van persze valamennyi fluktuáció – főleg az elmúlt, nehézségekkel teli években –, de ez egyrészt a régizenei szcénában mindig is szokás volt, másrészt pedig a fontosabb pozíciókon a helyzet változatlan: sokat elmond az, hogy az első hangversenyen játszó négy emberből velem együtt három fő a legújabb lemezünkön is közreműködött.

– *Honnan ered az együttes neve?*

– A névválasztással együttesünk Daniel Speer XVII. századi német író és komponista előtt tiszteleg, aki annak idején a három részre szakadt Magyarország mindegyik részében megfordult, tapasztalatairól pedig egy félig valóságos, félig fiktív regényt írt. Speer írói álnévként H. J. Ch. von Grimmelshausen pikareszk regénye főhősének, a *Simplicissimus*nak nevért használta. Grimmelshausen műve a harmincéves háborúban játszódik, főhőse barangolásai során ezerféle kalandba keveredik. Ez a „barangolás” és „kalandozás” szintén érvényes ránk, hiszen van, hogy olyan darabokat játszunk, amelyeket más nem, illetve van, hogy az ismert kompozíciókat olyan felfogásban szövegezzük meg, amely eltér a fősodortól.

– *Magukat úgy definiálják, hogy „a legvidámabb barokk”. Miért?*

– A 2010-es évek közepén mi a húszas éveinkben jártunk, bennünk

Németh Zsombor

volt, ami minden fiatalban, hogy egy kicsit mindent másként szeretnénk csinálni, mint ahogyan az előttünk volt. Ez nemcsak abban nyilvánult meg, hogy kezdetektől fogva valamilyen fajta történeti hitelesség igényével álltunk hozzá az általunk játszott 17-18. századi repertoárhoz, de emellett lazítani szeretnénk volna a megkövesedett hangversenytermi szokásokon is. Ugyan fölléptünk a legfontosabb koncerthelyszíneken és templomokban is, de nagyon sok olyan helyen játszottunk, ahol – megkockáztatom – senki nem játszott előttünk nemhogy barokk, de semmilyen más stílusú komolyzenét. A Szimpla Kertbe mi vittünk be először klasszikus zenét, ugyanígy volt ez például a Lumen esetében is. Ma már mindez talán nem tűnik olyan forradalminak, tekintve, hogy – nem azt mondom, hogy a mi példánk után, de valahogy hozzánk hasonlóan a korszellemre ráérezve – például a Budapesti Fesztiválzenekar is csinál ilyet, de tíz éve ez teljesen újnak számított. Mindezt fiatalos, vidám lendülettel tettük. Ennek alapján aggatta ránk a „legvidámabb barokk” nevet Keszthelyi Imre, a Tilos Rádió műsorvezetője, aztán rajtunk is maradt. Manapság lehet, hogy a „legvidámabb barokkra” utalás már nem annyira szerencsés, de tíz évvel ezelőtt még szimplán csak egy jó geg volt. Viszont a mögötte lévő, az előbbieken nagy vonalakban felvázolt tartalmat továbbra is vállaljuk, ezért nem szeretnénk megválni tőle.

– *Nemrég az Óbudai Társaskörben is felléptek, mi volt az apropója ennek a fellépésnek?*

– 2014-től kezdve minden évben tartottunk az Óbudai Társaskörben hangversenyt, még a covidos időkben is. Tavaly áprilisban azt a programot játszottuk el, ami az új albumunkon hallható, vagyis tulajdonképpen egy elő-lemezbemutató koncertet tartottunk. Szerettük volna, ha addigra megjelenik az új album, de ez, részben anyagi okok miatt, az év végére húzódtott.

– *Az elmúlt december közepén debütált az említett új albumuk. Mi a különlegessége?*

– A tartalmi és a fizikai megjelenési formája is különleges az új, *Les Burlesques de Telemann* című albumunknak. A tartalmat tekintve Georg Philipp Telemann német zeneszerző két olyan szvitje is szerepel, amelyeket tudomásunk szerint senki nem játszott még fel hangelezőre – még kalóz YouTube-felvételt sem találtunk belőle. Ennek a két darabnak a felvétele tehát – az albumon a 15–28. track – világszerte felvétel. A másik tartalmi különlegesség, hogy most egy helyen meghallgatható Telemannnak az a négy zenekari szvitje, amelyek a „burlesque” alcímet kapták. Az albumhoz tartozó digitális kísérszövegben többek között azt is részletesen elmagyarázom, hogy ezek a darabok hogyan kapcsolódnak – vagy hogyan nem kapcsolódnak össze.

– A harmadik tartalmi különlegesség az előadásmód. „Legvidámabb barokk” ide vagy oda, mi a történetileg informált előadásmódot egyáltalán nem vesszük félvállról: nem állunk meg ott, hogy fogunk néhány korhűnek mondott hangszert, hanem egyéb fontos, de az itthoni régizenejátásban rendszerint elhanyagolt részletet is figyelembe

A *Les Burlesques de Telemann* című albumon közreműködő muzikusok

veszünk – nyilván a körülmények adta lehetőségeken belül. Az egyik az, hogy a maga idején ténylegesen hányan játszották ezeket a műveket. Erről megbízható adatok maradtak fenn egyes német hercegségek inventáriumaiiban, ahol ezeket a műveket játszották. Az adatokat több angolszász zenetudományi munka már évtizedekkel ezelőtt igen alaposan feldolgozta. A mai, digitális világban ráadásul a művek kézíratos másolatai elég könnyen tanulmányozhatók. Az albumon hallható műveket a szakmai köznyelv zenekari szvitteként definiálja, amelyeket általában ennek nyomán zenekari formában – értsd: teljes vonóskarral – adtak elő az úgynevezett „barokk zenekarok”. Az egykorú források tanulmányozásából azonban kiviláglik az, hogy valójában ezek a darabok nem olyan értelemben zenekari szvittek, mint ahogy ma egy zenekarra gondolunk. Hiszen annak idején az egyes szólamokat legtöbbször csupán egy-egy ember játszotta, vagyis a vonós szólamokat nem kóruszerűen szólaltatták meg. A mai értelemben vett vonóskar német nyelvterületen csak olyan, nagy zenei központokban létezett, mint Drezda, Berlin vagy Bécs; a lemezen szereplő műveket azonban Telemann ezeknél sokkal kisebb hercegi udvaroknak írta, ahol csak néhány zenészből állt az

udvari „zenekar”. Ezért mi is a lehető legkisebb felállásban – modern fogalmaink szerint egy vonósnegyessel és egy csembalóval – adjuk elő ezeket a szvitteket. Aki meghallgatja a lemezt, talán egyet fog érteni velem, hogy ez a látszólagos önkorlátozás valójában milyen hasznos: olyan színek és hanghatások jönnek elő Telemann ezen darabjaiból, amilyenekre még mi sem gondoltunk.

– Az album fizikai megjelenésben az a különleges, hogy az anyagot egy bankkártya formátumú pendrive-on jelentettük meg. Az elmúlt években ugyanis az volt a tapasztalatunk, hogy CD-t már nem nagyon hallgatnak az emberek, ugyanis nincs min lejátszani. A feleségem mondta egyszer, hogy az ő autójában sincs már CD-lejátszó, csak USB-csatlakozók; ebből jött az ötlet, hogy az új albumot a digitális terjesztés mellett valamilyen másfajta adathordozón kellene kihozni. A teljes anyag meghallgatható az ismertebb streaming-platformokon, illetve a *BandCamp* oldalunkon, ahonnan a pendrive is beszerezhető.

– *Hogyan értékeli az NKA támogatását az együttes életében?*

– A csapat szabadúszó zenészekből áll, akiket legnagyobb részét a XVII–XVIII. századi művek kor- és stílushű megszólaltatása, illetve a mai közönséggel való megismertetése motivál. Nem áll mögöttünk közvetlenül a magyar állam, Budapest fővárosa vagy akár csak valamilyen kulturális intézmény. Magyarországon – ismert történelmi okokból – nagyon szűk az a réteg, amely a kultúrára nagyobb tételben áldozna, a klasszikus műzene pedig igen költségigényes. Nem véletlen például az, hogy az albumunkon hallható művek német hercegi udvarok számára készültek és ott is szólaltak meg először. Mindezek miatt számunkra nélkülözhetetlenek a Nemzeti Kulturális Alap pályázatai. Az elmúlt években szinte kivétel nélkül az NKA támogatásának köszönhetően valósultak meg a hangversenyek, második és a harmadik nagylemezünk. Mindezekhez mi magunk, közvetlenül nyújthattuk be a pályázatokat. A Nemzeti Kulturális Alapot lehet – és jobbító szándékkal szerintem talán hasznos is – kritizálni, a magyar kulturális élet sokszínűsége szempontjából azonban meglete elengedhetetlen. Azt gondolom, a mi példánk is – akár csak ez a mostani album – bizonyítja, hogy miért fontosak a rendszeresen kiírt, nem csak egy szűk kör számára elérhető pályázatok. Jó lenne, ha ez a kultúrafinanszírozási forma még sokáig fennmaradna. ♡

A *Simplicissimus Ensemble* az Óbudai Társaskörben (Fotó: Ébert Dávid)

(Az NKA-Emet hírlevele alapján: Weltler Ildikó)

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXXII. évfolyam, I. szám 2023/1.

A szerkesztőbizottság tagjai:
**Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Iancu Laura,
Próhle Gergely, Raffay Dávid,
Rózsássy Barbara, Rozsondai Marianne,
Szakonyi Károly, Szikora János**

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Réti Attila**
Olvasószerkesztő: **Bognár Antal**
Rovatvezetők: **Weltler Ildikó,
Simon Erika**
Titkárságvezető: **Óri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:
1052 Budapest, Városház u. 7.
Telefon: 06-30-131-0264
Mobil: 06-20-465-9232
E-mail: iroegy@gmail.com.

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**
Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:
VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.
1037 Budapest, Bécsi út 267.
Felelős vezető: **Tolonics Gergely**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletága és regionális társaságai.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailel a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu.
Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft. Egy példány ára: 450 Ft.
Megjelenik: kéthavonta.

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza

LEXIKON
HIC ET NUNC - ITT ÉS MOST
PRO FUTURO - A JÖVŐÉRT
ESCA DEORUM - ISTENEK ELEDELE
PRO BONO PUBLICO - A KÖZJÓÉRT
VESTIBULUM - ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Barokk freskófestészet
Magyarországon III. **B/2.**

Szakonyi Károly:
Küzdj és bízza bizzál! **1**
A HÓNAP KÖLTŐJE LACKFI JÁNOS

Lackfi János: Esendő, Legerősebb,
Faluszája, Felbecsülhetetlen,
A töredelem zsoltára **2-3**

Alföldy Jenő:
Lackfi János költeményciklusáról **4**
Földesi Ferenc: A Hymnus születése **5-7**

Barokk freskófestészet
Magyarországon **8-9**
Simon Erika: Beszélgetés
Adamik Tamás klasszika-filológussal
10-11

Olvassuk újra!
Alföldy Jenő: Bella István költészete **12**
Bella István: Önarckép, Cséplés, M.
K., Ím, én is, Legenda, Arccal a földnek,
Szeretők, Úgy írtam én, Az ifjúság
múzeuma, Fanyűvő rímek, Arany János
után, Régi dal, Mint egykor,
Partizán pillanat, Innen és túl,
Magány **13-14**

Együtt többet ér a szavunk Európában,
Rudolf Schuster portréfilmjéből **15-17**

„Angyaltollat keresni mentem,
In memoriam Nagy László
dokumentumfilmje alapján **18-25**
Gerencsér Anna: A bűntárs **26**

Novelláíró versenyen **27**
Réfi Zsuzsanna: A Fine Art Hungary
jószoigálati küldetése, Beszélgetés
Krizsa Zsigmond igazgatóval **28-30**

Borbély László:
Gérecz Attila emlékére **31**
Árpádok országa:

L. Simon László:
Királyok és szentek... **32-33**

Kiss Etele: Udvari
reprezentáció és kisugárzása
az Árpád-kor alkonyán **34-38**

Klotz Miklós: Torockó és viselete **39-41**
Taxner-Tóth Ernő: Siva országa **42-47**

Weltler Ildikó: A legvidámabb barokk,
Interjú Németh Zsomborral **48-49**

Józsa Ágnes: Művészet és célszerűség
az Ágoston családban,
Interjú Ágoston Zsolttal, **51-52**

Válogatás a Magyar Kézművéségért
Alapítvány kiállításából **B/3**

Az év műtárgya **B/4**

KÜLÖNSZÁM

Vivát Petőfi! – **Sajdik Ferenc** rajzaival

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelenítését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmyszerű támogatással is. És a jövőben ezt (2017-től) adójuk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Adószámunk: 19677419-1-41 Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetésével mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségéből is folyamatosan megküldhetjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözlettel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

- Emberi Erőforrások Minisztériuma
- Nemzeti Kulturális Alap
- Petőfi Irodalmi Ügynökség
- Pest Megyei Kormányhivatal
- Magyar Építő Zrt.
- Szerencsejáték Zrt.
- Körmendi Galéria

Számunkat az Országos Széchényi Könyvtár dokumentumanyagával, az MMA könyvillusztrációival, a Rudolf Schuster-film képanyagával, Nagy László dokumentumfilmjének képanyagával, Magyar Írószövetség/Vadócz Dávid fotóival, a Fine Art Hungary műtárgyfotóival, a Magyar Nemzeti Múzeum Árpádok országa albumának képeivel, Klotz Miklós fotográfiáival, a Simplicissimus Ensemble együttes fotóival, A Magyar Kézművéségért Alapítvány műtárgyfotóival, Sajdik Ferenc rajzaival, valamint a Lyukasóra folyóirat archív fotó- és dokumentumanyagával illusztráltuk.

SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939
Bella István, 1940-2006
Borbély László, 1968
Bozók Ferenc, 1973

Dobozi Eszter, 1956-2019
Földesi Ferenc, 1962
Gerencsér Anna, 1994
Illyés Gyula, 1902-1983
Józsa Ágnes, 1984
Kalla Zsuzsa, 1963
Kiss Etele, 1968
Klotz Miklós, 1968
Lackfi János, 1971

L. Simon László, 1972
Margócsy István, 1949
Réfi Zsuzsanna, 1968
Sajdik Ferenc, 1930
Sághy Ildikó, 1941
Szakonyi Károly, 1931
Taxner-Tóth Ernő, 1935
Weltler Ildikó, 1970
Zalán Tibor, 1954

JÓZSA ÁGNES

MŰVÉSZET ÉS CÉLSZERŰSÉG AZ ÁGOSTON CSALÁDBAN

Interjú Ágoston Zsolttal

A Magyar Kézművességért Alapítvány 2002 óta háromnyelvű fotóalbumot jelentet meg Betlehemi képeskönyv címmel, az adventi és karácsonyi ünnepekör népszokásait felelevenítő pályázata és kiállítása anyagából válogatva. Van miből, mert eddig közel háromezer-ötszáz hazai és határon túli alkotóművész és alkotóközösség vett részt rajta, köztük Ágoston Zsolt és családja: Ágoston Barnabás, ifj. Ágoston Zsolt, Ágoston Nikolett, Ágoston Zsoltné, Ágoston Imréné, Ágoston Imre és Ágoston Zsolt tanár. Igen, így jegyzik a műveket, amelyek különböző műfajúak, különböző technikával készültek. Igényesen kivitelezett művészi alkotások, amelyek a színek, a formák és a technikák sokrétű ismeretéről tanúskodnak. A családfő, Ágoston Zsolt névjegyén ez áll: középiskolai tanár, szakvizsgázott pedagógus, szakmai felügyelő, épület- és bútorasztalos-mestervizsga bizottsági tag, projektfeladat és írásbeli feladat fejlesztő-véleményező, szakmai lektor, komplex szakmai vizsgaelnök, szakmai szakértő, alapvizsga-vizsgaelnök. Vele beszélgetünk.

Ágoston Zsolt: Betlehem

a művészetekhez, a nyelvekhez is értsünk. Az iskolai első nap nagyon tetszett, a második nap már tanítás volt, és én hazaérve azt mondtam nagyapámnak: milyen iskola az, ahol sem írni, sem számolni nem tudnak, és nem beszélnek németül. Ő akkor azt válaszolta: mivel te tudsz, az a dolgod, hogy segíts azoknak, akik még nem tudnak. A mai napig él ez bennem... Nyolcéves lehettem, amikor nagyapám két kezével fölépítette az érdi nyaralót, a pincétől a padlásig, ahol valamennyien elfértünk. Nem esett nehezére, mert tudott tervezni, építeni, a gyümölcsfákat is úgy metszette, hogy a koraitól a késő ősziig teremjen nekünk valamelyik. Volt egy Trabantja meg egy utánfutója, s én mentem vele dolgozni. Mindenféle munkája volt: tudott tetőt építeni, bútort felújítani, politúrozni, intarziát rakni. Én mentem vele, s megtanultam, amit lehetett. Az építőiparban tizenkét szakág van, s nekem megvan ebből tíz, levizsgáztam belőlük. Amivel nem rendelkezem, az a villany-szerelés és a gépészet.

– Nem hiányzott a játék a pajtásokkal, késsőbb pedig a tánc, a bulizás?

– A bulizás nem volt az én világom. Negyedosztályú kardívó, meg a Fialakok Természettudományi Társaságán belül működő állattani szakosztály rendes tagja voltam, és az Uránia Csillagvizsgáló csillagászati szakkörnek a tagja középiskolás koromban. A Leövey Klára Gimnáziumban érettségiztem matematika tagozaton, ahol emelt szintű a biológia és kémia is. Az Urániában nemcsak a csillagok világával ismerkedtünk, de megismerhettem a legigazságosabb hierarchiát. Könyveket kaptunk, és be kellett számolni arról, amit tanultunk, mindig voltak olyan témakörök, amelyekben valaki többet tudott, akinek aztán alárendeltek. Ennél igazságosabb hierarchia nincs. Megismerkedett az ember a csillagászati törvényekkel, a távolságokkal, a léptékekkel. Az emberélet hetvennyolcvan év, mi az a fényévekhez képest?! Ez meghatározza az ember gondolkodását, s a csillag törvényekben ott a matematika szépsége.

Négygenerációs nagycsaládban születtem. A világ legjobb dolga. Mi, gyerekek a szülőkkel, valamint a dédi és a nagyszülők. Kiváló emberek valamennyien. Anyai ágon teljesen sváb család a mienk, annak minden történelmi előnyével és szenvedésével. Anyai nagypapám iskolaigazgató, egyik nagybátyám katonatiszt, apai nagypapám mérnök. Négyévesen beíratk egy német magánóvodába, s hét éves koromig németül tanultam. A nagyszüleimtől és a déd mamámtól, akik nagyon odafigyeltek ránk, gyerekekre, írni-olvasni és számolni hamar megtanultam. Mikor iskolába kerültem, már tudtam írni, olvasni, számolni, rajzolni, festeni, linót metszeni. Nagymamám tanítónő volt, nagypapám az érseki tanítóképzőben végzett, s alapelvárás volt, hogy a zenéhez,

Barna Nárgisz:
Karácsony-babák

Az állattani szakosztályban pedig Agócs Pali bácsi volt a vezetőnk. Nagyon sokat tanultunk tőle. A csillagászat, a biológia, az edzés, meg délutánonként a munka nagyapámmal kitöltötte az életemet.

– *Közéiskola után hova jelentkezett?*

– A nagyapám azt mondta: mindent elvehetnek tőled, csak amit tudsz, azt soha, az a tied. A műszaki egyetemre nem vettek föl, átirányítottak másik egyetemre, ami viszont nekem nem kellett. De tanulni akartam, s a Kozma Lajos Faipari Szakközéiskolába mentem, ott szereztem szakérettségit és faipari technikus minősítőt. A szakvizsga után asztalosműhelybe kerültem. Ez azért volt jó, mert hattól kettőig dolgozunk, utána mehettem nagyapámmal pénzt keresni. Nagyapám sokféle munkát vállalt: zongorapolitúrozást, bútorfelújítást, faragást, s ebben mindig kaptam feladatot. Én ebbe nőttem bele. Amikor faipari technikus lettem, részt vehettem a Fórum Szálloda generálkivitelezésében. Érdekes munka volt. Az itt eltöltött nyolc év alatt nagy tapasztalatot szereztem a szállodabútor- és stílbútorjavításban, szerelésben, továbbá az építőipari szakmákban, nagyrészt karbantartásban és szállodai generálkivitelezésben. Közben elkezdtem a faipari egyetemet Sopronban, s mikor végeztem, kezdtem el tanítani a piaristáknál, a Piarista Szakközéiskola, Szakgimnázium és Kollégiumban, Gödön.

– *Ez elég nagy váltás. Hogyan került a piaristákhoz?*

– Ez sem volt előzmény nélküli. Valójában mindig kapcsolatban voltunk. Nagybátyám, dr. Ágoston Julián Imre ciszterci szerzetes, pap, tanár, író és költő volt, s 1991-ben én rendeztem a hagyatékát, amely a ciszterci rendhez került, ám a nagyapám révén mi a piaristákhoz kötődünk.

– *Mit tanított?*

– Az ott eltöltött hét év alatt asztalosokat és ács-állványozókat tanítottam szakelméletre. A tanítás vágya gyerekkorom óta bennem van, amióta nagyapám azt mondta, az a dolgom, hogy segítsek. Nagyszerű közösségbe és lehetőségek közé kerültem. Már 2000-ben, a Leonardo-program keretében Európa-díjat nyertem kopjafafaragással, Koblenzben. Mondták, hogy valami magyar dolog kellene, hát gondoltam, akkor legyen kopjafa. Három hetet voltam kint, s az ottani fiatalokkal dolgoztam. Az Európa-díjat a piarista rend őrzi, és a két faragott kopjafát is. Hét évig tanítottam, de váltanom kellett, mert akkor már három gyermekem volt. A XV. kerületi Szaraznád Nevelési és Oktatási Központba kerültem, ahol tíz évig tanítottam. Addig tapasztalatot szereztem a szaktárgyak oktatásában, és ezért bevettek a szakiskolai fejlesztési programba komponens-felelősként. Angliában tizedmagammal tanulmányozhattuk a legkorszerűbb oktatási módszereket, amelyeket itthon is bevezettünk. Közben elvégeztem a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának pályaorientációs

Gisztl Anna munkája

szakát Ez a munkám megszűnt az oktatási központ megszűnésével, de nem estem kétségbe. Céget alapítottam, és elmentem tanítani, először a Kozma Lajos Szakközéiskolába, majd két év után újból Gödre, a piaristákhoz. Ekkor már felnőtteket is tanítottam. Meghatározó volt számomra a piaristák közössége. Ott az oktatási rendszer egy fordított piramis. A tanárok vannak lent, és a gyerekek fölül. Minden a gyerekekért van. Most Csepelen tanítok és vizsgáztatok több helyütt, szakértői munkákat is végzek és természetesen emellett dolgozom. Ha hívnak, és meghallom a szót, hogy segíts, akkor megyek...

– *Amiről eddig nem esett szó, az a művészi tevékenység, holott az már több évtizede meghatározó az életében. Kevesen mondhatják el, hogy alkotásukkal ötször szerepeltek kiállításon a Vatikánban.*

– A faragás négyévesen kezdődött. Nagyapám is faragott, és kezembe adta a zsebkést. Anyám szól, hogy ne, elvágja a gyerek a kezét! Nagyapám mégis a kezembe adta a kést. Elvágtam a kezem, nem baj, fiam, csináld tovább! A mai napig faragok. Ha akkor kivesszik a kezemből a kést, akkor vége. Nagyapám egyszer egy sakktablát készített, és a betűket nem intarziaként vágta bele, hanem mahagónival lefurnérozta és utána a jávorfát – ami egy világos anyag – linómetező késsel bemetszette. A kontraszt adta a betűt. Ez xilográfia, fametszés. Megtanultam, s így díszítettem a Betlehemet. Mikor nagyapámtól ezt láttam, talán hétéves voltam. Ezek mind családi indítatások. Ezt a minőségi tudást egy generáción belül nem lehet megszerezni. Nagyapám sok mindenre megtanított. Például botot faragtunk hármassal, ami a rovásírás alapja. Megtanultam, s faragtam. Amikor a lányom megszületett 1998-ban, neki faragtam ezerkétszáz órai munkával a Betlehemet. Az első karácsonyfája alatt már ott állt. Ez járta meg ötször a Vatikánt.

– *Nem csak faragásai vannak, fest, metsz, a képzőművészet több ágát használja.*

– Mindig sokat dolgoztam, s mellette készültek képek is, de lendületet akkor kaptam, amikor Petrás György a Népi Mesterségek és Művészetek Szakközéiskolájába hívott tanítani, amivel a szombatjaim és vasárnapjaim is le voltak kötve. A Magyar Kézművességért Alapítványhoz 2007-ben csatlakoztam. Nyaranta meg táborokat vezettem, s ott faművészetet, faragást, intarziát, linómetészetet oktattam. Sok-sok kiállítást szerveztem, és ez engem is inspirált arra, hogy én is komolyabban és többet alkossak. Szükségem is van arra, hogy a tanítás meg sok minden mellett, kikapcsolódásként, képeket metszsek vagy szobrokat faragjak. Hiszen olyan családban nőttem fel, ahol ez vett körül. Hogyan lehet a sokféle technikát megtanulni? Hát úgy, hogy körülöttem mindenki valamit alkotott, és megmutatták! Az életünk rendszerben zajlott, és ez biztonságot adott. Reggel reggeli, délben ebéd, este vacsora, családi, természetesen... Nyáron is minden napirend szerint zajlott. Dél előtt olvastunk, írást gyakoroltunk, rajzoltunk, zenét hallgattunk, és odafigyelték arra is, hogy mit. Művészeti könyveket nézegettünk, sokat jártunk múzeumba. Nálunk a célszerűség és a művészet megfért egymással. Egy bútor kijavítása intarziával, politúrozással, az előbbre való volt, mint más, mert pénzkeresetet jelentett.

– *Már több mint két évtizede szerepel kiállításon itthon és külföldön. A Magyar Kézművességért Alapítvány hazai és nemzetközi bemutatóin, a nyári kiállításokon különböző témákkal, a télin, a betlehemijácsol-kiállításokon is rendszeresen, és mindig úgy jegyzik a műveket: Ágoston család. A Szűz Mária, karján a gyermek Jézussal című intarzián például így: Ágoston Zsolt, Ágoston Zsoltné, ifj. Ágoston Zsolt és Ágoston Barnabás. A Betlehem című képen, amely festmény, ugyancsak így, de együtt jegyzik a rajzokat, és az ikonokat is, például a gyönyörű Tyihvini Istenanyát.*

– Együtt dolgozunk. A Tyihvini Istenanya ikonon dédi édesvízi gyöngyei vannak, és családi ékszerek, hímzések díszítik. A dédinek tógobelinjei voltak, gyönyörűen dolgozott velük, ezt én láttam. Különböző témáink vannak. A kompozíció keretét én adom, én kezdem és zárom, de mindenki részt vesz benne. Ha Barabás fiam még kiskorában nem javasolja, hogy növényi páccal pácoljam a szobrokat, akkor az eszembe sem jut. Közösen. Nagycsaládban nőttem fel, nekem is azért van nagy családom. A gyerekek, ha érdeklődnek, akkor mindent odaadok tudásban, amit ők majd tovább építenek. Fogom a kezéd, amíg te is fogod a kezem. Ahogy eleim is, a család, a munka, a tanulás köré rendezzük az életünket. Nekem ez a teljes élet, és a gyerekeim is ilyenek. Kell legyen egy belső összeszedettség, egy belső rend, amin nem szabad változtatni. Kint lehet égszakadás-földindulás – ezt örízni kell, mint a lángot, hogy ki ne aludjon. ♦♦

MŰVÉSZET ÉS CÉLSZERŰSÉG

*Válogatás a Magyar Kézművességért
Alapítvány kiállításából*

Ágoston Zsolt: Tyihvini

Móser Ernő: Megszületett

Pós Krisztián: Pásztorbotok

Oszvald Nándor Imre: Cibórium

Szandtner Gáborné: Sakktábla

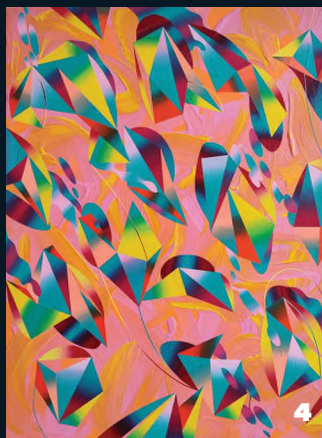
AZ ÉV MŰTÁRGYA

Fine Art Hungary
– a kortárs alkotókért

Cikkünk a 28. oldalon

2

1. Irina Drozd
Sadness: Moscow Square
2. Polgár Botond: Pártorzó
3. Verebics Ágnes:
Globe Face

4. Tomasz Piars: Kristály-
emlékezet
5. Tóth Angé-
lika: Tengervíz
6. Pinczés
Dorottya Kitti:
Félcarc

7. Szilágyi
Lenke:
Szélvihar
madarakkal
8. Ferenczy
Zsolt:
Sötét anyag

